

**MYKOLO ROMERIO UNIVERSITETAS
TEISĖS FAKULTETAS
KRIMINOLOGIJOS KATEDRA**

VIKTORIJA ŠUKYTĖ

**Baudžiamosios teisės ir kriminologijos programos dieninių studijų studentė
Studijų programa 62401S111**

**PROSTITUCIJA IR JOS RYŠYS SU KITOMIS
SOCIALINĖMIS DEVIACIJOMIS**

Magistro baigiamasis darbas

**Vadovas:
lekt. Brigita Palavinskienė
Konsultantas: prof.
dr. Genovaitė Babachinaitė**

VILNIUS, 2010

TURINYS

IVADAS	3
I. PROSTITUCIJOS BENDRA CHARAKTERISTIKA	8
II. SOCIALINIŲ DEVIACIJŲ RYŠYS SU PROSTITUCIJA	16
2.2. Prostitucija ir prekyba žmonėmis	17
2.3. Prostitucija ir narkomanija	23
2.4. Prostitucija ir alkoholizmas	30
2.5. Prostitucija ir nedarbas	36
2.6. Prostitucija ir lytiškai plintančios ligos	41
III. TYRIMAS	48
3.1. Tyrimo organizavimas	48
3.2. Tyrimo rezultatų analizė.....	49
IV. PREVENCIJA	67
IŠVADOS	73
PASIŪLYMAI	74
NAUDOTA LITERATŪRA	75
ANOTACIJA	80
SANTRAUKA	81
PRIEDAI	84

IVADAS

Prostitucija kaip socialinis reiškiny, buvo žinoma jau VI amžiuje prieš mūsų erą, kuomet vyrai, turėję absoliučią valdžią, turėjo ir „bendro naudojimo moteris“, bendro naudojimo patalpas. Žymūs mąstytojai, filosofai kalbėję apie visuomenės ištvirkimą, neretai patys naudodavosi „bendrų moterų“ paslaugomis, leisdavo su jomis laiką, taip parodydami tos epochos vertybes, ydas, visuomenės pasaulėžiūrą. Nenuostabu, jog šis socialinis reiškiny pergyveno daugelį epochų, žmonijos vargų ir nelaimių, pakilimų bei nuosmukių, tačiau taip ir liko įsišaknijęs. Šis reiškiny turi savo istoriją ir geografiją. Šia prasme prostitucija ne tik socialinis, kultūrinis, teisinis, bet ir tarptautinis reiškiny, tačiau kiekvienoje šalyje turintis savo specifiką, kurią lemia istorinės, kultūrinės tradicijos, socialinio ekonominio ir visuomeninio gyvenimo ypatumai.¹ Šiais laikais žmonija, pripažinusi, kad toks reiškiny egzistuoja, tegali arba ieškoti būdų, kaip kovoti su prostitucija, arba užsimerkti ir priimti šį reiškiny kaip visuomenės ydą, kurią sunku išgydyti, ir toliau toleruoti tokias socialines negeroves įstatymų bei vyriausybės pagalba.

Prostitucija atspindi visuomenės socialinę struktūrą, kultūrinės vertybes, valstybės socialinę - ekonominę padėtį, moters ir vyro lygių galimybių padėtį, diskriminacijos lygį, socialines moterų problemas ir tos visuomenės moralines bei dorovines nuostatas, vertybes. Galima daryti prielaidas, kad diskriminacija, kurią patiria moterys darbo rinkoje, socialinėje visuomenėje, šeimoje bei kiti kompleksiskai susiję socialiniai, ekonominiai, teisiniai, psichologiniai faktoriai paruošia dirvą šiam reiškiniui, kuris esti kiekvienoje visuomenėje, toje terpėje, kur ypač ryškus skurdas bei prabanga. Tačiau visuomenėje egzistuojantis realus seksualinių paslaugų tenkinimo poreikis, sudarantis prielaidas šiam verslui tarpti ir nevienareikšmiškas visuomenės požiūris į sekso paslaugų teikėjas ir jų užsiėmimą, bandymai jų elgesį kontroliuoti įstatymais, pavertę prostitucijos fenomeną padidinto susidomėjimo objektu, o prostitutes – ypatinga socialine grupe, kuri savo buvimu ir atvirais sekso paslaugų teikimo pasiūlymais paniekina egzistuojančius moralinius standartus ir normas, formuoja iškreiptą jaunimo seksualumo supratimą, ir ypač dėl potencialaus lytiniu keliu platinamų ligų ir ŽIV/AIDS pavojaus sulaukia vis daugiau ne tik teisėsaugos tarnybų, teisininkų, psichologų, sociologų dėmesio.² Ir nenuostabu, nes prostitucija turi įtakos ir visuomenės saugumui, jos moralinių vertybių pastovumui, todėl jokia vyriausybė nelieta nuošaly, kai kalbama apie sekso paslaugų teikėjų veiklą, jos kontrolę, socialinį saugumą ir gaunamas pajamas.³

¹ Pruskus V. Prostitucijos fenomenas. Gatvės prostitucija Lietuvoje: raiška, sklaida ir kontrolė. – Vilnius: Vilniaus pedagoginio universiteto leidykla, 2010. P. 10.

² Pruskus V. Prostitucijos fenomenas. Gatvės prostitucija Lietuvoje: raiška, sklaida ir kontrolė. – Vilnius: Vilniaus pedagoginio universiteto leidykla, 2010. P. 12.

³ Pruskus V. Prostitucijos fenomenas. Gatvės prostitucija Lietuvoje: raiška, sklaida ir kontrolė. – Vilnius: Vilniaus pedagoginio universiteto leidykla, 2010. P. 11.

Prostitucijos gyvavimas šalia šeimos tūkstančius metų rodo, kad ji atlieka ne tik neabejotinai neigiamas, bet ir prieštaringas (ambivalentiškas) socialines funkcijas, kurios tik parodo šio fenomeno daugiareikšmiškumą. Pagal daugelį apibendrinimų prostitucijos reiškinys atlieka tokias neigiamas funkcijas: prostitutės lytinius santykius paverčia komercija, pašalindamos iš jų dvasinę grandį ir tokiu būdu nuskurdina tą bendravimą, kuris dėl visuomenėje galiojančių nuostatų verčia trumpalaikio sekso partnerius neafišuoti savo veiklos; prostitucija neigiamai veikia visuomenės moralinę aurą ir klimata, ir vertybinius įvairių socialinių grupių pasirinkimus; prostitutės platina venerines ligas, hepatitą, AIDS ir kitas, kurių plitimas turi neigiamų socialinių pasekmių visai visuomenei; prostitucija, neretai kontroliuojama organizuoto nusikalstamumo struktūrų ir būdama jų veiklos sudedamąja dalimi, blogina kriminogeninę padėtį ir reikalauja papildomo dėmesio, pajėgų ir išteklių iš valstybės ir įvairių teisėtvarkos institucijų; prostitutės formuoja iškreiptą seksualumo sampratą.⁴

Tačiau dėmesio prostitutės sulaukia dar ir todėl, kad šių dienų problema, tai ne tik prostitucija, kaip tam tikras sekso verslas, jo industrija ar kaip visuomenėje egzistuojanti „profesija“, o su ja lygiagrečiai einančios ir kitos ne mažiau reikšmingos visuomenės problemos. Su prostitucija tradiciškai siejama prekyba žmonėmis, lytiškai plintančios pavojingos venerinės bei infekcinės ligos, narkomanija, alkoholizmas, nedarbas bei nusikalstamumas ir kitos. Pripažįstama, kad šie socialiniai reiškiniai savo prigimtimi yra socialinės deviacijos, kurios istorine ir kultūrine prasme gali kisti ir vystytis į naujas. Tačiau šių dienų realijos yra tokios, kad minėti reiškiniai yra įsigalėję visuomenėje ir kiekviena deviacija sudaro atskirą socialinę grupę asmenų, ir šioms skirtingoms deviacijoms sąveikaujant kartu, susidaro sudėtingas kompleksas reiškinių ir problemų, kurias būtina spręsti, nes tai kenkia visuomenei. Pačių deviantų ir socialinių deviacijų buvimas, pasak E. Diurheimo, leidžia geriau suprasti visuomenės normas ir tam tikra prasme inicijuoja visuomenės pokyčius.⁵ Todėl tinkamai įvertinus prostitucijos ir minėtų socialinių deviacijų ryšius, galėtume bent šiek tiek pakeisti šių dienų realijas, suprasdami, kad ryšiai tarp atskiros socialinės grupės – prostitučių ir kitų socialinių grupių – narkomanų, alkoholikų, bedarbių, užsikrėtusių ŽIV/AIDS ir kitų, egzistuoja ir kad tai yra spėstina problema.

Temos aktualumas ir problematika.

XX a. Antroje pusėje, išpopuliarėjus „Playboy“ filosofijai, prostitucija ėmė reprezentuoti moteriškumo modelį, kuriuo turi sekti visos moterys. Jei moters negeidžia vyras,

⁴ Pruskus V. Prostitucijos fenomenas. Gatvės prostitucija Lietuvoje: raiška, sklaida ir kontrolė. – Vilnius: Vilniaus pedagoginio universiteto leidykla, 2010. P. 324.

⁵ Durkheim E. Theories of society. Foundations of modern sociological theory. – New York: Free press, 1965. P. 874.

tai jos vertė visuomenėje lygi nuliui. Taip atsirado blondinės įvaizdis, sudaiktinantis moters kūną ir iškeliantis fiziologinius vyro poreikius. Tai, kas kyla iš biologijos, esą negali būti suvaldyta. Taigi turi atsirasti paslauga, kuri šiuos poreikius patenkins.⁶ Taip visuomenėje plinta ydingas požiūris į moterį. Žiniasklaida ir šių dienų realijos moteriai suteikia daikto, tiksliau objekto pobūdį. Į moterį žiūrima ne kaip į asmenybę, o kaip į vyro įgeidžių tenkintoją, tarnaitę, besiaukojančią vyro ir vaikų labui moterį, kuri turi kūną ir gali sėkmingai juo naudotis. Netgi kūnui suteikiamas ypatingas dėmesys, tarsi visa kita neegzistuantų, kūnas tai yra objektas, išvaizda ir išorė suvulgarinama tiek, kad vyrams tenka nesąmoningai tuo naudotis ir taip kelti tokių moterų paklausą visuomenėje. Profesorius Seven Axel Menson (Švedija), daugelį metų nagrinėjantis prostitucijos fenomeną, Europos Sąjungos tarptautinėje konferencijoje Vienoje (1996 m.) pareiškė, kad prostitucija yra vyrų, o ne moterų problema.⁷ Logiška, kad jei nebūtų poreikio, tokia „profesija“ išnyktų, tačiau visais laikais ji turėjo savo svertus, bet būtent šiandien, kai sparčiai vystoma porno industrija, moters sudaiktinimas bei visuomenės moralė yra smukusi, moters kūnas yra ypač paklausy prekė. Prostitucijai, prekybai žmonėmis ir kitoms iš jos išplaukiančioms socialinėms negerovėms plisti yra puiki terpė.

Tema aktuali šiuo aspektu, kad prostitucija kaip reiškinys, esti ne vienas pats sau, bet kartu ir su kitais socialinių normų, priimtų kaip normalus visuomeninis elgesys, nukrypimais. Šiems priklausytų alkoholizmas, narkomanija, lytiškai plintančios ligos, nusikalstamumas (prekyba žmonėmis), savižudybės, smurtas, nedarbas. Kadangi valstybės koncepcija prostitucijos legalizavimo atžvilgiu dar nėra galutinai aiški, pats laikas yra susipažinti su prostituciją lydinčiomis problemomis ir neišvengiamomis deviacijomis, kurios yra būdingos ir turi koreliacinius ryšius su prostitucija. Tinkamai įvertintus tiek patį prostitucijos reiškinį, tiek problemas su kuriomis susiduria prostitucija besiverčiantys asmenys, bus tinkamai parinkta prostitucijos koncepcija, ir galbūt sprendimų paieškos bus nukreiptos ne tik į pačią prostituciją, bet ir ne ką mažiau svarbias spręstinas problemas – kitas socialines deviacijas. Manytina, kad nukreipus jėgas ir pastangas į visas socialines deviacijas, kurios turi neabejotiną ryšį su prostitucija, būtų galima sušvelninti arba koreguoti prostitucijos mąstus, taip pat sudaryti sąlygas, saugoti prigimtines žmogaus teises. Visame pasaulyje pripažįstama, jog prostitucija neatsiejama nuo prekybos žmonėmis, vieno pelningiausių verslų po prekybos ginklais ir narkotikais. Taip pat ne paslaptis, kad išgirdus žodį prostitucija neretam prieš akis iškyla narkotikai, nusikalstamumas. Problema yra aiški, tik ji yra toleruojama ir apie ją stengiamasi nutylėti. Ir tik nevyriausybinių organizacijų dėka padėtis šiek tiek švelninama, teikiant socialinę

⁶ Prostitucijos aukso amžius – moters laisvėjimo pradžia. Šaltinis:Delfi. Prieiga per internetą: <http://www.delfi.lt/news/daily/lithuania/prostitucijos-aukso-amzius--moters-laisvejimo-pradzia.d?id=26228603> [žiūrėta 2010-04-09].

⁷ Leliūgienė L. Žmogus ir socialinė aplinka. – Kaunas:Technologija, 1997. P. 125.

pagalbą asmenims, besiverčiantiems prostitucija. Todėl spręsti būtina ne tik pačią prostitucijos problemą bei ir su ja susijusias socialines negeroves, bet ir ieškoti efektyvios prevencijos visos valstybės mastu. Būtina kuo greičiau nustatyti valstybės koncepciją prostitucijos atžvilgiu, priešingu atveju, prostitucija, kaip reiškiny, neišvengiamai prisidės prie kitų ne ką mažiau pavojingų visuomenei socialinių reiškinių, kurie yra neabejotinai svarbūs ir spręstini valstybinėmis priemonėmis. Įvairūs tyrimų institutai, nevyriausybinės organizacijos pateikia informatyvią statistiką, kuri signalizuoja, kad būtina spręsti šių socialinių reiškinių įsigalėjimą, ir kurti veiksmingas nedeklaratyvias valstybines programas, atkreipti dėmesį į visą socialinių reiškinių kompleksą, susijusį su prostitucija.

Darbo problematika susijusi su tuo, kad, norint atskleisti ryšius tarp prostitucijos ir kitų socialinių deviacijų, galime daryti prielaidą, kad prostitucija yra ir priežastis ir pasekmė kiekvieno iš minėtų socialinių reiškinių. Todėl būtina suvokti išorines bei vidines priežastis, kurios lemia šių reiškinių tarpusavio sąveikavimą, taigi būtina išsamiai ištirti kiekvieną socialinę deviaciją ir tai, kaip ji daro įtaką prostitucijai. Išsiaiškinti, kokie socialiniai, ekonominiai, teisiniai, psichologiniai veiksniai turi lemiamos reikšmės atskiroms socialinėms deviacijoms atsirasti. Be kita ko, norint išsiaiškinti, kaip tie reiškiniai sąveikauja su prostitucija, būtina ištirti vidinį, žmogaus pasaulį, jo problemas, todėl būtina bent kiek priartėti prie prostitucija besiverčiančių asmenų pasaulio ir jo vidinių išgyvenimų, kas yra labai specifiška, nes tokie asmenys vis dėlto stengiasi viešai nedeklaruoti savo užsiėmimo, ir šis reiškinys yra kiek latentiškas (asmenų, kurie yra prižiūrimi sąvadautojų ar yra tapę prekybos žmonėmis aukomis atžvilgiu).

Darbo objektas. Prostitucijos charakteristika bei socialinės deviacijos, neatsiejamos nuo prostitucijos reiškinių.

Darbo tikslas. Išsiaiškinti, koks yra ryšys tarp prostitucijos ir socialinių deviacijų.

Darbo uždaviniai:

1. Išanalizuoti teorinius aspektus, nagrinėjančius prostituciją ir jos tendencijas
2. Išnagrinėti atskiras socialines deviacijas, nustatyti tiesioginius ryšius, susijusius su prostitucija
3. Išsiaiškinti kokia svarbiausia priežastis, skatinanti verstis prostitucija
4. Atlikti tyrimą „Prostitucija besiverčiančių moterų požiūris į socialines deviacijas ir jų daroma įtaka pačių moterų gyvenimui“.
5. Numatyti prevencijos kryptis socialinių deviacijų kompleksui šalinti.

Darbo metodai. Rašant šį darbą, buvo naudojami sisteminis, analitinis, formalusis teisinis, anketinės apklausos, statistinės analizės, turinio analizės, loginis metodai. Sisteminis tyrimo metodas – naudojamas išsiaiškinti ryšį tarp prostitucijos ir socialinių deviacijų. Analitinis - naudojamas analizuojant socialines problemas ir jų įtaką prostitucijai. Anketinė apklausa skirta išsiaiškinti, kokios socialinės deviacijos dažniausiai siejamos su prostitucija. Statistinė analizė – analizuojami statistiniai duomenys, pateikiami oficialiuose Lietuvos Respublikos statistiniuose rodikliuose bei moksliniuose straipsniuose. Istorinis - lyginamasis metodas taikomas analizuojant prostitucijos ir kitų deviacijų reiškinius įvairiuose istorijos etapuose. Turinio analizės, formalusis teisinis ir loginis metodai naudojami visame baigiamajame darbe.

Darbo šaltiniai. Baigiamajame darbe naudojama medžiaga autorių, kurie nagrinėjo su prostitucija susijusias problemas, visų pirma tai B. Palavinskienės moksliniai straipsniai, V. Pruskaus, Leliūgienės L., Bulotaitės L., Minkevičiaus P., Skapcevičiaus V., Maksimaičio V., Sirutavičiaus V. Valicko S., A. Acus, Marcinkevičienės D., Praspaliauskienės R., Leonavičiaus J. literatūra aktuali šia tema, Lietuvos Respublikos teisės aktai, internetinės svetainės, moksliniai straipsniai, specialių tyrimų straipsniai, institucijų ataskaitos, žiniasklaidos tyrimai bei straipsniai, tyrimo rezultatų analizė.

Darbo struktūra: darbą sudaro įvadas, trys skyriai, kurie skirstomi į smulkesnius poskyrius bei išvados ir pasiūlymai.

Pirmasis darbo skyrius yra skirtas temos teorinės medžiagos išdėstymui. Šiame skyriuje pateikiama prostitucijos samprata, pagrindiniai jos bruožai, tendencijos, problemos susijusios su prostitucija, prostitucijos bendra charakteristika.

Antrajame darbo skyriuje gilinamasi į socialinės deviacijos sampratą, atskiras deviacijų rūšis, aiškinamasi, kaip prostitucija liečia kiekvieną deviacijos rūšį, kiek nuo jos yra priklausoma, kokia įtaka tiek prostitucijos socialinėms deviacijoms, tiek deviacijų įtaka prostitucijai.

Trečiajame skyriuje analizuojami atlikto tyrimo rezultatai.

Ketvirtajame skyriuje analizuojama prevencija prostitucijai ir kitoms socialinėms deviacijoms.

Darbo pabaigoje pateikiamos atliktą analizę atspindinčios išvados bei pasiūlymai.

Raktiniai žodžiai: prostitucija, prekyba žmonėmis, alkoholizmas, narkomanija, priklausomybė, nedarbas, deviacija.

I. PROSTITUCIJOS BENDRA CHARAKTERISTIKA

Skirtingo išsilavinimo, kultūros žmonėms žodis „prostitucija“ kelia įvairių asociacijų, taip yra todėl, jog skirtingi žmonės turi nuomonę apie prostituciją ir jai suteikia vis kitą atspalvį, atsižvelgdami į savo vertybes, vidinius asmenybės nuostatus. „Prostitucija“ ir „parsidavinėjimas“ kasdieniame gyvenime vartojamas įvairiomis reikšmėmis. Spauda neretai netgi politikų ir valstybės valdžios asmenų sprendimus, poelgius vaizdžiai vadina parsidavinėjimu įtakingiems visuomenės sluoksniams bei oligarchams, kitų nuomone, parsidavinėja ir asmeninę naudą gauna gražios moterys ir merginos, atiduodamos save pagyvenusiems „piniguočiams“. Tretiems gi prostitucija asocijuojasi su purvinu gatvių darbu, narkotikais, smurtu, seksualiniu išnaudojimu, galų gale netgi savotišku iškrypimu, bažnytinių kanonų bei katalikiškų vertybių pamynimu, sumenkinimu.

Siekiant suvokti prostituciją kaip vieną iš socialinių reiškinių, derėtų aptarti ir panagrinėti įvairias literatūroje pateikiamas prostitucijos sampratas bei jos variacijas, išskiriant kai kuriuos būdingus požymius tam, kad prostituciją kaip reiškinį suvoktume ne vien buitiniu lygiu savo vertybių ir išprusimo rėmuose. Tam, kad būtų galima kovoti su šiuo neigiamą atspalvį turinčiu reiškiniu būtina pažinti atskiras jo dalis, identifikuoti tai kaip prostituciją ir ieškoti būdų, kaip sumažinti besiverčiančiųjų prostitucija mastą.

Žodis „prostitucija“ etimologine prasme yra lotynų kalbos kilmės, iš žodžio „prostare“- pardavinėtis. Žinomas lyties klausimo tyrinėtojas dr. August Forel prostituciją apibūdina kaip prekybą, kurioje moteris pardavinėja savo kūną lytiniams geiduliams tenkinti.⁸ Sociologas Max Weber prostitucija vadina lytinį atsidavimą už mokesťį, t. y. tam tikrą amatą, uždarbio dėlei. Žodžiu, prostitucija yra uždarbiavimas ištvirkimu, tenkinant lytinius geidulius.

Terminas „prostitucija“ kilęs iš lotyniško žodžio „prostitutio“- išniekinimas, garbės nuplėšimas. Lietuviškoje tarybinėje enciklopedijoje pateikiamas toks apibrėžimas⁹: prostitucija- [lot. prostitutio< prostituto- viešai išstatau] lytinis santykiavimas arba kūno pasiūla gašlumui patenkinti už materialinį atlyginimą. Panašų prostitucijos apibrėžimą pateikia Leonavičius J. Sociologijos žodyne, kuriame prostitucija apibrėžiama kaip lytinis santykiavimas arba kūno pasiūla gašliams poreikiams patenkinti už materialų atlygį.¹⁰

⁸ Forel G. Die sexuelle Frage. – Munchen, 1923. P. 217.

⁹ Lietuviškoji tarybinė enciklopedija. 9 T. Vilnius, 1982. P. 231.

¹⁰ Leonavičius J. Sociologijos žodynas. – Kaunas, 1993. P. 184.

Pagal romėnų teisę prostitucija buvo laikomas savo kūno atidavimas laikinai naudotis už atlygį ar be jo kiekvienam norinčiam lytiškai pasitenkinti, o prostitutės įvardijamos kaip moterys, besiverčiančios savo kūno prekyba kaip verslu.¹¹

V. Skapcevičius ir V. Maksimaitis teigia, kad iš tiesų gali būti moralinė, socialinė ir kitokia prostitucijos sąvoka, tačiau teigia, jog juridinę prostitucijos sąvoką turėtų suformuluoti įstatymas arba poįstatyminis aktas ir nurodyti ją kvalifikuojančius požymius. Apžvelgdami vyraujančią praktiką, V. Skapcevičius ir V. Maksimaitis išskiria profesionaliąją ir neprofesionaliąją prostituciją, bei nurodo, kad neprofesionaliajai prostitucijai yra priskiriami asmenys, kurie atlieka įvairius lytinius santykius su įvairiais partneriais kartas nuo karto už minimalų materialinį atlyginimą. Antrajai grupei priklausanti profesionalioji prostitucija yra žymiai sudėtingesnė ir pasižymi versliškumu, kadangi tai yra ne tik sistemingas darbas, pažeidimų darymas, reikalaujantis specialių žinių, bet ir pagrindinis materialinis pragyvenimo šaltinis, teikiantis pajamų, kurios užtikrina žmogaus gyvybinę veiklą, be to, profesionaliajai prostitucijai būdinga darbo funkcijų pasidalijimas ir specializacija. Visa tai apima pats kriminalinis profesionalizmas. Autoriai išskiria juridinę profesionaliosios prostitucijos sąvoką - profesionali prostitucija - tai sistemingi lytiniai santykiai su įvairiais partneriais už materialinį atlyginimą, kuris yra vienintelis arba vienas iš pragyvenimo šaltinių, taip pat naudojimas sąvadautojų arba asmenų, suteikiančių patalpas prostitucinei veiklai, paslaugomis, mokesčių mokėjimas už užsiiminėjimą prostitucija nusikaltėlių struktūroms.¹²

Kiekvienas paklaustas, kas yra prostitucija, pasakytų, kad tai yra seksualinės paslaugos už pinigus. Tai buitinis prostitucijos apibrėžimas įvardijamas daugelio paprastų žmonių, kuriems iš pirmo žvilgsnio tiek užtenka, kad apibūdintų prostituciją. Tačiau buitinio suvokimo apie prostituciją ir jos sampratą neužtenka, kad būtų galima kiekvienus seksualinius santykius vertinti kaip prostituciją.

Pažymėtina, kad šis reiškinys Lietuvoje iki šiol juridškai nėra apibrėžtas. Nei Baudžiamajame, nei Administracinės teisės pažeidimų kodekse, nei kituose Lietuvos Respublikos įstatymuose nėra pateikiama prostitucijos samprata. Belieka kiekvienu konkrečiu atveju spręsti, ar susidūrus su reiškiniu galima jį įvardinti kaip prostituciją. Čia į pagalbą galima pasitelkti kriminologinį požiūrį ir kriminologų pateikiamus būdingus prostitucijai bruožus. Visų pirma, kriminologijos mokslas prostituciją priskiria prie deviantinių reiškinių, kurie rodo nukrypimą nuo vyraujančios normos, be to, prostitucijos reiškinį galima aptikti ir prie taip vadinamų „nusikaltimų be aukų“ grupės. Prostitucija priskiriama prie „nusikaltimų be aukų“ grupės todėl, kad seksualinių paslaugų pirkimas ir pardavimas vystomas pagal abipusį šalių

¹¹ Minkevičius P. Metodai ir priemonės kovai su prostitucija. – Kaunas, 1938. P. 6.

¹² Skapcevičius V., Maksimaitis V. Prostitucijos socialiniai, teisiniai, ir istoriniai aspektai.// Teisės apžvalga. 1990, Nr. 3. P. 23.

laisvanorišką susitarimą. Tačiau kriminologijos moksle yra išskiriami pagrindiniai prostituciją apibūdinantys bruožai: tai yra lytiniai santykiai, šie santykiai yra nesantuokiniai ir už šiuos lytinius santykius gaunamas materialinis atlygis. Žvelgiant giliau į bruožus, būdingus prostitucijos apibrėžimui, išskiriami lytiniai santykiai, rodo, kad šie turi būti ne bet kokie, kurie esti tarp žmonių, o būtent lytiniai santykiai tarp dviejų žmonių. Kalbant apie nesantuokinius santykius, galima būtų diskutuoti, ar, pavyzdžiui, reiškinys, kai sutuoktiniai apsimestinės santuokos atveju nepuoseleja santuokos vertybių ir teikia seksualines paslaugas iš išskaičiavimo, nėra prostitucija. Tačiau manytina, kad šis bruožas išskiriamas pabrėžti tai, kad moteris, besiverčianti prostitucija, paprastai turi su sutuoktiniu nesusijusių lytinių santykių, ne su sutuoktiniu, būtent su kitais vyrais, jos nesiejančiais santuokos saitais. Gaunamas materialinis atlygis - būtinas prostitucijos bruožas, kadangi nesant materialinio atlygio už suteikiamas lytines paslaugas, prostitucija būtų nebe prostitucija, o tik lytiniai santykiai su atsitiktiniais žmonėmis. Gaunamas atlygis įprasmina pačią prostituciją, iš jos gaunamą materialinę naudą. Kai kurie sociologai, kaip antai G. Valickas ir A. Acus dar priskiria vieną prostitucijos bruožą - tarp seksualinių partnerių nėra dvasinio - emocinio ryšio arba kontakto.¹³ Paprastai moteris, besiverčianti prostitucija ir turinti daug klientų, neužmezga dvasinio bei emocinio ryšio, kadangi tokias paslaugas identifikuoja kaip įprastą darbą, kasdieninę veiklą, kuri laikui bėgant tampa inerciniu, kasdieniniu darbu, tačiau vėl gi galima būtų išskirti retus atvejus, kuomet moteris besiverčianti prostitucija gali turėti dvasinį - emocinį ryšį su klientu, jei vienas nuo kito tampa priklausomi emociškai ir psichologiškai.

Įvairių sociologų, kriminologų požiūriu prostitucija turi maždaug tuos pačius bruožus, apibūdinančius ją kaip socialinį reiškinį. Esmę sudaro tokie bruožai kaip lytiniai santykiai, kliento seksualinių norų tenkinimas, neribotas vyrų skaičius, kuriam leidžiama naudotis kūnu, vieša prekyba laisvas susitarimas tarp dviejų žmonių, nesant dvasinio - emocinio ryšio, už tam tikrą materialinį atlygį ar gaunamą kitokią materialinę naudą ir tokios paslaugos yra asmens besiverčiančio prostitucija pagrindinis pragyvenimo šaltinis. Galima išskirti dar daugelį fakultatyvių bruožų, tokių kaip vienkartinis susitarimas, pasiūlymas santykiauti bet koku būdu, be emocinio noro, šių paslaugų stimulus yra uždarbis ir daugelį kitų, tačiau jie yra diskusiniai, nes kiekvienu konkrečiu atveju būtų galima nuginčyti esant prostitucijos reiškinį. Apskritai, prostitucija yra elgesio nukrypimas, ji atlieka svarbias socialines funkcijas. Taigi prostitucijos sampratos įvairovei turi įtakos tai, kad prostitucijos samprata atskirose kultūrose ir laikmečiuose, yra grindžiama skirtingomis čia pripažįstamomis vertybėmis.¹⁴

¹³ Acus A. Marginalinės grupės tapsmas (sociologiniai prostitucijos tyrinėjimai). Sociologija, 2001, Nr. 3-4. P. 57.

¹⁴ Pruskus V. Prostitucijos fenomenas. Gatvės prostitucija Lietuvoje: raiška, sklaida ir kontrolė. – Vilnius: Vilniaus pedagoginio universiteto leidykla, 2010. P. 33.

Lietuvos Respublikos įstatymai numato administracinę ir baudžiamąją atsakomybę už nusikaltimus, susijusius su prostitucija. Tačiau šių dienų pagrindinė problema yra tai, kad sukurti įstatymai teisinėje valstybėje nėra visiškai veiksmingi. Todėl ieškoma būdų kaip padaryti, kad įstatymai sukurti kovai su prostitucija ir sąvadaavimu ir tokių asmenų baudimu būtų veiksmingi. Neretai pasigirsta nuomonių, kad geriausias būdas padaryti įstatymus veiksmingus – legalizuoti prostituciją, taip esą atsikratytume įstatymų netobulo reglamentavimo, sukurdami naujus įstatymus klestėti prostitucijai, įteisintai valstybės priemonėmis.

Apžvelgus praktiką daroma išvada, kad su prostitucija susijusios teisinės problemos ir prostitucijos priežastys yra šios: netobuli įstatymai, teisiniai barjerai aukoms, bausmių sistema, kurioje bausmės dažniausiai skiriamos tik prostitucija besiverčiančioms moterims, o sąvadautojams ar besipelnantiems asmenims sudaromos sąlygos bausmės išvengti, taip pat vieningos koncepcijos nebuvimas valstybėje prostitucijos legalumo atžvilgiu.

Netobulus įstatymus kaip vieną iš teisinių problemų akcentuoti galima tai, jog visų pirma nėra įtvirtinto prostitucijos apibrėžimo. Lietuvos Respublikos pagrindiniuose įstatymuose, t.y. Lietuvos Respublikos Baudžiamajame kodekse ir administracinės teisės pažeidimų kodekse nėra įtvirtinta prostitucijos sąvoka, nors už vertimąsi ir pelnymąsi ar įtraukimą į prostituciją kyla baudžiamoji ir administracinė atsakomybė. Toliau kalbant apie netobulumą galima pažymėti tai, kad už vertimąsi prostitucija numatyta tik administracinė atsakomybė. Ši dažnai traktuojama tik kaip ekonominė sankcija asmeniui besiverčiančiam prostitucija, nes sunkių teisinių padarinių ji neužtraukia, o baudos sumokėjimas valstybei už vertimąsi prostitucija tarsi tampa mokesčių susimokėjimu dirbant legalų darbą. Neretai galima išgirsti tokių pasisakymų iš pačių prostitucija besiverčiančių moterų, kad bauda, kurią moka pagal LR ATPK 182 (1) straipsnį yra ne kas kita, o mokesčių į valstybės biudžetą sumokėjimas. Ir visame tame yra racionalumo, nes prostitucijos problema pakankamai atvira ir jau šiuolaikinėje visuomenėje pripažįstama. Tačiau ir toliau nesprendžiama pagrindinė problema, kokią koncepciją pasirinkti: legalizuoti prostituciją ir sutvarkyti visus įstatymus, susijusius su tokių asmenų teisių apsauga ar ją drausti ir taikyti dar griežtesnes bausmes ar ekonomines sankcijas tam, kad būtų galima iš tikrųjų užkirsti kelią žmogaus teisių pažeidimams, moterų seksualiniam išnaudojimui ir paties reiškinio bent minimaliam pažabojimui.

Kalbant apie baudžiamumą ir bausmių sistemą asmenims, besiverčiantiems prostitucija ar gaunantiems iš jos materialinę naudą, galima pastebėti, kad įstatymų leidėjas už vertimąsi prostitucija ar atlygintinį naudojimąsi prostitucijos paslaugomis pakeitimo įstatymu Nr. [X-249](#), 2005-06-16, *Žin.*, 2005, Nr. 83-3040 (2005-07-07) LR ATPK 182(1) straipsnyje numatė atsakomybę asmenims ne tik tiems, kurie verčiasi prostitucija, bet ir tiems asmenims, kurie atlygintinai naudojami prostitucijos paslaugomis. Šiuose santykiuose dalyvauja mažiausiai

dvi šalys, tai prostitutė ir klientas, ir administracinė atsakomybė numatoma abiems šių santykių dalyviams. Tačiau mūsų nuomone, sudėtinga būtų užfiksuoti tą momentą, kuomet santykių dalyviai susitaria, kad paslaugos bus apmokestinamos ir duodamas piniginis atlygis. Praktiškai neįmanoma to užfiksuoti, nebent specialiųjų tarnybų pagalba. Todėl tokia norma, darbo autoriaus nuomone, taip pat nėra veiksminga, ir vėl nubaustas lieka asmuo, kuris pardavinėja sekso paslaugas. Yra tokia nuomonė, kad kliento bausti nederėtų ir tai netgi yra netikslinga. Tokie teiginiai, žinoma, grindžiami tuo, kad paklausa yra didelė, taip iš esmės užmaskuotai leidžiant suvokti, kad patriarchatas vis dar taip stipriai įsigalėjęs, ir kad moteris sukurta tam, kad tenkintų vyro seksualinius poreikius, darbo autoriaus nuomone, vertinami kritiškai. Įstatymuose deklaruojama piliečių lygybė prieš įstatymus, autoriaus nuomone, visiškai neatitinka esamos situacijos, nes šiuo atveju klientas lieka nenubaustas.

Kita situacija, kuomet dėl LR ATPK 182 (1) straipsnyje numatytos veikos surašomi protokolai asmenims besiverčiantiems prostitucija, problemos kyla su baudų išieškojimu iš tokių asmenų. Problema yra ta, kad pažeidėjos nesumoka paskirtų baudų, nes neturi turto. Priverstinai išieškoti turtą iš tokių asmenų yra beveik neįmanoma, nes jie neturi jokio turto savo vardu. Taigi nėra prasmės kalbėti apie sankcijos už vertimąsi prostitucija veiksmingumą.

Toliau, kalbant apie baudžiamumą, galima pastebėti, kad asmenims, tiesiogiai pardavinėjantiems sekso paslaugas yra numatyta tik administracinė atsakomybė, kuri, autoriaus manymu, norint paralyžuoti prostituciją, yra neveiksminga. Tačiau tuo pačiu, galima būtų paminėti autorių V. Skapcevičiaus ir V. Maksimaičio išsakytą nuomonę, kad prostitucijos kriminalizavimas yra tik paviršutinis bandymas reguliuoti socialinio reiškinių (asocialaus savo pobūdžiu) mastą, nes, turint galvoje ekonominę prostitucijos priežasčių pobūdį, problemą iš esmės galima išspręsti tik ekonominėmis, socialinėmis priemonėmis. Taigi, autorių nuomone, teisinėmis priemonėmis įveikti prostituciją yra utopija. Autoriai teigia, kad kriminalizavus prostituciją baudžiamojo įstatymo sankcijos turėtų būti ekonominio pobūdžio, ir kad jos turėtų sudaryti neteisėtam verslui nepalankias sąlygas, ekonomiškai jį žlugdyti.¹⁵ Tiesa, čia yra kalbama apie profesionaliąją prostituciją, kuri yra neteisėtas verslas, kadangi į prostituciją įsitraukia ne tik asmenys besiverčiantys prostitucija, bet ir iš jos gaunantys pelną sąvadautojai, t.y. sąveikaudami ir dirbdami kartu, dirbdami išvien, jie sukuria daug sudėtingesnį reiškinį, visą nusikalstamą verslą, kurį panaikinti būtų ir buvo siūlyta griežtų ekonominių sankcijų.

Kitoks asmenų baudžiamumas įtvirtintas LR Baudžiamajame kodekse, kur įtvirtinamas ne asmenų besiverčiančių prostitucija baudžiamumas, o asmenų, kurie įtraukia ar pelnys iš prostitucijos. Pelnymasis ir įtraukimas į prostituciją yra pavojingesnės nusikalstamos

¹⁵ Skapcevičius V., Maksimaitis V. Prostitucijos socialiniai, teisiniai, ir istoriniai aspektai// Teisės apžvalga. 1990, Nr. 3. P. 24.

veikos, todėl uždraustos baudžiamuoju įstatymu. LR Baudžiamojo kodekso 307 ir 308 straipsniai, reglamentuojantys patraukimą baudžiamojon atsakomybėn už pelnymąsi iš kito asmens prostitucijos (LR BK 307 str.) ir įtraukimas į prostituciją (LR BK 308 str.) numato baudžiamąją atsakomybę ne asmenims, besiverčiantiems prostitucija, o asmenims, kurie sąvadauja ir turi pajamų iš prostitucijos ir tie, kurie įtraukia asmenį į šį nusikalstamą verslą. Pelnydamasis iš kito asmens prostitucijos numato atsakomybę asmeniui, turėjusiam pajamų iš kito asmens prostitucijos arba sąvadaavimo. Taigi šiuo atveju asmuo, teikiantis seksualines paslaugas, lyg ir tampa auka, ir įstatymas saugo jį nuo išnaudojimo nusikalstamoms pajamoms gauti. Problema yra ta, kad tokioje veikoje yra sudėtinga įrodyti, jog yra pelnymąsi iš asmens prostitucijos, nes vadinamos aukos santykiai su išnaudotojais vėl gi gali būti laisvi. Taip pat ir įrodyti faktą, kad asmuo iš tikrųjų buvo įtrauktas į prostituciją ne savo noru, arba pelnymąsi iš jo vertimosi prostitucija, yra labai sudėtinga. Suinteresuotos yra abi nusikalstamos veikos šalys: išnaudotojas ir išnaudojamasis. Sunku įrodyti tokį faktą ir dėl to, kad pajamos gaunamos iš nelegalaus verslo perkeliama į legalų verslą ir užmaskuojamos. Įdomus dalykas dar ir tai, jog tokiuose santykiuose, kai yra išnaudotojas ir išnaudojamasis iš pradžių susitarę kartu laisvanoriškai bendradarbiavo, t. y. kai tarp šalių buvo susiklostę tokie santykiai, kad sąvadaavimas buvo priimtinas dalykas ir tam iš esmės pritariama, nes naudojamas sąvadautojo apsauga ir prieglobsčiu, pasikeitus santykiams ir aplinkybėms tapus nebe tokiomis patraukliomis, auka, nusprendusi kreiptis į teisėsaugą, turi įrodyti, kad tai buvo laisvanoriškas susitarimas. Priešingu atveju, jis bus baudžiamas pagal LR ATPK 182(1) straipsnį. Tačiau įrodinėjimas tokiose bylose yra sudėtingas ir painus, nes dažniausiai tokie asmenys neigia kaltę ir įrodyti, kad buvo gautas pelnas sunku, nes jis perkeliama į legalų verslą.

Apskritai teisėsaugos pareigūnų teigimu, labiausiai ryškėjančios problemos minimos dėl įstatymų taikymo praktikos, jų netobulumas, ypač sąvadaavimo bylose. Plačiaja prasme menkas sąvadautojų baudžiamumas, bausmių taikymas atspindi visuomenėje plačiai paplitusią nuomonę, kad didžiausia kaltė verčiama prostitucija besiverčiančioms moterims, o ne sąvadautojams. Sąvadautojas neretai lengvai išsisuka.¹⁶ Norint įrodyti sąvadaavimą būtina liudininkui užtikrinti saugumą. Iš paprastos bylos, daugelio teisėjų požiūriu, surasti slaptą liudininką nėra tikslinga, be to, brangiai kainuoja. O neužtikrinus saugumo liudyti prieš sąvadautoją jos tiesiog nesiryžta.¹⁷

Dar vienas šiuo metu valstybėje ir visuomenėje vis dažniau keliamas klausimas: ar legalizuoti prostituciją? Kuriuo keliu pasukti ir kaip teisingiau išspręsti šią problemą?

¹⁶ Pruskus V. Prostitucijos fenomenas. Gatvės prostitucija Lietuvoje: raiška, sklaida ir kontrolė. – Vilnius: Vilniaus pedagoginio universiteto leidykla, 2010. P. 172.

¹⁷ Pruskus V. Prostitucijos fenomenas. Gatvės prostitucija Lietuvoje: raiška, sklaida ir kontrolė. – Vilnius: Vilniaus pedagoginio universiteto leidykla, 2010. P. 173.

Nesutariama, ar vistiek būtų racionalu legalizuoti prostituciją, ar bandyti ją išgyvendinti griežtesnėmis teisinėmis priemonėmis. Ir vieni, ir kiti savo nuomonės šalininkai turi svarių argumentų, sprendžiant šią problemą. Būtina paminėti, kad Lietuvoje prostitucija yra draudžiama, bent jau apie tokią koncepciją, galima spręsti iš galiojančių teisės aktų. Tačiau sprendžiant, kiek toks draudimas realiai veikia valstybėje derėtų panagrinėti praktiškai iškeliamų baudžiamųjų bylų skaičių, administracinės teisės pažeidimų protokolų surašymo skaičių ir tokių priemonių veiksmingumą, nes bendram vaizdui susidaryti netgi nereikia teisinių žinių, kad suvoktum šio teisės aktų draudimo veiksmingumą. Todėl atsiranda šalininkų dėl prostitucijos legalizavimo, kadangi tai patampa viešu, priimtiniu reikalu, taigi apsaugoti nuo tolesnių tokio reiškinių pasekmių derėtų įteisinti tai valstybės teisinėmis priemonėmis. Argumentų yra įvairių: būtina apsaugoti tokių asmenų pagrindines teises ir laisves, reglamentuojant jų apsaugą įstatymuose, kad būtų užkirstas kelias moterų išnaudojimui ir prekybai žmonėmis, kad tokios moterys turėtų valstybės apsaugą, o ne priklausytų pagrindinio struktūroms ir nusikaltėliams. Toks prostitucijos įteisinimas sumažintų nusikalstamų struktūrų įtaką, tai būtų viena iš ekonominių sankcijų, suduodant smūgį nusikaltėlių pasauliui, kadangi jis netektų dalies nelegalių pajamų, gaunamų iš pelnymosi prostitucija ir prekybos žmonėmis. Dar vienas laukiamas teigiamas rezultatas, kurį mato legalizavimo šalininkai yra tai, kad valstybė į biudžetą surinktų daugiau mokesčių, kurie padėtų spręsti kitas socialines problemas, tie pinigai būtų naudingi visiems piliečiams, ir prostitucija besiverčiančioms moterims nereikėtų mokėti pinigų nusikalstamoms struktūroms, taip būtų sumažinama nusikalstamo pasaulio įtaka ir jos diktuojamos sąlygos valstybei. Prostitucijos įteisinimas leistų pačioms moterims nusistatyti darbo tvarką, darbo sąlygas ir santykius su klientais, pagrįstus abipusiai naudingais ekonominiais mainais, jų darbo tvarką saugotų įstatymas ir savo teises ir teisėtus interesus jos galėtų ginti teisinėmis priemonėmis. Išvelgiamas argumentas „už“ dar ir toks, kad, įteisinant tokias paslaugas, jomis galėtų naudotis neįgalieji žmonės, taip pat skelbiama, kad sumažėtų išžaginimų. Pagal 2008 m. kovo – 2009 gegužės mėn. atlikto tyrimo „Visuomenės socialinių grupių ir gatvės prostitučių požiūrio į prostitucijos legalizavimą / nelegalizavimą“ duomenimis didžiausi prostitucijos šalininkai pasirodė esą policijos pareigūnai ir jaunimas. Didžiausi legalizavimo oponentai – pedagogai ir pensininkai. Bedarbiai prostituciją vertina kaip vieną iš veiklų, kuri gerai apmokama ir nereikalauja ypatingos kvalifikacijos. Katalikų bažnyčia nebuvo apklausta tyrime, bet manytina, kad ji taip pat užimtų oponentų gretas. Policijos pareigūnų manymu, didžiausia kliūtis legalizuoti prostituciją visų pirma yra įstatymų netobulumas ir valstybės neapsisprendimas. Apklaustos gatvės prostitutės pačios palankiai vertina prostitucijos legalizavimą, o net trys penktadaliai mano, kad tai padidintų ir klientų skaičių. Visi argumentai, kurie pasisako už tokių seksualinių paslaugų įteisinimą valstybės teisinėmis priemonėmis, yra

plačiai diskutuoti ir šiems pateikiami taip pat svarūs kontrargumentai. Vienas iš požiūrių yra tai, kad prostitucijos legalizavimas smukdytų ir taip pasmukusią visuomenės moralę ir dorovę, tokių vertybių puoselėjimas rodo nerimtą valstybės požiūrį į žmogų, jo teises, jo neliečiamumą ir pagrindinių moralinių vertybių puoselėjimą. Prostitucija – tai smurtas ir prievarta ir išnaudojimas prieš labiausiai pažeidžiamas moteris, todėl jos legalizavimas valstybiniu lygiu įteisintų moters išnaudojimą ir sudarytų sąlygas smurtautojams netrukdomai naudoti prieš tokias moteris fizinę jėgą, be to, tai yra pati tikriausia lyčių diskriminacija. Dar daugiau pati valstybė, rinkdama mokesčius į valstybės biudžetą už suteikiamą socialinę apsaugą, pati taptų tarsi sąvadautoja, tik jau valstybiniu lygiu. Be to, abejojama, ar tikrai visi mokesčiai suplauktų į valstybės biudžetą, kadangi nusikalstamo pasaulio atstovai tikrai neužleistų savo turėtų pozicijų šiame nelegaliame versle. Šio darbo autoriaus nuomone, derėtų labai rimtai apsvarstyti, ar vis dėlto šio socialinio reiškinio legalizavimas yra vertas visų biudžetinių įplaukų, vertinant lietuvių mentalitetą, kultūrą ir visuomenines moralines vertybes, nes tokį reiškinį vertinti tik iš ekonominės pusės yra nehumaniška, nesuvokiant ką jaučia asmenys, besiverčiantys prostitucija, ir kad ne visada prostitucija verčiamasi laisva valia, niekieno neverčiant. Be to, manoma, jog vis tiek išliktų pagrindžio prostitucija, nelegalūs viešnamiai, smurtas, prekyba žmonėmis, nes įteisinta paklausa verstų ieškoti vis pikantiškesnių būdų patenkinti poreikius, ir taip nebūtų išspręstas pats prostitucijos reiškinio ir jos buvimo klausimas.

II. SOCIALINIŲ DEVIACIJŲ RYŠYS SU PROSTITUCIJA

Prostitucija, kaip socialinis reiškiny, turi tam tikrų ryšių su kitomis reikšmingomis deviacijomis. Norėdami atskleisti tuos ryšius, betarpiškai susiduriame su socialinės deviacijos sąvoka.

Visuomenėje yra tam tikra nusistovėjusi tvarka, visuomenės sukurtos taisyklės, socialinio elgesio normos, kurios padeda visuomenės nariams nepaklysti socialiniame gyvenime, nes kitaip bet kokia žmogaus veikla visuomenėje žlugtų, taptų chaotiška. Tačiau nėra nė vieno individo, kuris paklustų visoms visuomenėje esančioms normoms, natūralu, kad kartais nukrypstama nuo priimtino elgesio rėmų. Nukrypti galima ir į gerąją, ir į blogąją pusę. Bet koks nukrypimas laikytinas deviantiniu. Deviantai yra asmenys, atsisakantys gyventi pagal taisykles, kurių laikosi dauguma mūsų. Kriminologiniu požiūriu, nagrinėjamas neigiamas elgesys, ir toks elgesys gali būti kriminalinių nusikaltėlių, narkomanų, žlugusių žmonių, valkatų bei nevykėlių, neatitinkančių reikalavimų, kuriuos dauguma žmonių pavadintų eiliniaais priimtumo standartais. Deviacija- (angl. *deviance*) tai elgesys, laikomas netoleruotinu arba pažeidžiančiu socialines normas.¹⁸ Deviantinis elgesys - visuomenės teisinių ir dorovinių normų neatitinkantis elgesys. Deviantai yra ne šiaip mums neįprasto elgesio keistuoliai, bet asmenys, kurie rimtai gali kėsintis į mums įprastą tvarką¹⁹. Pats žodis *deviatus*, išvertus iš lotynų kalbos, reiškia „pasukti kitu keliu“, pasirinkti kitą kryptį. Pasak Leliūgienės, deviacija – elgesys, laikomas peiktinu, netoleruotinu arba pažeidžiančiu socialines normas.²⁰ Amerikiečių sociologas N. Smelseris skiria tris deviacijos komponentus : subjektas (žmogus), kuriam būdingas tam tikras elgesys, neatitinkantis priimtų visuomenėje normų, normos ir lūkesčiai, išreiškiantys tą elgesį (kaip to elgesio kriterijus), kiti subjektai (žmonės, jų grupės), reaguojantys į tą elgesį ir vertinantys jį²¹. Deviacijos ribos nėra griežtos, kadangi visi skirtingi vertintojai vadovaujasi skirtingais kriterijais, skirtingomis elgesio normomis, tam turi įtakos ir kultūrinis kontekstas bei tradicijos. Deviacija yra būdas palengvinti neviltį, įtampą, pyktį, kuris kyla deviantui bendraujant su realiu pasauliu.

Akademiniam pasaulyje nėra vieningos nuomonės ne tik dėl deviacijos prigimtės ir jos nagrinėjimo būdų, bet nėra ir standartizuotų „normalių“ kriterijų, dėstant deviacijos problemas. Vienas autorius siūlo nagrinėti seksualinę deviaciją, psichinius sutrikimus, savižudybes, alkoholizmą, narkomaniją, elito deviaciją, siejamą su „baltųjų apykaklių“

¹⁸ V. Pruskus. Sociologija. – Vilnius: VĮ Vilniaus verslo ir teisės kolegija, 2004. P. 84.

¹⁹ Socialinės deviacijų problemos. Vadovėlis. – Vilnius: Eugrimas, 2007. P. 7.

²⁰ Leliūgienė I. Socialinė pedagogika. Vadovėlis. – Kaunas: Technologija, 2003. P. 65.

²¹ Smelser N. Sociologija. Moskva. 1994. P. 125 – 129.

nusikaltimais ir nusižengimais. Kiti autoriai analizuoja tokias deviacijos formas kaip nusikalstamas elgesys, narkomanija, alkoholizmas, heteroseksualinė deviacija, homoseksualinė deviacija, psichikos sutrikimai, savižudybės, fizinė negalia. Treti tarp svarbiausių deviantinio elgesio pavyzdžių šiuolaikinėje visuomenėje pateikia narkomaniją, psichinius sutrikimus, savižudybės seksualinė deviacija (prostitucija, homoseksualizmas, seksualinis priekabiavimas), pažymėtinas ir naujas sparčiai besivystantis deviacijos reiškinys „kiberdeviacija“, arba deviantinis elgesys elektroninėje erdvėje²². Nagrinėjamas prostitucijos reiškinys yra ne kas kita kaip seksualinė deviacija, taip pat visos kitos darbe nagrinėjamos socialinės problemos – alkoholizmas, narkomanija, nedarbas, lytiškai plintančios ligos, taip pat vadinamos socialinėmis deviacijomis, todėl kad šie reiškiniai aiškiai išreiškia nukrypimą nuo visuomenėje priimtų normų (nes skirtingose visuomenėse normos yra reliatyvus dalykas, tai kaip standartą laikome dorovingą, moralės normų bei bendro gyvenimo visuomenėje normų besilaikančią visuomenę). Prekyba žmonėmis, nėra vien socialinė deviacija, bet kartu yra ir nusikaltimas, kuris savo prigimtimi yra sudėtingesnis ir pavojingesnis visuomenei reiškinys, todėl yra kriminalizuotas bei saugomas baudžiamųjų įstatymų pagalba.

2.2. PROSTITUCIJA IR PREKYBA ŽMONĖMIS

Visame pasaulyje pripažįstama, jog prostitucija neatsiejama nuo prekybos žmonėmis, vieno pelningiausių verslų po prekybos ginklais ir narkotikais. Problema tapo ne tik visuomenės vertybių ir moralės kanonų smukimas, bet tai tapo ir tarptautine problema, traktuojama kaip vienu iš žmogaus teisės pažeidimų, kai pažeidžiamas asmens kūno neliečiamumas. Kasmet dešimtys tūkstančių moterų, ieškomamos geresnio gyvenimo, lengvo uždarbio įtraukiamos arba savo noru tampa prekybos žmonėmis verslo aukomis, taip pat yra verčiamos daryti nusikaltimus, bendradarbiauti, prieš jas smurtauojama, jos svaiginamos, seksualiai išnaudojamos. Tokios moterys arba aukos yra pagrindinės organizuoto nusikalstamumo versle dominuojančios figūros, kurios, verčiamos užsiimti prostitucija ir nešti šiam verslui pajamas. Aukų patirtis rodo, kad įvairūs seksualinių paslaugų pramonės sektoriai, tokie kaip prostitucija, pornografija, priverstinės santuokos, darbas „palydovių“ firmose yra tarp savęs susiję²³. Prostitucija, yra vienas esminių tikslų, dėl kurių prekiaujama žmonėmis, nes sukuria didžiulį pelną pasauliniu mastu. Tai yra atskira nelegalaus verslo rūšis, pagal pelnus prilyginama prekybai ginklais bei narkotikais. Kaip nurodo Jungtinių Tautų narkotikų ir

²² Socialinės deviacijų problemos. Vadovėlis. – Vilnius: Eugrimas, 2007. P. 15.

²³ Prekyba moterimis ir vaikais: metodiniai patarimai pedagogams prevencinės veiklos aspektais. Vilnius, 2003. P. 11.

nusikaltimų biuras, 2008 m. duomenimis, apie 79 procentai prekybos žmonėmis atvejų sudarė seksualinis išnaudojimas.²⁴

Bene labiausiai įsivaizduojamas nusikaltimas, susijęs su prostitucija, yra prekyba žmonėmis. Prekybos žmonėmis nusikaltimą sudaro viena iš išnaudojimo formų: prostitucija, priverstinis seksualinių paslaugų teikimas, tiksliau tariant, prostitucija besiverčiančio žmogaus pardavimas ar kitokie veiksmai, siekinat už tai gauti materialinį ekvivalentą. Prekyba žmonėmis yra viena iš XXI amžiaus tarptautinės ir nacionalinės visuomenės susirūpinimo sričių, nes tai yra ne tik reiškiny, pažeidžiantis pagrindines prigimtines žmogaus teises bei laisves, ne tik nukrypimas nuo visuomenės normų, bet kartu ir nusikaltimo aparatas, reiškiny, turintis savyje daugybę neteisėtų formų. Prekybos žmonėmis problema susirūpinta ir paskutiniaisiais dešimtmečiais, todėl tarptautinėje visuomenėje buvo priimta daug tarptautinių susitarimų, konvencijų, sutarčių, nukreiptų prieš prekybą žmonėmis.

Lietuvoje prekybos žmonėmis norma į Lietuvos Respublikos baudžiamąjį kodeksą buvo įtraukta 1998 m. liepos 2 d., o paskutinė prekybos žmonėmis (LR BK 147 str.) redakcija priimta 2005 m. birželio 23 d. Lietuvos Respublikos Baudžiamajame kodekse įtvirtinta prekybos žmonėmis norma apima ir kitus nusikaltimus pagal Lietuvos Respublikos įstatymus, kaip antai, neteisėtą laisvės atėmimą (LR BK 146 straipsnis), sveikatos sutrikdymus (LR BK 135-140 straipsniai, išskyrus LR BK 135 straipsnio 2 dalį), grasinimą nužudyti ar sunkiai sutrikdyti sveikatą (LR BK 145 straipsnis), žmogaus veiksmų laisvės varžymą (LR BK 148 straipsnis), įtraukimą į prostituciją (BK 308 straipsnis), pelnymąsi iš kito žmogaus prostitucijos (LR BK 308 straipsnis), išnaudojimas priverstiniam darbui (LR BK 147-1 straipsnis).

Baudžiamojoje teisėje pripažįstama, kad prekyba žmonėmis gali pasireikšti kaip kaltininko sandoris tiek su pačiu išnaudojamu asmeniu (pvz. jo užverbavimas), tiek ir su trečiaisiais asmenimis (pvz. perdavimas, pervežimas, perleidimas), taip pat neturi reikšmės, ar nukentėjusysis pagal sandorį išnaudojamas bus užsienyje, ar savo šalyje. Prekyba žmonėmis - tai nusikaltimas, susijęs su tam tikru poveikiu nukentėjusiajam, kuris leidžia šį asmenį įtraukti į išnaudojimą arba jį kontroliuoti. Šis poveikis gali pasireikšti fizine ir psichine prievarta, pagrobimu, taip pat apima ir tokius neprievartinius būdus kaip apgaulė, piktnaudžiavimas įgaliojimais ar aukos pažeidžiamumu, sumokėjimas nukentėjusį kontroliuojančiam asmeniui už sutikimą išnaudoti. Taikant prekybos žmonėmis straipsnį praktikoje, susiduriama su tam tikromis problemomis. Pirmiausia, remiantis šiuo straipsniu, būtina įrodyti tikslą – asmenį seksualiai išnaudoti, priversti užsiimti prostitucija arba gauti materialinės ar kitokios naudos, o tai labai apsunkina kaltės įrodinėjimą. Kita problema – didelis šių nusikaltimų latentiskumas, t. y.

²⁴ Vidaus reikalų ministerijos ataskaita. Prekyba žmonėmis: situacija Lietuvoje 2009 m. Prieiga per internetą: http://www.vrm.lt/fileadmin/Padaliniu_failai/Viesojo_saugumo_dep/naujas/Prekyba_zmonemis_-_situacija_Lietuvoje_2009.pdf [žiūrėta 2010-11-13].

nukentėjusiųjų nenoras kreiptis į policiją. Dėl to dauguma baudžiamųjų bylų dėl prekybos žmonėmis buvo iškeltos specialiųjų policijos operacijų metu remiantis turima operatyvine informacija, o nukentėjusiosios beveik buvo įkalbėtos rašyti pareiškimus policijai.²⁵

Pagrindiniai šiuo metu turintys ypatingą reikšmę tarptautiniai dokumentai yra 1949 metų JTO konvencija dėl kovos su žmonių prekyba ir trečiųjų asmenų išnaudojimu prostitucijos tikslams, 2000 m. lapkričio 15 d. Protokolas dėl prekybos žmonėmis, ypač moterimis ir vaikais, prevencijos, sustabdymo bei baudimo už vertimąsi ja, papildantis Jungtinių Tautų Organizacijos Konvenciją prieš tarptautinį organizuotą nusikalstamumą, 2002 m. liepos 19 d. ES Tarybos pagrindų sprendimas 2002/629/TVR dėl kovos su prekyba žmonėmis bei kiti. Jungtinių Tautų Organizacijos konvencijos dėl kovos su žmonių prekyba ir trečiųjų asmenų išnaudojimu prostitucijos tikslams preambulėje nurodyta, kad prostitucija ir prekyba žmonėmis prostitucijos tikslams yra nesuderinama su žmogaus orumu ir gresia jo, šeimos ir visuomenės gerovei. Šia konvencija tarptautinio pobūdžio kriminaliniais nusikaltimais buvo pripažinti: sąvadavimas, trečiųjų asmenų išnaudojimas (netgi pastariesiems sutinkant) prostitucijos tikslams, viešnamių laikymas arba jų valdymas, dalyvavimas finansuojant viešnamius, patalpų nuoma ar išnuomojimas prostitucijos tikslams, dalyvavimas rengiantis šiai veiklai. Jungtinių Tautų Organizacija, apibrėždama prekybą žmonėmis, sudėjo gaires prevencijai bei kovai su šiuo reiškiniu. Taigi prekyba žmonėmis pagal JTO Protokolo 3 straipsnį reiškia asmenų verbavimą, pervežimą, perdavimą, slėpimą ar priėmimą gąsdinant, panaudojant jėgą ar kitas grobimo ir prievartos formas, apgaulę, sukčiavimą, piktnaudžiavimą valdžia ar pasinaudojant kito asmens pažeidžiamumu arba mokant pinigus ar priimant pinigus ar kitą naudą tam, kad būtų išgautas kito tą žmogų kontroliuojančio asmens sutikimas, siekiant išnaudoti. Išnaudojimo formos apima prostituciją ar kitokį seksualinį išnaudojimą, prievartinį darbą ar paslaugas, vergiją ar į vergiją panašią veiklą, arba organų pašalinimą. Prekybos žmonėmis aukos sutikimas iš anksto apgalvotam išnaudojimui neturi reikšmės, jei buvo panaudota bet kuri iš apibrėžime minimų priemonių. Prekybos žmonėmis apibrėžimas numatytas ir Europos Tarybos pamatiniame sprendime dėl kovos su prekyba žmonėmis 2002/629/TVR, kurio preambulėje sakoma, kad prekyba žmonėmis – tai sunkūs pagrindinių žmogaus laisvių ir žmogaus orumo pažeidimai, apimantys tokius negailestingus veiksmus kaip pažeidžiamų asmenų tvirkinimas ir apgaudinėjimas, taip pat smurtas, grasinimai, išnaudojimas ir prievarta.²⁶

Prekyba moterimis arba net ir vaikais siekiant juos seksualiai išnaudoti – tai jų išvežimas į kitą šalies regioną ar kitą šalį, su jų sutikimu ar be sutikimo, siekiant, kad jie teiktų

²⁵ Pruskus V. Prostitucijos fenomenas. Gatvės prostitucija Lietuvoje: raiška, sklaida ir kontrolė. – Vilnius: Vilniaus pedagoginio universiteto leidykla, 2010. P. 170.

²⁶ 2002 m. liepos 19 d. Tarybos pagrindų sprendimas 2002/629/TVR dėl kovos su prekyba žmonėmis (OL 2004 m. Specialusis leidimas, 19 skyrius, 6 tomas. P. 52.)

seksualines paslaugas, tokias kaip striptizas, darbas viešnamiuose, gatvių prostitucija, filmavimasis pornografiniuose filmuose, fotografavimasis ir kt.²⁷ Didžiausią pelno dalį šiame versle iš tiesų gauna trečiasis asmuo, o ne paslaugas tiesiogiai teikiantis išnaudojamasis, o baudmės už prekybą moterimis nėra tokios griežtos kaip už prekybą narkotikais ir ginklais, didelė pelno dalis gaunama dar ir dėl to, kad priešingai negu ginklus ir narkotikus, moteris galima parduoti kelis kartus²⁸. Toks reiškinys tarptautinėje bendruomenėje kartais dar kitaip yra vadinamas „baltąja vergija“. Šio nusikaltimo objektu gali tapti bet koks asmuo, nesvarbu, kurios lyties ir amžiaus. Vyrai, parduodami siekiant išnaudoti, o prekyba moterimis gali turėti įvairesnių tikslų, kaip antai, priverstinė santuoka, priverstinis darbas, priverstinis vaikų gimdymas bei išnaudojimas teisėtame arba neteisėtame seksualinių paslaugų versle. Svarbu pažymėti, kad prostitucija ir prekyba žmonėmis nėra tas pats reiškinys, nors viena ir kita labai susiję.

Prekyba žmonėmis tai nusikaltimas, kuriuo parduodamas ne tik žmogus, bet ir jo orumas. Kalbant apie prekybą žmonėmis dėl išnaudojimo seksualiniais tikslais, galime paminėti kelis prekybos žmonėmis komponentus, be kurių prekyba žmonėmis nebūtų tiek gajus. Tai sekso industrija – ašis, apie kurią sukasi visas prekybos žmonėmis verslas. Sekso industrija tampa rinkos elementu, perkančiajam siūlo visas suaugusiųjų ir vaikų seksualinio išnaudojimo formas. Sekso verslininkai – suteneriai ir seksualiniai išnaudotojai, kurie vėliau tampa teisėtais verslininkais ir kurie siekia užtikrinti, kad „vartotojo / smurtautojo“ poreikiai būtų patenkinti. Valstybės sekso ekonomika nukreipta į reguliavimą ir situacijos palengvinimą kliento naudai bei prisidengus aukų teisių gynimu bei rūpinimusi jų sveikata ir saugumu, veikia kaip pagalbininkė / sutenerė užtikrinanti, kad pasiūla nenutrūktų, valstybė pelnosi iš industrijos, tuomet, kai legalizuoja prostituciją ir įteisina prostitučių išnaudojimą.

Valstybės, legalizuojančios prostituciją šalies viduje, įteisina ją įstatymais, tačiau tuo pačiu ir legalizuoja išnaudojimą, kas yra pagrindinis prekyba žmonėmis elementas. Apskritai pagrindiniai faktoriai, dėl ko klesti prekybos žmonėmis verslas ir ypač seksualinis išnaudojimas, pavergiant asmenis prostitucijos verslui yra: vyrų sudaroma paklausa moterų ir vaikų pasiūlai. Tai bene pagrindinė ir esminė prostitucijos ir prekybos žmonėmis priežastis. Taip pat lyčių nelygybė, globalizacija, neturtas, rasizmas, migracija ir moterų ekonominio stabilumo žlugimas yra globaliniai faktoriai, kurie sukuria sąlygas moterų įtraukimui į sekso industriją.

Benamystė, institucionalizacija ir priklausomybė nuo narkotikų yra keletas papildančių faktorių, prisidedančių jų pažeidžiamumo būti įtrauktiems į prostituciją²⁹

²⁷ Prekyba moterimis ir vaikais: metodiniai patarimai pedagogams prevencinės veiklos aspektais. - Vilnius, 2003.P.9

²⁸ Ten pat.

²⁹ Monica O'Connor. Grainne Healy. Ryšys tarp prostitucijos ir prekybos žmonėmis seksualinio išnaudojimo tikslams. Informacinis vadovas. 2006.

http://www.lygus.lt/ITC/files_smurtas/Rysys%20tarp%20prostitucijos%20ir%20prekybos%20zmonemis%20seksualinio%20isnaudojimo%20tikslams%20%20Informacinis%20vadovas.pdf [žiūrėta 2010-08-25].

Socialiniai/ekonominiai/politiniai faktoriai, darantys įtaką prekybai žmonėmis ir prostitucijai yra pasikeitimai lyčių lygybės srityje. Tai menkesnis dalyvavimas politikoje ir moterų atskyrimas nuo politikos, moterų interesai, poreikiai ir specifinės problemos yra plačiai ignoruojamos, kadangi moterys yra marginalizuojamos. Moterys neša sunkiausią socialinių išlaidų sumažinimo našta, įskaitant vaiko ir šeimos pašalpas, gerovės reformą, sveikatos priežiūrą ir pensijas. Vyrišką visuomenės dalimi pagrįsta privatizacija (nacionalinio turto privatizacija) yra ypatingai šališkos vyrų atžvilgiu, kuomet moterims visame pasaulyje atitenka mažiau privatizuoto turto. Darbo vietos užtikrinimo praradimas: padidėjusi konkurencija darbo rinkoje, bedarbystė ir darbo vietos užtikrinimo praradimas pakirto moterų pajamas ir ekonominę poziciją. Didėjanti spraga tarp vyrų ir moterų užmokesčio, daugiau moterų, dirbančių ne visą darbo dieną ar neformaliame sektoriuje, taip pat ir netipiški darbo susitarimai nustūmė moteris į menkai apmokamus darbus ir ilgalaikę bei užslėptą bedarbystę. Atvira lyčių diskriminacija ir intensyvus seksualinis priekabiavimas darbo vietoje, skurdo feminizavimas, skurdas dirbančių motinų išlaikomose šeimose. Moterų, dirbančių visiškai nereguliuojamame ir nelegaliame neformaliame sektoriuje, skaičius yra didžiulis. Darbas neformalioje ekonomikoje yra svarbus moterų pažeidžiamumo (tapti prekybos žmonėmis aukomis) faktorius. Pasikeitimai lyčių, ekonominėje ir politinėje lygybėje neišvengiamai veikia socialinius stereotipus, suvokimą bei požiūrį. Atgyja kai kurios tradicinės diskriminacinės praktikos. Ekonominių veiklų tapimas neformaliomis, kriminalizacija bei korupcija. Vidinė migracija iš nusigyvenusių ir/arba neturtingų regionų į didmiesčius; migracija tarp kaimyninių šalių; ir emigracija suteikia nusikalstamoms gruputėms progą pasipelnėti. To nereguliuoja joks humaniškas migrantų darbo reglamentas, ir moterys susiduria su rizika būti išnaudotomis bei patirti prievartą. Imigravimo reglamentai daugelyje ekonomiškai pažangių šalių sukuria apribojančias priemones, skatinančias spartų kontrabandos bei prekybos žmonėmis augimą. Uždarbio skirtumai tarp šalių iš vienos pusės bei griežtesnė imigracijos kontrolė iš kitos, prisidėjo prie palankių kontrabandai ir prekybai žmonėmis sąlygų kūrimo.³⁰ Lietuvos situacijos analizė rodo, kad dažniausios prekybos žmonėmis priežastys ir veiksniai Lietuvoje mažai kinta. Kinta tik prekybos žmonėmis formos, mastas, potencialių prekybos žmonėmis aukų verbavimo taktika ir išnaudojimo būdai. Prekybai žmonėmis vis dar milžinišką įtaką daro socialiniai ir ekonominiai veiksniai, kurie lemia žmogaus gerovę valstybėje, be to, vidaus ir išorės (regioniniai ir globalūs) veiksniai, kurie neabejotinai susiję su vidiniais veiksniais. Pagrindiniai vidaus veiksniai: nestabili materialinė asmens būklė, skatinanti imtis neteisėtos veiklos arba išvykti uždarbiauti į užsienio valstybes; sunkiai įsitvirtinanti lyčių lygybė – į moterį vis dar neretai žiūrima kaip į seksualinių paslaugų teikėją; šeimos, kaip socialinės

³⁰ Ten pat.

vertybės, menkėjimas; pinigų, kaip esminės vertybės, aukštinimas visuomenėje, skatinantis jaunas žmones ieškoti lengvo ir greito uždarbio. Pagrindiniai išorės (regioniniai ir globalūs) veiksniai yra šie: didelė prostitucijos paslaugų paklausa Vakarų valstybėse; aktyvi etninių organizuotų nusikalstamų struktūrų veikla užsienio valstybėse; nevienoda teisinė atsakomybė už prekybą žmonėmis skirtingose valstybėse. Be to prekybos žmonėmis egzistavimą lemia ir globalizacijos liberalizuojamos visuomenės ir asmens vertybės.³¹

Girdimi siūlymai dėl prostitucijos legalizavimo, taip pat turi neabejotiną ryšį su prekyba žmonėmis. Legalizavimo šalininkai, autoriaus nuomone, teikia absurdiškus argumentus dėl prostitucijos įteisavimo, kadangi už viso deklaruojamo gėrio įteisinus prostituciją, neabejotinai padidėtų prekybos žmonėmis mastai. Paminėtini legalizavimo šalininkų (lobistų) argumentai dėl legalizavimo yra šie: „teisė dirbti prostitucijoje yra kiekvieno žmogaus pasirinkimo teisė“, „moters teisė nuspręsti, ką jai daryti su savo kūnu“. Sekso „darbas“ yra mitologija, slepianti smurtinę prostitucijos prigimtį, kuri klaidingai teigia, kad prostitucija yra karjeros pasirinkimas, kad prostitucija optimizuoja moterų seksualinį išsilaisvinimą, kad moteris prostitucijoje nustato seksualines ir ekonomines sąlygas bendraudamos su klientais, kad sutenerio ir moters prostitucijoje santykiai yra abipusiškai naudingi socialiniai arba verslo susitarimai, į kuriuos moteris įeina laisvanoriškai, ir kad būti prostitute ar suteneriu yra priimtina, tradicinė profesija. Be to tie, kurie teigia, kad tai „karjera“ jiems neretai užduodami tokie klausimai: kokia tai gali būti profesija, kurioje nėra kvalifikacijos reikalavimo (išskyrus pageidavimą, kad būtų jauna ir moteris), karjeros laiptų struktūros, ir nei tie, kurie naudojami moterimis prostitucijoje nei tos, kurios yra išnaudojamos, nežiūri į prostituciją kaip į pageidaujamą ir siektiną veiklą sau arba savo vaikams.³² Šalininkai mini dar ir tokį argumentą kaip „tyla“. Tyla, jų nuomone, reiškia sutikimą. Tačiau, oponuojant, galima sakyti, kad sutikimas rodo visišką moterų spaudimą ir jų engimą, prostitucijoje esančiųjų tylą yra bauginimo, teroro, disociacijos ir gėdos rezultatas. Šie ir kiti panašūs argumentai, autoriaus nuomone, rodo tai, kad prostitucijos legalizavimo šalininkai gali būti sutapatinami su prekybos žmonėmis „verslininkais“ ir sutikti su argumentais, kad „karjera“, „darbas“, „teisė rinktis“ yra neįmanoma. Visa tai puikiai atvertų teisinės priemonės, toliau naudojantis prostitucija, kaip viena iš formų įteisinti prekybą žmonėmis. Tai ir yra pagrindinės sąsajos, kurios jungia prostituciją ir prekybos žmonėmis nusikaltimą. Yra labai menka riba tarp pačios prostitucijos ir prekybos žmonėmis, nes ir prostitucija, ir prekyba žmonėmis yra reiškiniai, kuomet išnaudojami asmenys, teikiantys

³¹ LR Vyriausybės 2009 m. rugsėjo 9 d. nutarimas Nr. 1104 „Dėl prekybos žmonėmis prevencijos ir kontrolės 2009 – 2012 metų programos patvirtinimo“. // Valstybės žinios. 2009, Nr. 112 – 4761.

³² Monica O'Connor. Grainne Healy. Ryšys tarp prostitucijos ir prekybos žmonėmis seksualinio išnaudojimo tikslams. Informacinis vadovas. 2006.

http://www.lygus.lt/ITC/files_smurtas/Rysys%20tarp%20prostitucijos%20ir%20prekybos%20zmonemis%20seksualinio%20isnaudojimo%20tikslams%20%20Informacinis%20vadovas.pdf [žiūrėta 2010-08-25].

sekso paslaugas, nors tos paslaugos dažniausiai yra tikrai ne savanoriškos, o greičiau priverstinės, nulemtos tam tikrų susiklosčiusių aplinkybių.

Prekybos žmonėmis aukos, tai yra tie asmenys, kurie buvo verčiami prekybos žmonėmis sandorio rėmuose priverstinai ar savanoriškai teikti seksualines ar kitokias paslaugas, dėl kurių sudarytas sandoris. Tokie žmonės patiria įvairių fizinių bei psichologinių pasekmių. Seksualiai išnaudojami asmenys gali patirti tokių pasekmių fizinei sveikatai, kaip antai, lytiškai plintančios ligos; reprodukcinės sistemos sutrikimai dėl abortų, persileidimų, lytiškai plintančių ligų; sužalojimai ir suluošinimai dėl nuolatos patiriamo fizinio smurto; mirtis nuo sužalojimų. Pasekmės psichinei sveikatai bei santykiams su kitais žmonėmis yra: depresija (užsisklendimas savyje, nenorėjimas nieko veikti, jėgų neturėjimas bet kokiai veiklai, nuolatinis liūdesys, vilties praradimas, savęs nuvertinimas); emocinis nejautrumas - nesugebėjimas užjausti, abejingumas įvykiams; baimė (tamsos, uždarų patalpų) ir nerimas (kad kas nors blogo atsitiks, kad nesugebės susitvarkyti su savo kasdieniniais reikalais); miego sutrikimai (nemiga, naktiniai košmarai); disociacija - prievartos bei įvykių, susijusių su ja, užmiršimas; apie savo gyvenimą manoma, kad tai buvo kito žmogaus gyvenimas, perdėtas fantazavimas - kartais žmogus gyvena fantazijomis, nesugeba atskirti išgalvotų dalykų nuo realių; gėdos bei kaltės jausmas (aukos kaltina save, kad nesugebėjo pasipriešinti, kad buvo naivios ir patikėjo nusikaltėliams); nesugebėjimas susikaupti sutelkti dėmesio; narkotinių medžiagų bei alkoholio vartojimas (tai yra vienas iš gynybos būdų, taip aukos stengiasi apsisaugoti nuo psichologinio skausmo, gėdos bei kaltės jausmo); noras bei mėginimai nusižudyti; nepasitikėjimas aplinkiniais (nes aukos buvo išduotos, apgautos, jos buvo nuolatos išnaudojamos, mušamos, prievartaujamos, jos negaudavo maisto joms būdavo neleidžiama ilsėtis, nesuteikiama pagalba); nesugebėjimas užmegzti ir palaikyti artimų santykių, aukos pozicijos prisiėmimas artimuose santykiuose; lytinio gyvenimo sutrikimai bei sunkumai.³³

Plačiai tyrinėjama prekybos žmonėmis aukų patirtis rodo, kad pasekmės yra neišdildomos ir sunkios, nesvarbu ar asmuo savanoriškai dalyvavo prekybos žmonėmis sandoryje ar buvo priverstas, pasinaudojant apgaule, sukčiavimu ar asmens priklausomumu. Pelnymasis iš kito žmogaus prostitucijos sudarius dėl jo sandorį parduoti, pervežti, pergabenti yra laikoma viena iš prekybos žmonėmis formų, kurioje prostitucija yra neabejotinai pelno garantas.

2.3. PROSTITUCIJA IR NARKOMANIJA

Narkotikai bei narkomanija – viena šių dienų mūsų visuomenės socialinių problemų, keliančių grėsmę sveikatai, visuomenės psichologinei bei socialinei būsenai.

³³ Prekyba moterimis ir vaikais: metodiniai patarimai pedagogams prevencinės veiklos aspektais. Vilnius, 2003. P. 18.

Narkotikų vartojimu ir priklausomybės mažinimu nuo šių medžiagų susirūpinta jau prieš pora šimtmečių, kuomet, padarius tyrimų ir išnagrinėjus buityje naudotų medžiagų poveikį, prieita prie išvados, kad vartojamos medžiagos nuovargiui, ligoms ir kitiems negalavimams gydyti vis dėlto gali turėti neabejotiną žalingą poveikį jį vartojančiam organizmui.

Narkotikai, narkomanija ir prekyba narkotikais – tarpusavyje susijusios sąvokos tuo aspektu, kad narkotinė medžiaga yra būdinga visiems šiems reiškiniams. Todėl nagrinėjant narkotines medžiagas ir priklausomybę nuo jų bei norint susieti šį reiškinį su prostitucija, visų pirma, verta išsiaiškinti, pagrindines sąvokas, kurios yra neatsiejamos nuo narkotinių medžiagų vartojimo reiškinio. Narkotinės ir psichotropinės medžiagos pagal Lietuvos Respublikos narkotinių ir psichotropinių medžiagų kontrolės įstatymo 2 straipsnį yra į Sveikatos apsaugos ministerijos patvirtintus kontroliuojamų medžiagų sąrašus įrašytos gamtinės ar sintetinės medžiagos, kurios dėl kenksmingo poveikio ar piktnaudžiavimo jomis sukelia sunkų žmogaus sveikatos sutrikimą, pasireiškiantį asmens psichine ir fizine priklausomybe nuo jų, ar pavojų žmogaus sveikatai.³⁴ Narkotinės ir psichotropinės medžiagos įrašomos į Sveikatos apsaugos ministerijos tvirtinamus kontroliuojamų medžiagų sąrašus tarptautiniais pavadinimais, o jeigu tarptautinių pavadinimų nėra, - cheminiais pavadinimais. Kartu gali būti nurodomas ir kitoks, vartotojams labiau žinomas, pavadinimas.³⁵ Narkotikai, pagal L. Bulotaitę, yra medžiagos, kurių vienkartinis pavartojimas sukelia euforiją ar kitus malonius pojūčius, o nuolatinis vartojimas - psichologinę ir fizinę priklausomybę. Kad medžiaga būtų pripažinta narkotiku, ji turi atitikti tris kriterijus: 1) medicininį – medžiaga specifiskai veikia centrinę nervų sistemą; 2) socialinį – plačiai paplitęs šios medžiagos vartojimas ne medicinos tikslais; 3) juridinį – medžiaga pripažinta narkotiku ir įtraukta į narkotinių medžiagų sąrašą (šių medžiagų neteisėta gamyba, įgijimas, laikymas ar realizavimas yra įstatymo draudžiami).³⁶ Narkotinių ir psichotropinių medžiagų sąvoką apibrėžia Lietuvos Respublikos narkotinių ir psichotropinių medžiagų kontrolės įstatymas, kuriame 2 straipsnio 1 dalyje numatyta, kad narkotinės ir psichotropinės medžiagos – į Sveikatos apsaugos ministerijos patvirtintus kontroliuojamų medžiagų sąrašus įrašytos gamtinės ar sintetinės medžiagos, kurios dėl kenksmingo poveikio ar piktnaudžiavimo jomis sukelia sunkų žmogaus sveikatos sutrikimą, pasireiškiantį asmens psichine ir fizine priklausomybe nuo jų, ar pavojų žmogaus sveikatai.³⁷ Narkotinės medžiagos kontroliuojamos remiantis 1961 m. Jungtinių Tautų priimta bendrąja konvencija dėl narkotinių medžiagų sąrašo.

³⁴ Lietuvos Respublikos narkotinių ir psichotropinių medžiagų kontrolės įstatymas. // Valstybės žinios. 1998, Nr. 8 – 161.

³⁵ Lietuvos Respublikos Narkotinių ir psichotropinių medžiagų kontrolės įstatymas. // Valstybės žinios. 1998, Nr. 8 – 161.

³⁶ Bulotaitė L. Priklausomybių anatomija. Vilnius: Tyto alba, 2009. P. 42.

³⁷ Lietuvos Respublikos Narkotinių ir psichotropinių medžiagų kontrolės įstatymas. // Valstybės žinios. 1998, Nr. 8 – 161.

Psichotropinės medžiagos - tai tarptautinės bendruomenės nustatytos medžiagos, 1971 m. priimta Jungtinių Tautų konvencija dėl psichotropinių medžiagų kontrolės. Tarptautinėje ligų klasifikacijoje (TKL [ICD] – 10) pateikiamas psichoaktyviųjų medžiagų, nuo kurių apsvaigstama ir kurios gali sukelti psichologinę ar fizinę priklausomybę, sąrašas: 1. Alkoholis; 2. Opiodai (morfijus, heroinas, kodeinas ir kt.); 3. Kanabinoidai (kanapės, marihuana, hašišas ir kt.); 4. Raminamieji ir migdomieji vaistai; 5. Kokainas; 6. Stimulatoriai; 7. Haliucinogenai (LSD, ekstazis, ketaminas, meskalinas ir kt.); 8. Tabakas; 9. Lakiosios medžiagos (klėjai, tirpikliai, acetonas ir kt.). Visos šios psichoaktyviosios medžiagos sukelia asmeniui fizinę bei psichologinę priklausomybę, kuomet toks asmuo be narkotinių ir psichotropinių medžiagų negali normaliai atlikti savo socialinių funkcijų ir gyventi pilnaverčio gyvenimo. Pripratimas arba priklausomybė susideda iš psichologinės priklausomybės – tai liguistas potraukis nuolat vartoti narkotines medžiagas siekiant patirti malonumo būseną bei fizinės priklausomybės – tai viso organizmo funkcinės veiklos pakitimas, pasireiškiantis ryškiais psichiniais ir fiziniais sutrikimais staiga nustojus vartoti narkotiką. Taigi be šių dviejų komponentų pripratimui arba, kitaip tariant, priklausomybei pagrįsti turi būti tokie žmogaus fiziniai pojūčiai kaip narkotiko tolerancija bei abstinencija, tuomet galime kalbėti apie priklausomybę nuo narkotinių bei psichotropinių medžiagų. Daugelis priklausomybę tapatina su liga, kadangi tai įvairių kompleksų reiškiny, kuris nėra būdingas sveikam žmogui. Laima Bulotaitė narkomaniją apibūdina kaip ilgesnio ar trumpesnio narkotinių medžiagų vartojimo sukeltą ligą, kuriai būdinga didėjanti narkotiko tolerancija, psichologinė ir fizinė priklausomybė nuo jo, besivystantys tam tikri psichikos pakitimai. Leliūgienė I. narkomaniją apibūdina kaip ligą, kurią sukelia nuolatinis narkotinių medžiagų vartojimas. Šia liga sergantis žmogus yra fiziškai ir psichiškai priklausomas nuo narkotinių medžiagų. Psichinė priklausomybė, pasireiškusi liguistu noru vėl patirti narkotinio apsvaigimo būseną, gali susiformuoti jau po pirmojo narkotikų vartojimo. Narkomanija – tai pripratimas prie chemikalų, skatinančių euforiją.³⁸ Valstybinio psichikos sveikatos centro duomenimis, analizuojant 2005 m. – 2008 m. asmenų, sergančių priklausomybe nuo narkotinių medžiagų, pasiskirstymą pagal lytį, pastebėta, kad 2005 m. iš visų sergančių priklausomybe nuo narkotinių medžiagų 81,4 proc. sudarė vyrai ir 18,6 proc. moterys, 2006 m. – 81,3 proc. vyrai ir 18,7 proc. moterys, 2007 m. 81,2 proc. vyrai ir 18,8 proc. moterys, o 2008 m. 81,1 proc. vyrai ir 18,9 proc. moterys. Ketverių metų tendencija: kasmetinis 0,1 proc. vyrų, sergančių priklausomybe nuo narkotinių medžiagų, mažėjimas, bei kasmetinis 0,1 proc. moterų, sergančių priklausomybe nuo narkotinių medžiagų, didėjimas. Tai rodo, kad moterys linkusios greičiau priprasti prie narkotinių medžiagų. Nuo 2005 m. iki 2008 m. moterų, sergančių priklausomybe

³⁸ Leliūgienė I. Socialinė pedagogika. Vadovėlis. – Kaunas : Technologija, 2003. P. 96.

nuo narkotinių medžiagų, skaičius išaugo 0,3 proc.³⁹ 2005 m. pabaigoje asmenų, sergančių priklausomybe nuo narkotinių medžiagų, buvo 5371 atvejais. 2006 m. - 5573 atvejais, 2007 m. pabaigoje asmenų - 5715 atvejais, o 2008 m. pabaigoje asmenų, sergančių priklausomybe nuo narkotinių medžiagų, buvo 5809. Kasmet asmenų, kuriems nustatyti psichikos ir elgesio sutrikimai, vartojant opioidus arba kelis narkotikus ir kitas psichoaktyvias medžiagas, daugėja.

Pirmą kartą besikreipiančių gydymui dėl priklausomybės nuo narkotinių medžiagų asmenų vidutinis amžius per pastaruosius ketverius metus mieste buvo: 2005 m. – 26,1 m., 2006 m. – 26,09 m., 2007 m. – 26,27 m., 2008 m. – 25,45 m. Pirmą kartą besikreipiančių gydymui dėl priklausomybės nuo narkotinių medžiagų asmenų vidutinis amžius per pastaruosius ketverius metus kaime buvo: 2005 m. – 29,3 m., 2006 m. – 24 m., 2007 m. – 26,79 m., 2008 m. – 27,77 m. Gyvenančių mieste ir pirmą kartą besikreipiančių gydymui asmenų dėl priklausomybės nuo narkotinių medžiagų amžius yra jaunesnis.

Ligotumo narkomanija dinamika Lietuvoje per pastaruosius ketverius metus (100 000 gyv.) 2005 m. – 2008 m. buvo: 2005 m. – 156,8, 2006 m. – 164,2, 2007 m. – 169,8, 2008 m. – 172,9. Pastebima, jog kasmet ligotumas narkomanija pamažu didėja. Sergamumo narkomanija dinamika Lietuvoje per ketverius metus (100 000 gyv.) 2005 m. – 2008 m. buvo: 2005 m. – 10,22, 2006 m. – 9,52, 2007 m. – 9,42, o 2008 m. – 8,1. Pastebima, kad kasmet sergamumas narkomanija mažėja.⁴⁰ Pagal naujesnius psichikos sveikatos centro duomenis⁴¹, ligotumo psichikos ir elgesio sutrikimais, vartojant narkotines medžiagas dinamika Lietuvoje 2005-2009 m. rodo, kad per pastaruosius penkerius metus ligotumo psichikos ir elgesio sutrikimais, vartojant narkotines medžiagas atvejų 100 tūkst. gyventojų buvo: 2005 m. – 157,3 atvejais, 2006 m. – 164,2 atvejais, 2007 m. – 169,3 atvejais, 2008 m. – 173,0 atvejais, 2009 – 178,3 atvejais. Pastebima, kad kasmet ligotumas psichikos ir elgesio sutrikimais, vartojant narkotines medžiagas, pamažu didėja. 2009 m. lyginant su 2005 m., ligotumo atvejų išaugo 21,0 atveju 100 tūkst. gyventojų.

Narkomanija – viena iš žinomų socialinių deviacijų. Istorinė narkotikų problemos apžvalga rodo, kad narkotikų vartojimo suvokimas kaip deviantinio, sociopatologinio fenomeno, sukelia represinę politiką. Ir tokia politika turi rimtų pasekmių, nes lemia ignoravimą, didina vartotojų stigmatizaciją, sukuria nepasitikėjimą oficialiomis gydymo institucijomis atmosferą.

³⁹ Valstybinio sveikatos psichikos centro 2005 – 2008 metų statistinių duomenų apie priklausomybes apžvalga. http://www.vpsc.lt/senaversija/pl_statistika.htm [žiūrėta 2010-10-28].

⁴⁰ Ten pat.

⁴¹ 2005 - 2009 metų statistinių duomenų apie priklausomybės ligas apžvalga. Prieiga per internetą: http://www.vpsc.lt/index.php?option=com_content&view=article&id=30:2005-2008-m-statistini-duomen-apie-priklausomybs-ligas-apvalga-ggg&catid=11:priklausomybs-lig-statistika&Itemid=22 [žiūrėta 2010-11-29].

Tyrimai rodo, kad narkotikų vartotojai yra labiau stigmatizuojami nei rūkantieji ar vartojantieji alkoholį.⁴² Taip yra todėl, kad narkotikai yra neprieinami didžiajai visuomenės daliai, o tai, kas nėra pažįstama atrodo baugu, todėl tokie asmenys iškart įgauna kitokį atspalvį visuomenėje, kaip tam tikra socialinės atskirties grupė. Stigmatizavimo stiprumas priklauso nuo to, kokius narkotikus asmuo vartoja. Dėl stigmatizacijos narkomanai patiria ir diskriminaciją įsidarbinimo atžvilgiu, sveikatos priežiūros atvejais, ypač diskriminuojami dėl to, jog įtariami kaip potencialūs ŽIV nešiotojai.

Narkotikų vartojimo pasekmės yra skirstomos į socialines (pasekmės šeimai, darbui, santykiams), psichologines (asmenybės pokyčiai), medicinines (sveikatos pokyčiai). Be žalingų narkotikų vartojimo pasekmių asmeniui ir socialinei aplinkai (šeimai, bendruomenei), skiriamos pasekmės visai visuomenei. Dažniausiai jos skirstomos į šias rūšis: sveikatos rodikliai ir išlaidos, darbingumo ir uždarbio rodikliai.⁴³

Apie narkomaniją ir prostituciją verta kalbėti tuo aspektu, kad narkotikai yra neatsiejama prostitucijos dalis ir tiesiogiai siejasi su šia veikla. Asmenys, besiverčiantys šia veikla kaip tik ir pateisina L. Bulotaitės „Priklausomybių anatomijoje“ minimą teoriją, jog narkotikai yra pagalbininkas išlikti šių dienų pasaulyje ir savotiškas ginklas nuo susidūrimo su realybe. Taigi narkomanija yra prostitucijos priežastis arba jos pasekmė, narkotikai palengvina išlikimą šių dienų realybėje. Tyrinėjant asmenų besiverčiančių prostitucija elgesį galima teigti, kad vieni jų vartojo narkotines ir psichotropines medžiagas iki pradedant verstis prostitucija ir taip prostitucija tapo „išsigelbėjimo“ šaltiniu, nešančiu pelną, kurio užtenka narkotikams įsigyti. Prostitucija yra kaip priemonė uždirbti pinigų, kurių tiesioginė paskirtis - pirkti narkotikus, o kadangi ir prostitucijos paslaugos, ir narkotikų verslas yra pelningas, lyginant su legaliais verslais, esančiais visuomenėje, galima teigti, kad šie du reiškiniai tiesiogiai sąveikauja tarpusavyje.

Narkotikai su prostitucija turi ryšį, nes dėl prostitucijos atsiradusių skaudžių išgyvenimų sutrinka asmens psichinė sveikata, o tada jis griebiasi narkotikų. Teigiama, kad narkotikų ir alkoholio vartojimas malšinti skausmui veda prie ilgalaikės priklausomybės bei daugybės psichinės sveikatos pasekmių. Moterys nuolat pasakoja besikvaišinančios ir geriančios, kad išgyventų naktį, tuo pačiu suvokdamos, kad turi būti budrios tykantiems pavojams ir tenkančiai rizikai.⁴⁴ Nepaisant to, jos vartoja narkotikus skaudiams išgyvenimams malšinti.

⁴² Socialinės deviacijų problemos. – Vilnius: Eugrimas, 2007. P. 89.

⁴³ Socialinės deviacijų problemos. – Vilnius: Eugrimas, 2007. P. 99.

⁴⁴ Monica O'Connor. Grainne Healy. Ryšys tarp prostitucijos ir prekybos žmonėmis seksualinio išnaudojimo tikslams. Informacinis vadovas. 2006.

http://www.lygus.lt/ITC/files_smurtas/Rysys%20tarp%20prostitucijos%20ir%20prekybos%20zmonemis%20seksualinio%20isnaudojimo%20tikslams%20%20Informacinis%20vadovas.pdf [žiūrėta 2010-08-25].

Atsakyti, kas pirmiau: narkotikai ar prostitucija? – yra sudėtinga neištyrus tikrosios tokių žmonių situacijos, todėl darbo autorius daro prielaidas ir išskiria tokius koreliacinius ryšius tarp prostitucijos ir narkomanijos:

- 1) Prostitucija yra narkomanijos priežastis (arba narkomanija yra prostitucijos pasekmė)
- 2) Prostitucija yra narkomanijos pasekmė (arba narkomanija yra prostitucijos priežastis)

Prostitucija yra narkomanijos priežastis (arba narkomanija yra prostitucijos pasekmė) tuo aspektu, jog vertimasis šia veikla asmeniui, kurio moralinės ir vertybinės normos nėra galutinai pamintos, ir kurios tokį asmenį nuolat kamuoja, jis bet kokiais būdais ieškos kaip nuraminti sąžinę bei pabėgti nuo realybės. Tam greičiausiai prieinamas būdas yra svaigalai bei kvaišalai, kurie bent tuo sunkiuoju žmogui momentu leidžia užmiršti jį supančią realybę, nebekovoti su sąžinės priekaištais dėl asmens pasirinkimo verstis prostitucija ar negalvoti apie patirtą smurtą ir baimę. Sulig kiekvienu kartu vertybės ir moralė smunka ir narkotinių medžiagų vartojimas tampa sudėtine prostitucijos dalimi, nes nuolatinis vertimasis prostitucija neabejotinai alina, todėl geriausias vaistas – narkotikai. Aukų patirtis rodo, kad verstis tokia veikla yra nepakeliamai sunku, todėl palengvinti net tik sielos, bet ir fizinius skausmus siekiama narkotikų bei kitų kvaišalų pagalba. Esant nuolatinėje bejėgiškumo būsenoje dėl savo likimo, yra įninkama į kvaišalus, ir tai tampa ne tik sudėtine prostitucijos dalimi, bet ir bene svarbiausiu tikslu, dėl kurio verčiamasi prostitucija. Taigi riba tarp asmens, pradėjusio verstis prostitucija, ir narkomanijos kaip ligos, yra menka, todėl šie du reiškiniai susiję tuo, kad prostitucija yra narkomanijos priežastis.

Prostitucija yra narkomanijos pasekmė (arba narkomanija yra prostitucijos priežastis) žiūrint per tą prizmę, kad asmuo, o ypač moteris, kartą įviliota į kvaišalų spąstus, nebegali išeiti iš šio užburto rato, narkotikų siekis gali pateisinti bet kokias priemones jiems gauti, nes kaip žinia, narkomanija yra liga, fizinė bei psichinė priklausomybė yra stipresnė už asmens valią. Todėl prostitucija yra narkomanijos išdava. Vartojančiam kvaišalus asmeniui narkotikų kiekio sulig kiekviena diena reikia vis daugiau, narkotikai yra brangi bei paklausi prekė, todėl prieinama ne visiems arba tik tiems, kurie verčiasi kokia nors veikla specialiai tam, kad gautų kvaišalų. Taigi šiuo aspektu galima būtų paminėti netgi kitų nusikalstamų „profesijų“ atstovus, kišenvagių, vagių, plėšikus ir kitus, kurių neretai pagrindinis tikslas – daryti nusikaltimus, siekiant gauti pinigų narkotikams. Šiuo aspektu narkomanija siejasi ne tik su prostitucija, kaip deviantiniu reiškiniu, bet ir su nusikalstamumu, nes kvaišalų vartojimo poreikis skatina atitinkamai siekti rezultatų bet kokiomis priemonėmis. Taigi prostitucija yra viena iš tų priemonių gauti pinigų ir uždirbtą pelną atiduoti už tam tikrą kiekį kvaišalų. Tai ypač būdinga

moterims, nes vertimasis prostitucija yra vienas pelningiausių ir greičiausių būdų uždirbti pinigų kvaišalams. Pati narkomanija yra kaip „variklis“, skatinantis nuolat ieškoti būdų kaip patenkinti asmens poreikį svaigintis. Moterims narkomanėms vertimasis prostitucija yra bene pats prieinamiausias ir lengviausias būdas gauti pinigų narkotikams. Šiuo aspektu prostitucija yra narkomanijos pasekmė, kadangi pirminis reiškinys yra narkomanija kaip liga, kaip priklausomybė, o prostitucija tėra būdas gauti pinigų narkotikams parduodant sekso paslaugas.

Ir vieną, ir kitą reiškinį bei ryšį tarp jų galima paaiškinti paprasčiau: „pradedama verstis prostitucija, dėl to neišvengiamai pradedami vartoti narkotikai“, „prostitucija - tai vienas iš būdų užsidirbti narkotikams“. Lėšų narkotikams įsigyti paieškos neretai pastūmėja merginas į prostituciją, taip jos pradeda pasidavinėti, nes narkotikų reikia kas dieną. Apklausos rodo, kad 90 procentų gatvės prostitučių vartoja narkotikus. Taigi riba tarp prostitucijos ir narkomanijos yra labai trapi.

Galima paminėti ir tai, kad prostitucijos verslas yra gana pelningas, jis sulaukia ir didelio nusikalstamų struktūrų dėmesio. Jos stengiasi kontroliuoti šį verslą, naudodamos įvairias leistas ir neleistinas priemones, taip pat pasinaudoti prostitutėmis kaip narkotikų platintojomis klientams.⁴⁵ Nusikalstamos struktūros narkotikus kaip būtiną seksualinių paslaugų kokybę gerinančią prekę tiekia prostitucija besiverčiančioms moterims, kurios ne tik pačios vartoja kvaišalus, dalyvaudamos šiame versle, bet taip pat veikia kaip narkotikų platintojos, neretai į narkotikų liūną įtraukdamos net ir savo klientus. Tokiu būdu yra perkamos ne tik seksualinės paslaugos, bet ir narkotinės medžiagos. Taigi nusikalstamų struktūrų įtaka šiems dviems reiškiniams taip pat jaučiama, nusikalstamos struktūros yra savotiškas stimulatorius, kad prostitucija ir narkomanija neišnyktų ir sąlygotų viena kitos buvimą. Paminėtina dar ir tai, kad vienas iš pradėjimo verstis prostitucija būdų yra asmens įtraukimas į narkomaniją. Tai šiais laikais itin paplitęs būdas: mergina pripratama vartoti narkotikus, už kurių dozę yra pasirengusi padaryti viską, patenkinti visus poreikius ir pirmiausia seksualinius, kurių iš jos reikalaujama. Manytina, kad šis įtraukimo į prostituciją būdas yra vienas veiksmingiausių ir plačiai naudojamas. Naudingumo požiūriu, toks būdas prisivilioti asmenį verstis prostitucija yra veiksmingas ir galima drąsiai daryti išvadas, kad tai yra viena iš prostitucijos vertimosi priemonių. Tiesa, toks įtraukimo į prostituciją būdas nėra išskiriamas Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso 307 straipsnyje, tai yra greičiau socialinis aspektas, kuris teoriškai turėtų tilpti į tą būdą, kuris mini, kad „tas, kas įtraukė į prostituciją materialiai, dėl tarnybos, ar kitaip priklausomą asmenį <...> baudžiamas laisvės atėmimu nuo dvejų iki septynerių metų“. Taigi įtraukimas į prostituciją asmenį suviliojant narkotikais, teoriškai galėtų būti priskiriamas prie

⁴⁵ Pruskus V. Prostitucijos fenomenas. Gatvės prostitucija Lietuvoje: raiška, sklaida ir kontrolė. - Vilnius, 2010. P. 64.

„kitaip priklausomą asmenį“, tiesa, galbūt išskirti tai baudžiamajame kodekse kaip atskirą būdą būtų šiek tiek per drąsu, nes įrodinėjimas taptų labai sudėtingas. Nors atsižvelgiant, į vis besikeičiančią realybę, galėtume paieškoti veiksmingų būdų, kaip tą padaryti.

2.4. PROSTITUCIJA IR ALKOHOLIZMAS

Alkoholis – viena iš lengviausiai prieinamų ir plačiausiai pasaulyje vartojamų narkotinių medžiagų. Alkoholizmas – liga, kurią sukelia dažnas svaigiųjų gėrimų vartojimas. Alkoholizmas pasireiškia liguistu fiziškai ir psichiškai žalojančiu alkoholio potraukiu.⁴⁶ Lietuviškoje tarybinėje enciklopedijoje alkoholizmas apibūdinamas kaip dažno alkoholinių gėrimų vartojimo sukelta liga, pasireiškianti liguistu, sunkiai įveikiamu potraukiu alkoholiui, žalojanti žmogų fiziškai ir psichiškai, sukelianti jo konfliktus su socialine aplinka.⁴⁷ Apskritai alkoholizmą galima apibūdinti kaip dažno alkoholinių gėrimų sukeltą ligą, kuri reiškiasi liguistu potraukiu alkoholiui ir lėtine intoksikacija. Kitur alkoholizmas apibūdinamas kaip lėtinis psichikos sutrikimas, kuris susiformuoja ilgai ir dideliais kiekiais vartojant alkoholinius gėrimus, sutrikus medžiagų apykaitai. Alkoholizmas – liguistas potraukis (priklausomybė) gerti alkoholinius gėrimus. Alkoholizmą Leliūgienė apibūdina kaip klastingą, lėtinę, progresuojančią ir mirtiną ligą, pasireiškiančią asmens fizine ir psichologine priklausomybe nuo alkoholio. Lėtinė reiškia, kad alkoholinė priklausomybė nepraeina. Nuo jos negalima išgyti, alkoholizmo procesą galima tik sustabdyti.⁴⁸ Alkoholizmas neretai siejamas su sutrikusia gyvenimo kokybe bei pasekmėmis dėl to, jog asmuo neatlieka savo socialinių, šeiminių, darbinių, asmeninių bei kitų svarbių funkcijų. Tačiau alkoholį gali vartoti ir alkoholikai, ir girtuokliai. Šios sąvokos skiriasi. Girtuoklis – tai tas žmogus, kuris daug geria, bet gali kontroliuoti išgeriamo alkoholio kiekį. Girtuokliavimas – kaip socialinis reiškinys leidžia žmonėms atsiriboti nuo visuomenėje egzistuojančių problemų, tačiau girtuokliavimas yra pradinė alkoholizmo išsivystymo stadija, kuri pasireiškia kaip ypatinga savireguliuojanti savijauta, kaip beribio ir sisteminio alkoholinių gėrimų vartojimo pasekmė. Alkoholikas priklausomas nuo alkoholio, t. y. jis praranda išgeriamo alkoholio kontrolę. Alkoholizmas – tai deviacinio elgesio forma, kurią charakterizuoja patologinis noras išgerti, tai kartais pereina į asmenybės socialinę degradaciją.⁴⁹ Girtuokliavimo ir alkoholizmo, kaip deviacinio elgesio formų ypatybė yra ta, jog šie reiškiniai nulemia su jais susijusias kitas socialines deviacijas, t. y. socialinį parazitizmą, savižudybę, amoralų elgesį

⁴⁶ http://terminai.vlkk.lt:10001/pls/tb/tb.search?p_sid=134630 [žiūrėta 2010-10-06].

⁴⁷ Lietuviškoji tarybinė enciklopedija. Vilnius : Mokslo, 1976. P. 162.

⁴⁸ Leliūgienė I. Socialinė pedagogika. Vadovėlis. – Kaunas: Technologija, 2003. P. 132.

⁴⁹ Leliūgienė I. Socialinė pedagogika. Vadovėlis. – Kaunas: Technologija, 2003. P. 140.

(galima priskirti prostituciją *aut. pastaba*), įvairaus pobūdžio nusikaltimus, teisėsaugos pažeidimus.⁵⁰

Iki šiol vyrauja įvairių nuomonių ar alkoholizmas kaip liga yra paveldima, ar ji išsivysto gyvenant atitinkamoje socialinėje aplinkoje. Vyrauja įvairios kriminologinės teorijos, aiškinančios alkoholio vartojimą. L. Bulotaitė „Priklausomybių anatomijoje“ nagrinėja įvairias teorijas, aiškinančias, kodėl vartojantys alkoholį ir kitus narkotikus žmonės tampa priklausomi. Į klausimą ar alkoholizmas yra paveldima liga, atlikus tyrimus, buvo nustatyta, jog paveldimas psichologinis polinkis į alkoholizmą, vadinasi, žmogus neatsparus alkoholio poveikiui ir dėl to gali greitai atsirasti priklausomybė. Be to, didelę įtaką alkoholikų vaikų polinkiui gerti daro ir socialinė alkoholikų šeimos aplinka. Taigi genetinis veiksnys turi įtakos tik skirtingam asmenų jautrumui ir pažeidžiamumui, bet ne pačiam potraukiui atsirasti. Be to, pastarųjų metų tyrimai rodo, kad net tam tikrą paveldimumą, paveldimas ligas galima įveikti socialinėmis ir psichologinėmis priemonėmis.⁵¹ Psichologinės teorijos aiškinančios alkoholio (taip pat ir narkotikų) vartojimą, teigia, kad potraukis į alkoholį atsiranda kaip priemonė pasitraukti iš realybės, apsaugoti savo „Aš“ nuo aplinkinio pasaulio. Šiems asmenims dar iki alkoholizmo išsivystymo būdingas emocinis neadekvatumas, neurotiškumas, ryškėja depresijos požymiai: menka savivertė, mazochistinis savęs kaltinimas, suicidinės mintys, nuotaikų svyravimai, izoliacijos ir vienatvės jausmas. Tik pastaraisiais metais anksčiau psichoanalitinėje literatūroje vyravusį požiūrį, kad piktnaudžiavimas cheminėmis medžiagomis yra regresavimas į oralinę psychoseksualinės raidos stadiją, pakeitė nauja koncepcija. Pagal ją dauguma piktnaudžiavimo cheminėmis medžiagomis atvejų turi gynybinę ir prisitaikomąją funkciją. Dauguma šiuolaikinių psichoanalitikų pritaria nuomonei, kad priklausomą elgesį lemia ne savęs naikinimo impulsas, o gebėjimo apsiginti trūkumas.⁵² Vienas žymių psichoanalitikų E. Khantzianas teigia, kad pagrindinė visų priklausomybių priežastis – kančia, o ne narkotikų ar alkoholio prieinamumas, socialinis spaudimas ar malonumo siekimas, noras susinaikinti. Kančia, kurią priklausomybe sergantis asmuo nori palengvinti ar pratęsti padedamas narkotikų ir alkoholio, atspindi pagrindinius savireguliacijos sunkumus. Piktnaudžiavimas alkoholiu ir narkotikais – tai mėginimas užpildyti psichologines spragas, įveikti savireguliacijos sistemos sutrikimus. Išmokimo teorijos alkoholio ir kitų narkotikų vartojimą aiškina kaip ir bet kurį kitą elgesį – jis yra įgytas, t. y. remiasi išmokimo proceso dėsninumu. Įtampos sumažinimo teorija ir vienas garsiausių alkoholizmo tyrinėtojų E. Jellinekas atkreipė dėmesį į alkoholio vaidmenį sprendžiant socialines problemas. Jis teigė, kad šiuolaikinėje visuomenėje atsiranda vis daugiau įtampos ir ji stiprėja. E. Jellinekas pabrėžė, kad ne visada alkoholio vartojimo motyvas yra troškimas

⁵⁰ Ten pat.

⁵¹ Bulotaitė L. Priklausomybių anatomija. Vilnius: Tyto alba, 2009. P. 61.

⁵² Bulotaitė L. Priklausomybių anatomija. Vilnius: Tyto alba, 2009. P. 64.

sumažinti įtampą. Labai dažnai alkoholis vartojamas atsigaivinti, prestižui kelti ir t. t., o įtampos mažinimas yra tik viena iš alkoholio vartojimo paskatų. Įdomesnė teorija, aiškinanti, kodėl alkoholis toks svarbus, yra moteriškumo teorija. Po įvairių tyrimų, kuriuose dalyvavo ir moterys, ir vyrai, buvo nustatyta, kad ir vyrai, ir moterys, kurie turi alkoholio vartojimo problemų, geria siekdami atlikti tradicinį savo lyties vaidmenį. Nustatyta, kad gėrimas skatino moteris jaustis moteriškesnėmis, seksualesnėmis. Apskritai, su alkoholio bei narkotinių medžiagų vartojimu siejama asmenybė pasižymi aštrių pojūčių siekimu bei impulsyvumu. Paminėtina ir tai, kad didelę įtaką alkoholio ir ne tik jo, bet ir narkotikų vartojimui turi įtakos socialinė aplinka ir tai, kaip yra reaguojama į piktnaudžiavimą alkoholiu bei narkotikais. Tolerantiškas požiūris į priklausomybes ir apskritai alkoholio ir narkotikų vartojimą, skatina jų prieinamumą ir „lengvą“ požiūrį į šias problemas, jų nesprendžiamumą, visuomenės pasyvumą ir sėkmingą tolimesnį alkoholio bei kitų narkotinių medžiagų vartojimą.

Literatūroje nurodomos alkoholio vartojimo priežastys yra 1) socialinės: valstybės vykdoma alkoholio politika, alkoholio prieinamumas, alkoholio vartojimo tradicijos ir visuomenės požiūris į alkoholio vartojimą, socialinė individo padėtis (ekonominė, visuomeninė, šeiminė, išsilavinimas, profesija, gyvenimo būdas), religija, gyventojų etninė sudėtis, aplinka (šeima, draugai, kolektyvas), kultūriniai veiksniai, žiniasklaidos poveikis 2) psichologinės: įtampos, depresijos, stresinės situacijos sumažinimas, asmenybės ypatumai – nepilnavertiškumo kompleksas, polinkis į depresiją. 3) biologinės: medžiagų apykaitos proceso sutrikimas, fermento, skaidančio alkoholį kiekis, paveldimumas. Nurodytos priežastys yra svarbios tuo aspektu, jog tinkamai jas įvertinus, galima būtų bent iš dalies pradėti spręsti ir bent truputį mažinti alkoholio vartojimo problemas visuomenėje.

Kaip socialinė deviacija, alkoholizmas pavojingas ne tik žmogui, bet ir visai visuomenei, kurioje alkoholizmo įtaka labiausiai jaučiama bendrame nusikalstamume. Šios socialinės deviacijos pavojingumas pasireiškia ir individui, ir visai visuomenei.

Visuomenei alkoholio vartojimas ir priklausomybė nuo jo turi reikšmės dėl to, kad dėl alkoholio poveikio daugelis žmonių daro įvairių nusikaltimų, girti vairuotojai sukelia avarijų, girti asmenys sukelia nemažai gaisrų. Su alkoholio vartojimu siejama žymi dalis nusikalstamumo, savižudybių, nelaimingų atsitikimų, ištuokų, prievartos šeimoje. Analizuojant alkoholio vartojimo teisinę pusę, galima pamatyti, kad Lietuvos Respublikos baudžiamajame kodekse 60 straipsnio 1 dalies 9 punkte numatyta sunkinanti asmens padėtį aplinkybė, jeigu veiką padarė asmuo, apsvaigęs nuo alkoholio, narkotinių, psichotropinių ar kitų psichiką veikiančių medžiagų, jei šios aplinkybės turėjo įtakos nusikalstamos veikos padarymui. Lengvinanti aplinkybė yra numatyta Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso 59 straipsnio 1 dalies 12 punkte, kad veiką padarė prieš jo valią nugirdytas ir apsvaigintas asmuo. Lietuvos

baudžiamojo kodekso 19 straipsnio 1 dalyje, kurioje numatoma, kad asmuo, kuris nusikalstamą veiką padarė apsvaigęs nuo alkoholio, narkotinių, psichotropinių ar kitų psichiką veikiančių medžiagų, nuo baudžiamosios atsakomybės neatleidžiamas. Taigi, alkoholio vartojimas nėra tiesiogiai kriminalizuojamas kaip nusikalstama veika, bet jeigu apsvaigimas nuo alkoholio ir kitų narkotinių medžiagų turi įtakos nusikaltimui, tai yra sunkinanti aplinkybė ir toks asmuo neišvengia atsakomybės dėl to, jog padarant nusikaltimą buvo neblaivus. Apibendrinant nusikaltimai, susiję su alkoholiu, apibūdina dvi kategorijas nusikalstamų veikų: nusikalstamos veikos, kurių padarymą įtakoja alkoholio vartojimas ir nusikalstamos veikos, kurios paprastai nėra baudžiamos nebent atliekamos esant apsvaigus (girtavimas viešojoje vietoje, vairavimas išgėrus).

Alkoholio vartojimas arba alkoholizmas, kaip reiškinyss ir kaip socialinė deviacija, turi įtakos ir neigiamai atsiliepia individui ir sukelia tam tikras pasekmes. Alkoholis be įvairių sveikatos sutrikimo pasekmių dažnai sukelia žymiai didesnes psichologines kančias žmogui bei psichikos sutrikimus, depresiją, alkoholinę psichozę, taip pat nesugebėjimą atlikti savo socialinių, šeiminių, darbo funkcijų ir kt. Sergamumą ir tendencijas atspindi Valstybinių sveikatos psichikos centro 2005 – 2008 metų duomenų statistika, kuri rodo, kad 2005 – 2008 m. metų pabaigoje asmenų, sergančių priklausomybės ligomis, buvo: 2005 m. – 68701, iš jų 91,9 proc. sergančių priklausomybe nuo alkoholio ir 8,1 proc. - nuo narkotinių medžiagų, 2006 m. – 68951, iš jų 91,7 proc. sergančių priklausomybe nuo alkoholio ir 8,3 proc. nuo narkotinių medžiagų, 2007 m. – 69365, iš jų 91,7 proc. sergančių priklausomybe nuo alkoholio ir 8,3 proc. nuo narkotinių medžiagų, o 2008 m. – 69340 asmenų, iš jų 91,6 proc. sergančių priklausomybe nuo alkoholio ir 8,4 proc. nuo narkotinių medžiagų. Pastebima, kad mažiausiai sergančių priklausomybės ligomis asmenų buvo 2005 m. Lyginant 2007 m. ir 2008 m. duomenis, matoma, jog 2008 m. tokių asmenų sumažėjo 25. Sergamumas alkoholinėmis psichozėmis 2005 – 2008 m. Valstybinio psichikos sveikatos centro duomenimis, 2008 naujų alkoholinių psichozių atvejų užregistruota 36,1 (100 tūkst. gyventojų). 2008 metais pastebimas šių susirgimų mažėjimas, 7 atvejais mažiau nei 2007 m.- 43,1 atvejais, kai sergamumas alkoholinėmis psichozėmis buvo labiausiai išaugęs. 2006 m.- 38,3 naujų alkoholinių psichozių atvejų užregistruota 5,5 atvejo daugiau nei 2005 m.- 32,8. Ligtumas priklausomybėmis nuo alkoholio Lietuvos Respublikoje 2005 – 2008 m. 2008 m. siekė 1891,8 atvejo (100 tūkst. gyventojų) t. y., 1 atveju daugiau nei 2007 m.- 1890,8. 2006 m. - 1872,4 atvejais, 2005 m. - 1860,9. Per pastaruosius ketverius metus ligitumas priklausomybėmis palaipsniui augo. 2005 m. buvo užregistruota mažiausiai atvejų, ir iki 2007 m. išaugo iki 29,9. Ligitumas alkoholinėmis psichozėmis Lietuvos Respublikoje 2005 – 2008 m. taip pat augo ir 2008 m. (100 tūkst. gyventojų) siekė 111,9 atvejus, nuo 2007 m. - 111,3, padidėjo labai nežymiai – 0,6 atvejo. 2006 m. užregistruota 100,9 atvejais, 11,1 atvejų

daugiau nei 2005 m. - 89,8. Pirmą kartą besikreipiančiųjų gydymui dėl priklausomybės nuo alkoholio asmenų vidutinis amžius mieste ir kaime 2006 – 2008 m.: 2008 m. – 43,86 m., 2007 m. – 43,94 m., 2006 m. – 43,79 m., 2005 m. – 43,6 m.⁵³

Alkoholizmas visuomenės rėmuose vertinamas pagal kiekvieno požiūrį į alkoholio vartojimą: vieniems tai lydimasis reiškinys, atsipalaidavimas, kitiems tai yra nukrypimas, individo liga, su kuria jis nepajėgus kovoti. Alkoholizmas būdingas tiek vyrams, tiek moterims, tačiau, atsižvelgiant į kai kuriuos faktus, yra manoma, jog alkoholizmu greičiau susergera moterys ir moterims alkoholis yra pražūtingesnis, į jį greičiau įninkama, ir atsisipirti tampa nebeįmanoma. Pavyzdžiui, moterys dažniausiai pateikia šias besaikio alkoholio vartojimo priežastis: depresija po gimdymo, nevaisingumas, abortas, gimdos pašalinimas, persileidimas, lytinis šaltumas, psichologinės traumos – artimųjų mirtis, skyrybos, ekonominės ir socialinės gerovės stoka – pinigų stygius, kasdieninė rutina, sekinanti mažų vaikų priežiūra. Specialistų nuomone, moteris į alkoholizmą gali pastūmėti vieno arba abiejų tėvų netektis ankstyvoje vaikystėje, tėvų, o ypač motinos šiurkštumas, priešiškas savo vaikui. Įtakos turi neadekvatūs jausmai: savęs nuvertinimas, kasdienė įtampa, nesaugumas, susipainiojimas jausmuose ir kt.⁵⁴

Per kelis pastaruosius dešimtmečius prieita prie išvados, kad piktnaudžiavimas alkoholiu yra liguistas, patologinis žmogaus potraukis svaigalams, kuris susiformuoja per tam tikrą laiką pakankamai dažnai arba didelėmis dozėmis geriant svaigiuosius gėrimus. Savo esme šis potraukis yra narkomaninis. Tai leido traktuoti alkoholizmą ne kaip dorovinę ydą, valios silpnumą, o kaip liguistos narkomaninės priklausomybės rūšį. Mokslininkų nuomonės prieštaringos: vieni linkę ligos priežasčių ieškoti pačiame individe, asmenybės ypatumuose, kiti didžiausią reikšmę skiria išoriniams faktoriams, mikrosocialinei aplinkai, treči aiškina, kad abu veiksniai turi įtakos alkoholinei ligai susiformuoti. L. Bulotaitė alkoholį vartojančius skirsto į tokius asmenų tipus: 1) tai žmonės, kurie mano esą be priekaištų; jie emocionalūs, agresyvūs, kerštingi; 2) pernelyg rūpestingų tėvų auklėjimo išdava; 3) žmonės, pasižymintys keistenybėmis, įkyriomis idėjomis, linkę į depresijas; 4) gyvenime nepritaę, bejėgiai neurotinio tipo atstovai.⁵⁵

Alkoholizmas ir prostitucija artimi tuo, kad abu šiuos reiškinius sieja stigma – etiketė, tai, kad šis socialinis reiškinys turi neigiamą atspalvį ir į žmogų žiūrima kaip į kitokį, turintį problemų, ligonį. Toks asmuo atsiduria už visuomenės ribų. Visuomenėje vyraujantis požiūris į alkoholizmą ir prostituciją yra bene toks pats, dažnai tarp šių reiškinių dedamas lygybės ženklas. Ne paslaptis, kad prostitucija ir alkoholizmas sąveikauja vienas su kitu. Prostitucija, kaip reiškinys, atsiduria už visuomenės moralės ribų, beje kaip ir alkoholizmas,

⁵³ Valstybinio sveikatos psichikos centro 2005 – 2008 metų statistinių duomenų apie priklausomybės apžvalga. http://www.vpsc.lt/senaversija/pl_statistika.htm - [žiūrėta 2010-10-28].

⁵⁴ SOS03 Medicina žmogui. Moteris ir alkoholis. Prieiga per internetą: http://www.sos03.lt/Sveikas_gyvenimas/Psichine_sveikata/Moteris_ir_alkoholis [2010-10-27].

⁵⁵ Bulotaitė L. Priklausomybių psichologiniai aspektai. Vilnius, 1998.

kuris yra neišvengiamas lydimasis prostitucijos reiškinys. Pagal tai, kaip L. Bulotaitė skirsto asmenis, kurie vartoja alkoholį, prostitutes, kaip tam tikrą socialinę grupę galima priskirti asmenų grupei, kurie, pasak Bulotaitės, yra asmenys, nepritapę visuomenėje arba yra priklausomi nuo alkoholio. Taigi jeigu vertinsime prostituciją, kaip problemų sprendimo būdą asmens gyvenime, galima prognozuoti, jog asmenys, atstumti ir nepritapę prie visuomenės, pavyzdžiui, dėl to, kad priklauso konkrečiai stigmatizuojamai socialinei grupei, neišvengiamai vartos alkoholį arba jaus nuo jo priklausomybę.

Prostituciją ir alkoholį galima sieti vieną su kitu tuo aspektu, jog 1) verčiamasi prostitucija tam, kad būtų pinigų alkoholiui įsigyti; 2) Alkoholizmas yra prostitucijos pasekmė; 3) Alkoholis yra lydimasis prostitucijos reiškinys, draugas ir globėjas; 4) alkoholis – sąvadautojas, kaip būdas įtraukti asmenį į prostituciją.

Vertimasis prostitucija turi savus tikslus, nors bene didžiausias ir visiems suprantamiausias yra pelno gavimas už seksualines paslaugas. Dar vienas motyvas pelno siekimui yra jaučiama ir priklausomybė alkoholiui. Taigi dažnai prostitucija pateisinama tuo, jog kūnas parduodamas dėl pagrindinio siekio - patenkinti kitą asmens poreikį - „pamaitinti“ sielą ir kūną alkoholiu, tarnauti savo priklausomybei.

Aiškinant alkoholizmą, kaip vertimosi prostitucija pasekmę, galima daryti logiškas išvadas, kad asmuo besiverčiantis seksualinių paslaugų teikimu, yra visuomenės atstumtas, stigmatizuojamas. Todėl priežastis alkoholio vartojimui yra vienatvės, beviltiškumo, gėdos jausmas ir neadekvatus manymas, kad alkoholis bent trumpam padės išspręsti sielos problemas bei pabėgti nuo realybės ir nuo žiaurios visuomenės. Dažnai alkoholį (ir netgi narkotikus) vartoja tie, kurie dėl žemo savęs vertinimo jaučiasi nereikalingi ir nevykėliai, pradėję vartoti alkoholį pajunta savąją vertę. Žemas savęs vertinimas gali atsirasti dėl nenusisėkusio gyvenimo ir, pavyzdžiui, asmens pasirinkimo verstis prostitucija, o kaip žinia, prostitucija yra viena iš visuomenės negandų, esanti už visuomenės moralės ribų bei etiketė visam gyvenimui. Todėl natūralu, kad žemo savęs vertinimo pasėkoje asmuo gali tapti priklausomas nuo alkoholio, kuris sunkiu gyvenimo momentu atrodo pats tinkamiausias ir lengviausias problemų sprendimo būdas.

Alkoholis kaip prostitucijos lydimasis reiškinys gali būti vartojamas paslaugų kokybei „pagerinti“. Dažnai alkoholis tėra palydovas, jo vartojimas nėra sureikšminamas ir jis vartojamas kaip ir kiti gėrimai, nesusimąstant apie alkoholio sudėtyje esančio etilo alkoholio daromą žalą. Alkoholis kaip sąvadautojas turėtų būti suprantamas, kaip puikus būdas įtraukti asmenį į prostitucijos verslą. Palaipsniui pratinant asmenį prie alkoholio, jis tampa nuo jo priklausomas, išsivysto priklausomybė alkoholiui, tuomet asmenį galima valdyti, leidžiant jam tenkinti atsiradusį priklausomybės poreikį. Vėliau šis „sąvadautojas“ pareikalauja atlygio, tai yra pradėti verstis prostitucija mainais už alkoholio garantavimą priklausomybei tenkinti.

2.5. PROSTITUCIJA IR NEDARBAS

Nedarbas – sudėtinga ekonominė ir socialinė problema, tiesiogiai ir stipriai veikianti tiek atskirus asmenis, tiek ir visą šalį. Nedarbas mažina žmogaus socialinį ir ekonominį aktyvumą, o neretai lemia ir socialinę atskirtį, kuri yra nesuderinama su žmogaus socialine raida. Nedarbas (bedarbystė) dažnai apibūdinamas kaip darbingų asmenų neužimtumas ūkinėje veikloje, kaip socialinis reiškiny, kai darbingas asmuo neturi darbo (dirbančiu yra laikomas tada, kai asmuo yra užimtas visą arba dalį darbo dienos ir už šią veiklą gauna tam tikrą atlygį). Nedarbas siejasi su negalėjimu pasirūpinti ir apsirūpinti pirmos būtinybės ir kitomis prekėmis, mokėti mokesčius už komunalines paslaugas, mokslą bei kitus svarbius socialiai vertingai asmenybei dalykus.⁵⁶ Kai kuriuose specialiuosiuose žodynuose nedarbas apibūdinamas kaip: rinkos ekonomikos šalims būdingas socialinis reiškiny, kurio esmė ta, kad dalis šalies gyventojų, galinčių ir norinčių dirbti samdomąjį darbą, neturi darbo. Pagal tarptautinius standartus statistinis nedarbo apibrėžimas vartojamas kalbant apie asmenis, kurie: a) neturėjo darbo, b) norėjo dirbti, c) ieškojo darbo. Nedarbo lygis – bedarbių skaičiaus procentinis santykis su ekonomiškai aktyvių gyventojų arba darbingo amžiaus gyventojų skaičiumi. Pagal tarptautinius standartus nedarbo lygis – bedarbių skaičiaus procentinis santykis su ekonomiškai aktyvių gyventojų skaičiumi. Nedarbo mastas – šalies, regiono darbingo amžiaus gyventojų, norinčių dirbti, nedarbo kiekybinė charakteristika. Tam tikrame laiko intervale nedarbo mastą apibūdina trys parametrai: a) kiek žmonių tapo bedarbiais, b) kiek kartų žmogus tampa bedarbiu, c) kiek laiko jis būna bedarbiu. Bedarbių skaičius arba nedarbo lygis neparodo, koks yra nedarbo mastas. Vidutinis nedarbo lygis gali reikšti labai įvairų nedarbo mastą. Kuo daugiau bedarbių ir kuo dažniau žmonės tampa bedarbiais, kuo ilgesnė vidutinė nedarbo trukmė, tuo didesnis nedarbo mastas.⁵⁷

Nedarbas – nepanaudojami darbo ištekliai. Nedarbo lygis išreiškiamas kaip nedirbančių ir visų darbo išteklių santykis.

Skiriamos trys nedarbo formos:

- 1) laikinas nedarbas dėl perėjimo į kitą darbą;
- 2) nedarbas dėl ekonomikos sandaros pokyčių;
- 3) ciklinis nedarbas.

Dar gali būti išskiriamas struktūrinis nedarbas. Laikinas nedarbas dėl perėjimo į kitą darbą – trumpalaikis, neišvengiamas nedarbas, kuris atsiranda pereinant į kitą darbą. Nedarbas dėl ekonomikos pokyčių tai yra ilgalaikis nedarbas, sukeltas pramonės šakų nuosmukio ir

⁵⁶ Vikipedija. Prieiga per internetą: <http://lt.wikipedia.org/wiki/Nedarbas> [žiūrėta 2010-10-03].

⁵⁷ Pagrindiniai ekonomikos terminai ir sąvokos. Prieiga per internetą: <http://www.pajamos.lt/zodynas/index.php> [žiūrėta 2010-11-05].

gamybos procesų pokyčių. Jis pasireiškia ten, kur sutrinka kintančios paklausos ūkio esamas pobūdis ir atsiranda darbo išteklių perteklius. Tai ilgalaikis reiškinys, verčiantis darbininkus ieškoti kitų darbo vietų ir dažniausiai kitoje šalies dalyje. Cikliniu nedarbu vadinamas laikinas nedarbas, lemiamas ciklinių ūkio kitimų. Labai dažnai jis priklauso nuo atskirų veiklos sferų darbo cikliškumo.⁵⁸ Dar kitaip klasifikuojamas pagal trukmę nedarbas gali būti trumpalaikis arba ilgalaikis, pagal mastą nedarbas gali būti individualus arba struktūrinis, taip pat sąmoningas (piktybinis) ir priverstinis nedarbas.

Nedarbas, arba bedarbystė, kaip socialinis reiškinys susijęs su darbingų žmonių neužimtumu. Užimtumas savo ruožtu yra įstatymų nedraudžiama veikla, kurią vykdo asmenys sutarties su darbdaviu pagrindu arba savarankiškai, taip pat ekonominiai ir teisiniai santykiai tarp asmenų, dalyvaujančių darbo kooperacijoje.⁵⁹ Valstybė įstatymais reglamentuoja užimtumo rėmimą, antai Lietuvos Respublikos užimtumo rėmimo įstatymas numato užimtumo didinimo politiką, kuri reiškia užimtumo rėmimo priemonių, darbo rinkos paslaugų, kitų ekonominių ir socialinių priemonių taikymą, siekiant didinti darbo ieškančių asmenų užimtumą, mažinti nedarbą, švelninti neigiamas jo pasekmes.⁶⁰ Užimtumo rėmimo sistemos tikslas – siekti visiško gyventojų užimtumo, mažinti jų socialinę atskirtį ir stiprinti socialinę sanglaudą. Tačiau valstybėje veikiant užimtumo rėmimo sistemai, nedarbas kaip problema ir negatyvus reiškinys išlieka ir yra opi visos valstybės ir visuomenės problema. Bedarbių asmenų daugėja, didėja tokių asmenų neužimtumas. Bedarbiais pagal Lietuvos Respublikos užimtumo rėmimo įstatymą yra laikomi nedirbantys darbingo amžiaus darbingi asmenys, kurie nesimoko pagal dieninę ar nuolatinę mokymo formą, taip pat individualių įmonių, kurioms Juridinių asmenų registre yra suteiktas likviduojamos įmonės statusas, savininkai, įstatymų nustatyta tvarka įsiregistravę teritorinėje darbo biržoje kaip darbo ieškantys asmenys ir pasirengę dalyvauti aktyvios darbo rinkos politikos priemonėse.⁶¹ Ilgalaikiais bedarbiais laikomi asmenys iki 25 metų, kurių nedarbo trukmė viršija 6 mėnesius, ir asmenys nuo 25 metų, kurių nedarbo trukmė viršija 12 mėnesių, skaičiuojant nuo įsiregistravimo teritorinėje darbo biržoje dienos.⁶² Darbingo amžiaus asmenys pagal Lietuvos Respublikos nedarbo socialinio draudimo įstatymą laikomi asmenys nuo 16 metų iki Valstybinių socialinio draudimo pensijų įstatymo nustatyto senatvės pensijos amžiaus.⁶³ Taigi nedarbas, kaip probleminis reiškinys, gali būti įvardijamas kaip darbingų asmenų neužimtumas.

Nedarbo problema visuomenėje kyla dėl tam tikrų ekonominių bei socialinių priežasčių, tokių kaip nuolat kintantys ekonominiai rodikliai, šalies ekonominė finansinė būklė,

⁵⁸ Bronius Neverauskas, Algimantas Sakalas. Kauno technologijos universitetas. – Kaunas: Technologija, 2000.

⁵⁹ MRU autorių kolektyvas. Darbo teisė. Vadovėlis. Vilnius: teisinės informacijos centras, 2008. P. 115.

⁶⁰ Lietuvos Respublikos užimtumo rėmimo įstatymas. // Valstybės žinios. 2006, Nr. 73 - 2762.

⁶¹ Lietuvos Respublikos užimtumo rėmimo įstatymas. // Valstybės žinios. 2006, Nr. 73 - 2762.

⁶² Lietuvos Respublikos užimtumo rėmimo įstatymas. // Valstybės žinios. 2006, Nr. 73 - 2762.

⁶³ Lietuvos Respublikos nedarbo socialinio draudimo įstatymas. // Valstybės žinios. 2004, Nr. 4 – 26.

politinė situacija, tai vadinama makrosocialiniais veiksniais. Tuo tarpu mikrosocialiniai veiksniai turintys įtakos nedarbo kaip reiškinio buvimui šalyje, gali būti tapatinami su vertybinių nuostatų kaita, nenusistovėjimu, nerimtu požiūriu į darbą ir socialinį užimtumą, kvalifikacijos, profesinių įgūdžių, specialistų trūkumu, piktybinių asmenų neužimtumu ir kitais panašiais veiksniais, kurie taip pat turi lemiamos įtakos nedarbo augimui šalyje.

Dėl tam tikro nedarbo lygio ir paties nedarbo reiškinio kyla padarinių, kurie savo prigimtimi yra socialiniai – psichologiniai ir ekonominiai, pasekmės kyla tiek visai visuomenei, tiek ir individui. Socialiniai veiksniai, atsirandantys ilgo nedarbo pasėkoje, yra skurdas, socialinė atskirtis, prarasta kvalifikacija bei įgūdžiai, kas skatina nusikalstamumo augimą, kitus neigiamus socialinius reiškinius tokius, kaip alkoholizmas, narkomanija, prostitucija, valkatavimas. Darbo arba užimtumo nebuvimas tiesiogiai siejasi su prostitucija, nes vertimasis prostitucija yra nedarbo, užimtumo nebuvimo bei pinigų stokos pasekmė. Psichologiniai veiksniai yra susiję tiesiogiai su žmogaus psichiniais išgyvenimais dėl nedarbo ir užimtumo nebuvimo, tai yra depresija, sumažėjęs pasitikėjimas savimi, motyvacija dirbti arba ieškoti darbo, nepilnavertiškumo kompleksas, bendravimo sutrikimai. Psichologiniai veiksniai veikia ne tik patį individą, bet ir jo artimą aplinką ekonominiu ir psichologiniu požiūriu. Dėl to gali padaugėti alkoholizmo, depresijos, ištuokų arba netgi savižudybių atvejų. Ekonominiai nedarbo padariniai yra sumažėjusi pirkimo ir mokumo galia, negalėjimas įsigyti būtiniausių daiktų ir užtikrinti būtiniausių žmogaus poreikių. Dėl nedarbo atsirandantys padariniai turi tiesioginę reikšmę visuomenei tuo aspektu, kad kuo daugiau visuomenėje neužimtų, neturinčių darbo asmenų, tuo daugiau yra nepilnaverčių, atstumtų žmonių, skurdžių bei psichinės sveikatos sutrikimo atvejų, ligų tokių kaip ilgalaikė depresija, taip pat neišvengiamas ir nusikalstamumo augimas, kuris taip pat yra tiesioginė nedarbo pasekmė bei kitos socialinės negerovės, kaip minėtosios valkatavimas, prostitucija, alkoholizmas, narkomanija, savižudybės – veiksniai, kurie veikia bendrą visuomenės foną ir atmosferą.

Eurostat (Europos Komisijos statistikos biuro) duomenimis nedarbo lygis visoje Europos Sąjungoje paskutiniaisiais 2010 metų duomenimis vienoje valstybėje narėje sumažėjo, kitose pasiekė aukščiausią nedarbo lygį. Eurostat duomenimis Europos Sąjungos valstybių narių bendras nedarbo rodiklis siekia 9,6 % 2010 rugsėjo mėnesio duomenimis, lyginant su 2009 metų rugsėjo mėnesio duomenimis, kuomet nedarbo lygis siekė 9,3%. Tai rodo, jog nedarbo lygis vis dar kyla. Eurostat duomenimis visoje Europos Sąjungoje 2010 rugsėjį nedirbo 23,1 milijonai vyrų ir moterų. Lyginant su pernai metų tuo pačiu laikotarpiu, nedarbas išaugo 0,6 milijonais bedarbių. Lyginant nedarbo lygį tarp Europos Sąjungos valstybių narių, mažiausias nedarbo lygis 2010 rugsėjį buvo Nyderlanduose (4,4%), Austrijoje (4,5%), didžiausias nedarbo lygis pasiektas Ispanijoje (20,8%), Latvijoje (19,4%), Estijoje (18,6%) ir Lietuvoje (18,2%). Lyginant su pernai

metais, mažiausias nedarbo lygis užfiksuotas Maltoje, Vokietijoje bei Austrijoje, o didžiausias nedarbo lygis Eurostat duomenimis, lyginant su pernai metais, buvo Estijoje (nuo 13,4% iki 18,6%), Lietuvoje (nuo 13,5% iki 18,2%) bei Graikijoje (nuo 9,2% iki 12,2%). Europos Sąjungoje vyrų nedarbas laikotarpyje nuo 2009 metų rugsėjo iki 2010 metų rugsėjo mėnesio išliko stabilus, t. y. 9,5%, o moterų nedarbas per vienerių metų laikotarpį išaugo nuo 9,1% iki 9,6%. Kas rodo, kad moteris visuomenėje yra labiau pažeidžiamos ir galima įžvelgti tam tikrą diskriminacijos elementą, nes vyrų nedarbo lygis stabilizuojasi, o moterų ir toliau sėkmingai kyla. Jaunimo nedarbo lygis per tą patį laikotarpį pasiekė 20,3% lygį visoje Europos Sąjungoje, tačiau didžiausias nedarbo lygis Eurostat duomenimis yra Ispanijoje (42,2%) ir Lietuvoje, kur jaunimo nedarbo lygis siekia net 37,6%, kai tuo tarpu mažiausias jaunimo nedarbo lygis yra Vokietijoje. Čia užfiksuotas jaunimo nedarbo lygis siekia tik 8,5%.⁶⁴ Taigi, analizuojant statistinius nedarbo lygio duomenis, galima pamatyti, kad Lietuva yra viena tarp pirmaujančių valstybių narių pagal nedarbo lygio rodiklius, tačiau nedarbas kaip reiškinys esti kiekvienoje šalyje ir tai yra normalu, mažas procentas bedarbių žmonių šalyje yra normalus rodiklis.

Nedarbas, kaip jau buvo minėta, socialinis reiškinys, kuris pats nėra žalojantis ar negatyvus tiek, kiek įprastos socialinės negerovės – alkoholizmas, narkomanija, valkatavimas ar prostitucija, tačiau su nedarbu siejamos trys didžiausios pasekmės: skurdas, socialinė atskirtis ir nusikalstamumas, kurios suteikia nedarbui negatyvumo požymį. Nedarbas ir prostitucija tiesiogiai yra susiję tuo aspektu, kad prostitucija yra nedarbo pasekmė ir yra viena iš nedarbo pasekmių – socialinės atskirties išdava. Socialinė atskirtis yra ta nedarbo pasekmė, kuri individą atskiria nuo visuomenės, izoliuoja asmenį, nes jis yra bedarbis ir nebegali naudotis visomis jam suteikiamomis teisėmis, kurios yra garantuojamos darbo. Bedarbis teoriškai turi visas teises ir galimybes naudotis visuomenėje priimtomis teisėmis ir garantijomis, būti visuomenės dalimi, tačiau buvimas bedarbiu praktiškai izoliuoja asmenį nuo visuomenės psichologiniu požiūriu, jis nėra prieš tai buvusios visuomenės dalimi, nes yra netekęs darbininko statuso. Dažnai visuomenėje jaučiama bedarbių stigmatizacija. Socialinė atskirtis akcentuoja individo nedalyvavimą (ar sumažėjusias galimybes dalyvauti) visuomenės socialiniame, ekonominiame ir kultūriniame gyvenime.⁶⁵ Ir dažniausia tos socialinės atskirties priežastis yra skurdas, sąlygojamas nedarbo. Autorės R. Brazienė ir J. Guščinskienė išskiria ryškiausias socialinės atskirties grupes: bedarbius, moteris, jaunimą ir neįgaliuosius. Ilgalais nedarbas ir žemos pajamos tik sustiprina tikimybę tapti visiškai ar iš dalies atskirtu. Eurostat (Europos komisijos

⁶⁴ European commission. Eurostat. <http://epp.eurostat.ec.europa.eu/portal/page/portal/eurostat/home> [žiūrėta 2010-11-03].

⁶⁵ Rūta Brazienė. Jūratė Guščinskienė. Socialinės atskirties modeliai Lietuvoje. Filosofija. Sociologija, 2004. Nr. 4. P. 50-56.

agentūra) socialinę atskirtį traktuoja kaip daugiamatį reiškinį, kuris stabdo žmogaus įsitraukimą ir pilnateisį dalyvavimą visuomeniniame gyvenime. Bendriausia prasme socialinė atskirtis suprantama kaip: 1) kuo įvairiausių visuomenės grupių atskyrimas nuo galimybės dalyvauti pagrindiniuose visuomenės plėtros procesuose, 2) visuomenėje egzistuojantis pilietinių teisių apribojimas tam tikroms žmonių grupėms, nesavanoriškas nutolimas nuo visuomeninių ir ekonominių vertybių, 3) visuomenės atsisakymas savo narių (pavyzdžiui, ligonių, narkomanų), jei jų gyvensena neatitinka visuomenės nuostatų arba jie ilgai negali palaikyti įprastos socialinės sąveikos, neturėdami reikiamų materialinių išteklių, išsilavinimo ir pan., 4) procesas, kai, veikiant tam tikriems faktoriams, individai negali naudotis jiems iš prigimties suteiktomis galimybėmis. Socialinė atskirtis aprėpia ir žmogaus savivokos kaitą, kai praradus ar atsisakius vieno vaidmenų, prisiimami kiti vaidmenys ir kitokia gyvensena. Tada žmogus tarsi atsiriboja nuo ankstesnės savo gyvensenos, o nesugebėdamas prisitaikyti prie naujų sąlygų tampa socialinės atskirties įkaitu (pavyzdžiui, apibrėžiantys save bedarbiais asmenys).⁶⁶ Tapimas socialinės atskirties įkaitu be abejo lemia ieškojimą kitų galimybių, kurios padėtų kompensuoti socialinę izoliaciją ir tapti kitos socialinės grupės nariu, o kaip viena iš galimybių – galimas vertimasis prostitucija. Ši prostitucija besiverčiančių asmenų socialinė grupė taip pat jaučia visuomenės atskirtį ir yra izoliuota nuo jos.

Prostitucija ir nedarbas tiesiogiai susiję tuo, kad individas, negalėdamas įsitvirtinti visuomenėje, negalėdamas prisitaikyti prie besikeičiančių ekonominių ir socialinių sąlygų, neturi galimybės atitikti darbo rinkos paklausos, ir tai tik dar labiau padidina tikimybę, kad toks individas sąmoningai pasirinktų atsiskirti nuo visuomenės ir pasukti jam prieinamiausiu keliu, dalyvauti tuose darbo santykiuose, kuriuos atitinka jo turima kvalifikacija, įgūdžiai ir vertybės. Kaip teigia autorės R. Brazienė ir J. Guščinskienė, dalyvavimas darbo rinkoje yra pagrindinių charakteristikų, pagal kurias sprendžiama apie individo padėtį visuomenėje. Turint omenyje, kad prostitucija nėra legalus darbas, bent jau Lietuvoje, galima teigti, kad į asmenį besiverčiantį prostitucija dažnai žiūrima neigiamai, tuo pabrėžiant jo padėtį visuomenėje. Tokia izoliacija darbo rinkoje pasireiškia sunkumais ieškant darbo. Ta pati izoliacija kelia ir beviltiškumo jausmą dėl nedarbo, negalėjimo rasti darbo, nuolatinė bedarbio būseną verčia jaustis izoliuotu nuo visuomenės, todėl jau ir taip atskirtam individui ir priklausančiam tam tikrai socialinei grupei, nėra sudėtinga tapti kitos, ne mažiau atskirtos grupės nariu, t.y. asmeniu besiverčiančiu prostitucija.

Socialinės atskirties priežastys yra tiesiogiai susijusios su socialine politika. Pirmiausia akcentuojamos nepakankamos švietimo bei tobulinimosi galimybės, nepilnavertė

⁶⁶ Rūta Brazienė. Jūratė Guščinskienė. Socialinės atskirties modeliai Lietuvoje. Filosofija. Sociologija, 2004. Nr. 4. P. 50-56.

padėtis darbo rinkoje, mažos pajamos. Nepilnavertė ir nelygi asmenų padėtis darbo rinkoje yra pagrindinė priežastis, dėl ko jie ima verstis prostitucija, kadangi negalėjimas jaustis konkurencingai visuomenėje, yra paskata tapti prostitucijos verslo dalimi.

Ilgą laiką skurdas buvo įvardijamas kaip viena pagrindinių socialinės atskirties ir nedarbo priežasčių. A. Vosyliūtė teigia, kad buvimas skurdžiausiųjų sluoksnyje sukelia socialinėje erdvėje vargo, nevilties, bėdos, o kartais ir gailesčio jauseną ir vaizdinius. Neturtėliai dažniau linkę nusikalsti, bendruomenėje jie netenka prestižo (prasčiau vertinami ir gerbiami, su jais nenorima bendrauti).⁶⁷ Taigi nedarbo sąlygotos socialinės atskirties, asmuo yra priverstas pasirinkti būdą kompensuoti nedarbą, kuris jam yra lengviausias ir greičiausiai prieinamas. Negalėjimas savęs tinkamai parodyti siejamas su orumo pažeidimu⁶⁸, todėl pažeistas žmogaus orumas ir sąlygoja tai, kad nuo nedarbo iki prostitucijos kelio yra vienas žingsnis, kad žmogui nebėra svarbu, ką jis rinksis. Neturėdamas darbo jis jaučiasi nevertingas, nenaudingas ne tik visuomenei, bet ir artimiesiems, todėl prostitucijos kelias, dažnai neviltyje atsidūrusių asmenų manymu, gali atnešti bent kažkiek pelno, kuris minimaliai gali užtikrinti svarbiausius asmens poreikius. Kaip teigiama socialinės politikos grupės atliktuose tyrimuose apie gyvenimo sąlygas bei socialinę atskirtį, Lietuvoje, kaip ir kituose moderniose Europos visuomenėse, konkurencingumas darbo rinkoje teikia žmogui didžiules pasirinkimo galimybes, tačiau žmonės socialiai atskirti ir pažeidžiami yra ne dėl to, kad šiuo metu yra bedarbiai ar jų pajamos žemos, bet jie atskirti ir pažeidžiami dėl to, kad yra ribotos jų pasirinkimo galimybės ir menkos ateities perspektyvos.⁶⁹ Taigi asmeniui, kuris neturi galimybės pasirinkti ar išlikti konkurencingas visuomenėje dėl bedarbio statuso ar gresiančios ilgalaikės bedarbystės, ar esamo skurdo, yra užkertama galimybė pasirinkti kitokį užsiėmimo būdą arba tiesiog kitą pajamų šaltinį pragyvenimui. Didėjantis nedarbo lygis ir grėsmė skursti neretai priverčia asmenis, o ypač moteris, verstis prostitucija, kadangi jos yra viena iš pažeidžiamiausių socialinių grupių darbo rinkoje. Moterims sudėtingiau įsitvirtinti darbo rinkoje, joje konkuruoti su vyrais, todėl praradusios viltį legaliai dirbti ir įsitvirtinti rinkoje, moterys renkasi prostituciją arba yra į ją įtraukiamos. Šis ryšys paaiškina prostitucijos ir nedarbo santykį, kuriuo šie socialiniai reiškiniai glaudžiai vienas su kitu susiję.

2.6. PROSTITUCIJA IR LYTIŠKAI PLINTANČIOS LIGOS

⁶⁷ Vosyliūtė A. Varguomenė: buitis ir egzistenciniai išgyvenimai. Filosofija. Sociologija. 2002, Nr. 4. P. 23 – 30.

⁶⁸ Vosyliūtė A. Varguomenė: buitis ir egzistenciniai išgyvenimai. Filosofija. Sociologija. 2002, Nr. 4. P. 23 – 30.

⁶⁹ Socialinė atskirtis ir skurdas permainų laikotarpiu. <http://www.spg.lt/images/stories/dokumentai/tyrimai/get.pdf> [žiūrėta 2010-11-04].

Lytiškai plintančios ligos yra lytiniu keliu (santykiaujant) perduodamos užkrečiamos infekcijos, kurios sukelia lyties organų, šlapimtakio bei odos ligas dėl tam tikrų bakterijų, kurios perduodamos lytinio kontakto metu. Lytiškai plintančios ligos yra vienos iš labiausiai paplitusių užkrečiamųjų ligų pasaulyje. Pagal Lietuvos Respublikos žmonių užkrečiamųjų ligų profilaktikos ir kontrolės įstatymo 2 straipsnį: žmonių užkrečiamosios (infekcinės ir parazitinės) ligos (toliau – užkrečiamosios ligos) – užkrečiamųjų ligų sukėlėjų ir jų toksinų sukeltos žmogaus ligos, kuriomis apsikrečiama nuo žmonių (ligonio ar užkrečiamųjų ligų sukėlėjo nešiotojo), gyvūnų ar vabzdžių arba per aplinkos veiksnius.⁷⁰ Lytiškai plintančių ligų terminą jau dabar daug kur siūloma keisti į lytiškai plintančių infekcijų terminą, kadangi žodis „liga“ asocijuojasi su tam tikrais tai ligai būdingais simptomais, tačiau lytinės ligos dažnai neturi simptomų, jos yra „tylios“ arba jų neįmanoma pastebėti, nejaučiama jokių simptomų, todėl kiek tikslesnis terminas yra infekcijos. (Darbe vartojamos lytiškai plintančių ligų ar infekcijų sąvokos yra sinonimai). Lytiškai plintančios infekcijos – tai infekcijos, kuriomis užsikrečiama per įvairių rūšių lytinius santykius. Ilgai jos buvo vadinamos venerinėmis ligomis.⁷¹ Taigi lytiškai plintančios infekcijos – tai infekcijos, sukeliamos bakterijų ar virusų ir perduodamos vieno asmens kitam lytiniu būdu, per lytinį kontaktą, kitaip tariant santykiaujant natūraliu (vaginaliniu), oraliniu ar analiniu būdu. Be abejo šiomis infekcijomis galima užsikrėsti ir kitokiais kontaktais, kaip antai seilių, išskyrų pagalba bei vartojant intraveninius narkotikus, dalijantis tais pačiais švirkštais, adatomis, taip pat neretai ir per kraują, tačiau bene greičiausias būdas ligoms plisti yra lytinis kelias. Rizikingi lytiniai santykiai įvardijami kaip – nesaugūs lytiniai santykiai (su nepažįstamu ar mažai pažįstamu asmeniu be apsaugos priemonių, dažna partnerių kaita), seksualinių paslaugų teikimas ir kitoks elgesys, susijęs su ŽIV viruso ar kitų lytiškai plintančių infekcijų perdavimu.⁷² Specifinės lytiniu būdu plintančios ligos yra šios: ŽIV, AIDS, herpesas (pūslelinė), genitalijų karpos, hepatitas B, sifilis, chlamidijozė, kandidamikozė, niežai, kirkšninė utėlė ir kitos ligos, kurias sukelia įvairios bakterijos bei virusai, kurie greičiausiai plinta lytiniu keliu. Grėsmingiausios ir sunkiausios pasekmes turinčios ligos be abejo yra ŽIV ir AIDS, todėl šiuo metu valstybiniu lygiu kuriamos profilaktinės ir prevencinės programos, kurios yra skirtos bent kiek sumažinti lytiškai plintančias ligas ir užkirsti kelią tokiame lytinių ligų plitimui tarp tam tikrų grupių, kurios vadinamos rizikos grupėmis. Jungtinių Tautų AIDS programos 2009 metų ataskaitos duomenimis, 2008 metų pabaigoje pasaulyje

⁷⁰ Lietuvos Respublikos žmonių užkrečiamųjų ligų profilaktikos ir kontrolės įstatymas. // Valstybės žinios. 1996, Nr. 104 – 2363.

⁷¹ Čaplinskas S. ŽIV ir AIDS atvejo valdymo modelio diegimas Lietuvoje: teorija ir praktika. Užkrečiamųjų ligų ir AIDS centras, 2009. P. 24.

⁷² Lietuvos Respublikos Vyriausybės nutarimas Dėl ŽIV/AIDS ir lytiškai plintančių infekcijų profilaktikos ir kontrolės 2010 – 2012 metų programos patvirtinimo Nr. 1012. Valstybės žinios. // 2010, Nr. 85 – 4464.

gyveno 33,4 mln. (nuo 31,1 iki 35,8 mln.) užsikrėtusių ŽIV asmenų, nuo 1981 iki 2007 metų pabaigos nuo AIDS mirė daugiau kaip 27 mln. asmenų. Per 2008 metus nustatyti 2,7 mln. naujų ŽIV atvejų, nuo AIDS mirė 2 mln. asmenų. ŽIV infekcijos profilaktika ir kontrolė – viena iš prioritetinių sveikatos apsaugos sričių Europos Sąjungos (toliau – ES) valstybėse. Europos užkrečiamųjų ligų prevencijos ir kontrolės centro duomenimis, Europos regione 1 mln. gyventojų 2008 metais teko 86,7 naujų užsikrėtimo ŽIV atvejų, ES valstybių vidurkis – 60,6, Lietuvos – 28,2 atvejo. Iš viso 2008 metais Europoje užregistruoti 51 600 naujų ŽIV infekcijos atvejų, iš jų Europos Sąjungos valstybėse – 25 347 atvejai. Iki 2009 metų Europos regione užregistruoti 528 058 ŽIV infekcijos atvejai (48 iš 53 valstybių duomenys), iš kurių beveik pusė – Europos Sąjungos valstybėse. Kasmet daugėja užsikrėtusiųjų ŽIV per lytinius santykius, stabilizuojasi ŽIV infekcijos plitimas tarp švirkščiamųjų narkotinių ir psichotropinių medžiagų vartotojų – tai bendros ŽIV infekcijos plitimo tendencijos Europoje. Užkrečiamųjų ligų ir AIDS centro duomenimis, pirmasis ŽIV infekcijos atvejis Lietuvoje diagnozuotas 1988 metais. 1989–1993 metais ŽIV infekcija labiausiai plito tarp vyrų, turinčių lytinių santykių su vyrais. 1994–1997 metais ŽIV infekcija labiausiai plito tarp tolimojo plaukiojimo jūreivių, užsikrėtusių per heteroseksualius lytinius santykius galbūt Afrikos ir kitose valstybėse. 1994 metais diagnozuotas pirmasis ŽIV infekuotas švirkščiamąsias narkotines ir psichotropines medžiagas vartojantis asmuo, užsikrėtęs Lenkijoje. ŽIV infekcija tarp šiai rizikos grupei priklausančių asmenų intensyviau pradėjo plisti 1996–1997 metais (po kontaktų su Kaliningrado srities narkotines ir psichotropines medžiagas vartojančiais asmenimis). Nuo 2002 metų kasmet diagnozuojama po 95–135 naujus ŽIV infekcijos atvejus. Sergamumas ŽIV infekcija 2008 metais sudarė 2,8 atvejo 100 tūkst. gyventojų (2007 metais – 3,14, 2006 metais – 2,95 atvejo). Iš viso Lietuvoje 1988–2008 metais nustatytas 1 401 ŽIV užsikrėtęs asmuo, iš jų 206 asmenys sirgo AIDS. ŽIV užsikrėtusių vyrų 5 kartus daugiau nei moterų: atitinkamai 1 183 ir 218. Nustatyta, kad 184 asmenys užsikrėtė per heteroseksualius lytinius santykius, 92 – vyrams lytiškai santykiaujant su vyrais, o 1 028 ŽIV atvejai nustatyti tarp injekcinių narkotikų vartotojų. Lytiškai plintančiomis infekcijomis užsikrečiama ne tik lytiniu būdu, bet ir vartojant narkotikus. 2007 metais diagnozuotas pirmas perinatalinio perdavimo ŽIV atvejis. Pastarųjų 3 metų tendencija – daugėja užsikrėtusiųjų per heteroseksualius lytinius santykius ir kasmet santykinai vis daugiau užsikrečia moterų. Užkrečiamųjų ligų ir AIDS centro duomenimis, 2008 metais 100 tūkst. Lietuvos gyventojų teko 36,98 ŽIV infekcijos atvejo (2007 metais – 38,56, 2006 metais – 32,11 atvejo). Tai beveik 14 kartų mažiau nei kaimyninėje Estijoje (519) ir 5 kartus mažiau nei Latvijoje (188). Taigi Lietuva yra tokia regione, kuriame kaimyninės valstybės ŽIV infekcijos paveiktos labiau. Daugiausia ŽIV atvejų 100 tūkst. gyventojų 2008 metais užregistruota Lietuvos didžiuosiuose miestuose: Klaipėdoje – 192,99, Mažeikiuose – 69,34, Alytaus mieste ir rajone –

65,9, Druskininkuose – 37,17, Šiauliuose – 35,65, Vilniuje – 32,43 atvejo. Europos ligų prevencijos ir kontrolės centro duomenimis, sergamumas LPI – opi Europos problema. Vidutinis ES valstybėse sergamumo sifiliu rodiklis 2006 metais buvo 3,9, gonorėja – 9, chlamidioze – 84,2 atvejo 100 tūkst. gyventojų. Užkrečiamųjų ligų ir jų sukėlėjų valstybės informacinės sistemos duomenimis, sergamumo sifiliu, gonokokine ir chlamidine infekcijomis rodiklis 100 tūkst. gyventojų 2004–2008 metais nežymiai kito: sifiliu nuo 9,8 atvejo 2004 metais iki 9,6 atvejo 2008 metais, gonokokine infekcija – nuo 13,9 iki 15,7 atvejo, chlamidine infekcija – nuo 11,7 iki 11,9 atvejo. Kasmet registruojami įgimto sifilio atvejai: 2005 metais – 6, 2006 metais – 1, 2008 metais – 1, tai rodo ankstyvosios diagnostikos spragas. Įvairių mokslinių tyrimų duomenimis, chlamidinė infekcija paplitusi labiau, nei rodo oficiali statistika. Oficialios statistikos duomenimis, rizikingi lytiniai santykiai (ypač tarp 20–34 metų jaunuolių) paplitę, o apsaugos priemonės (prezervatyvus) naudoja anaipol ne visi.⁷³ Pavyzdžiui nevyriausybinės organizacijos vykdomo projekto metu ŽIV/AIDS paveiktų moterų ir jų artimųjų asociacija „Demetra“ nuo šių metų rugpjūčio mėnesio visoje Lietuvoje pradėjo nemokamai tirti greitaisiais testais dėl ŽIV išaiškinimo atvejų. Per daugiau nei du mėnesius buvo ištirtas 401 žmogus. Rugsėjo mėnesį ištirti 107 asmenys, iš jų 12-ai testai buvo teigiami: Vilniuje – 1, Alytuje – 2, Visagine – 7, Panevėžy – 2.⁷⁴ Skaičiai rodo, kad iš tikrųjų egzistuoja gana didelis procentas ŽIV ligos atvejų. Pagal žmonių, užsikrėtusių ŽIV/sergančių AIDS, pažeidžiamumo įvertinimo Lietuvoje tyrimo ataskaitą (2009)⁷⁵ ryškėja kai kurios lytiškai plintančių infekcijų tendencijos. Higienos institutas vykdė Jungtinių Tautų vystymo programos (JTVP) Lietuvoje finansuojamą projektą „Žmonių, užsikrėtusių ŽIV (sergančių AIDS), pažeidžiamumo įvertinimas Lietuvoje (2009)“, ir atskleidė žmonių, užsikrėtusių ŽIV (sergančių AIDS), individualią patirtį ir pažeidžiamumą Lietuvoje. Žmogaus imunodeficito viruso infekcija, kaip užkrečiamoji liga žinoma nuo 1981 m. Europos ŽIV/ AIDS stebėsenos centro duomenimis Lietuva yra apsupta šalių, kuriose užregistruotas didžiausias ŽIV / AIDS paplitimas per paskutiniuosius metus. Tačiau Lietuva buvo laikoma šalimi, kurioje yra žemas ŽIV paplitimas (ŽIV paplitimas rizikos grupėse buvo mažesnis nei 5 proc.). Remiantis E. Goffman, ŽIV infekcija yra viena labiausiai stigmatizuojamų. Tyrimai rodo, kad žmonės, užsikrėtusius ŽIV/ sergančius AIDS, ypač turinčius priklausomybę nuo psichoaktyvių medžiagų, net sveikatos priežiūros darbuotojai vertina neigiamiau, nei kitomis nepagydomomis ligomis sergančius. Visuomenės tolerancijos tyrimai, vykdyti Lietuvoje nuo 1990 m. rodo, kad ŽIV užsikrėtusiems asmenims visuomenė nėra tolerantiška. Tyrimo ataskaita „Žmonių, užsikrėtusių ŽIV/sergančių AIDS, pažeidžiamumo įvertinimas Lietuvoje“ yra pateikta,

⁷³ Lietuvos Respublikos Vyriausybės nutarimas Dėl ŽIV/AIDS ir lytiškai plintančių infekcijų profilaktikos ir kontrolės 2010 – 2012 metų programos patvirtinimo Nr. 1012. Valstybės žinios. // 2010, Nr. 85 – 4464.

⁷⁴ ŽIV testavimas. <http://www.demetra.lt/lt/ziv-testavimas> [žiūrėta 2010-11-18].

⁷⁵ Tyrimo ataskaita: užsikrėtusių ŽIV/ sergančių AIDS pažeidžiamumo įvertinimas Lietuvoje. Prieiga per internetą: http://www.undp.lt/index.php?page=leidiniai&hl=lt_LT [žiūrėta 2010-10-29].

aprašant individualius giluminius interviu su žmonėmis, užsikrėtusiais ŽIV / sergančiais AIDS, ir tikslinių grupių diskusijas (angl. focus group) su specialistais švietimo, sveikatos apsaugos, užimtumo sektoriuose, ir nevyriausybinių organizacijų atstovais, dirbančiais ŽIV / AIDS srityje. Kokybinio tyrimo metu buvo gautos naujos žinios apie žmonių užsikrėtusių ŽIV, diskriminacijos ir stigmos patirtį visuomenėje; nustatytos kliūtys ir barjerai, trukdantys žmonėms, užsikrėtusiems ŽIV (sergantiems AIDS), gauti sveikatos priežiūros paslaugas, mokytis, įsidarbinti. Atskleistas švietimo, sveikatos priežiūros, darbo rinkos ir nevyriausybinių sektoriaus atstovų požiūris į žmonės užsikrėtusius ŽIV (sergančius AIDS). Tyrimas parodė, kad švietimo, sveikatos priežiūros specialistai ir darbdaviai nerimauja dėl tiesioginio susidūrimo su ŽIV užsikrėtusiu asmeniu, neretai yra kategoriški ir remiasi visuomenėje vyraujančiais stereotipais sąveikoje su ŽIV. Visuomenės nuostatų kategoriškumas; ignoruojama ŽIV problematikos svarba; tikslios ir objektyvios informacijos stoka apie ŽIV / AIDS, gydytojų apkrovos sveikatos priežiūros sistemoje; nepagarbus, žeminantis ir neigiamas požiūris ir empatiškumo stoka; konfidencialumo principo nesilaikymas tik keletas iš veiksnių įtakančių žmonių, užsikrėtusių ŽIV gyvenimo kokybę ir galimybes gauti jiems reikalingas paslaugas. Tyrimo rezultatai leidžia daryti išvadą, kad žmonių homofobiškumas ir nejautra bei baimė kito nelaimei, nerimavimas dėl susidūrimo su užsikrėtusiais asmenimis, rodo užsikrėtusiųjų visuomenės narių stigmatizaciją, o su ja ir dalinių problemų nesprendžiamumą tokių asmenų atžvilgiu.

Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2000 m. sausio 13 d. Nutarime Dėl valstybinės lytiškai plintančių ligų profilaktikos programos minimos lytiškai plintančių ligų priežastys. Jos skirstomos į nemedicininės ir medicininės. Pagrindinės nemedicininės lytiškai plintančių ligų plitimo priežastys yra šios: socialinė – ekonominė padėtis, besaikis alkoholio vartojimas, dorovės normų nuvertėjimas, prostitucija, neveiksmingas dorovinis auklėjimas bei lytinis švietimas. Medicininės lytiškai plintančių ligų plitimo priežastys nurodomos šios: į gydymą orientuota sveikatos apsaugos sistema, silpnai vykdoma pirminė profilaktika, nepakankamai suformuota venerologinės pagalbos strategija, lytiškai plintančių ligų išplitimas tarp asocialių asmenų, kryptingo darbo su rizikos grupėmis stoka, ne specialistų skiriamas gydymas, pablogėjęs kontaktų nustatymas, lytiškai plintančių ligų epidemijos kaimyninėse šalyse.⁷⁶ Lytiškai plintančių ligų plitimo tendencijas lemia socialinės ir ekonominės problemos. Šiandien neįsivaizduojama, kad lytiškai plintančios ligos - ne tik medicinos problema. Visuomenės sukrėtimai ekonominės krizės, nedarbas, etniniai ir religiniai konfliktai skatina kaip tik tokią elgesį, dėl kurio daugėja lytiškai plintančių ligų atvejų. Dorovinio nuosmukio pavojus, būtinybė rūpintis šeima, vaikais, jų dvasiniu ugdymu, laisvalaikio užimtumo ir rūpinimosi problemos tapo ypač aktualūs,

⁷⁶ Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2000 m. sausio 13 d. nutarimas „Dėl valstybinės lytiškai plintančių ligų profilaktikos programos“// Valstybės žinios, 2000, Nr. 5 – 151.

organizuojant profilaktinį ir šviečiamąjį darbą. Visuomenės dorovinės normos netenka savo reikšmės, ypač tarp jaunų žmonių, lytinė kultūra žema. Lietuva skina naujos visuomenės formavimosi, demokratėjimo vaisius: spauda ir televizija, radijas, norėdami pritraukti skaitytoją ar žiūrovą, vaikoši sensacijų, pataikauja masių skoniui, labai paplito erotiniai, smurto bei prievartos filmai, kurių gausu videotekose, taip pat pornografiniai žurnalai.⁷⁷ Apskritai valstybėje vyrauja lengvabūdiškas požiūris į seksą, jaučiamas ypač didelis liberalėjimas, anksčiau į seksualinius santykius buvo žiūrima griežčiau ir jis laikytas nepadoriu elgesiu bet kokie lytiniai santykiai buvo slepiami, jais nebuvo priimta girtis. Pasikeitus vertybėms seksas tapo normaliu reiškiniu, tačiau dėl laisvės pojūčio užmirštama ne tik saugotis nuo lytiškai plintančių ligų, bet ir užmirštama, kad besaikis lytinių partnerių keitimas yra viena iš priežasčių, dėl ko plinta ligos. Visa tai yra liberalizmo kaina. Sparčiai plintančios lytinės ligos susijusios pirmiausiai su dorovės nebuvimu šiandieninėje visuomenėje ir su rizikos grupėmis, kurios yra potencialios „dalintis“ lytiškai plintančiomis infekcijomis. Vieni didžiausių lytiškai plintančių ligų pernešėjų yra tie asmenys, kurie turi daug lytinių partnerių, naudojami prostitučių paslaugomis, turi atsitiktinių lytinių santykių, asocialūs asmenys, jaunimas, vartojantis narkotikus bei alkoholį, asmenys, kurie keliauja ir yra mobilūs bei turi daug atsitiktinių lytinių partnerių – turistai ir karininkai. Rizikos užsikrėsti lytiškai plintančiomis infekcijomis grupės – asmenų grupės, dėl rizikingų lytinių santykių galinčios lengviau užsikrėsti lytiškai plintančiomis infekcijomis, ir asmenys, turintys klinikinių simptomų, kurie palengvina lytiškai plintančių infekcijų tikimybę.⁷⁸ Tai tos žmonių grupės, kurios turi didžiausią galimybę perduoti lytiškai plintančias ligas, ir kaip vieną didžiausių asmenų grupių, kurios tiesiogiai „dalijasi“ lytiškai plintančiomis ligomis yra prostitutės.

AIDS centro 2008 metų duomenimis, pavyzdžiui, sifiliu dauguma asmenų užsikrėtė lytinių santykių metu, o kas dvyliktas asmuo – nuo prostitucija užsiimančio asmens. Dauguma sergančiųjų - Vilniuje, didžioji dalis užsikrėtusiųjų – vyrai. Iš šių rodiklių matyti, jog daugiausia AIDS, ŽIV bei lytiškai plintančių infekcijų užsikrečiama lytinių santykių metu, dažnai – po lytinio kontakto su prostitucija užsiimančiomis moterimis. Dauguma asmenų vengia nurodyti, jog santykiavo su prostitutėmis, dėl suprantamų priežasčių, todėl statistika apie užkrato šaltinius paprastai labai miglota. Bendros Lietuvos sergamumo tendencijos leidžia teigti, jog lytiniu keliu plintančios ligos skatinamos prostitucija besiverčiančių asmenų, AIDS bei ŽIV virusas – dar ir narkomanijos problemų, kurias sukelia įvairūs giluminiai visuomenės veiksniai.⁷⁹

⁷⁷ Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2000 m. sausio 13 d. nutarimas „Dėl valstybės lytiškai plintančių ligų profilaktikos programos“ // Valstybės žinios, 2000, Nr. 5 – 151.

⁷⁸ Lietuvos Respublikos Vyriausybės nutarimas Dėl ŽIV/AIDS ir lytiškai plintančių infekcijų profilaktikos ir kontrolės 2010 – 2012 metų programos patvirtinimo Nr. 1012. Valstybės žinios. // 2010, Nr. 85 – 4464.

⁷⁹ Lietuvos AIDS ir užkrečiamųjų ligų centro prieiga per internetą: <http://www.ulac.lt/ataskaitos/ZivLpi/zivlpi2008.pdf> [žiūrėta 2010-11-14].

Taigi prostitucijos ryšys su lytiškai plintančiomis ligomis yra tiesioginis – pati prostitucijos esmė yra turėti daug lytinių partnerių, t. y. daug skirtingų lytinių kontaktų, daug lytinių partnerių, kurie atneštų kuo daugiau pelno. Kuo daugiau lytinių santykių, tuo didesnė tikimybė užsikrėsti ar perduoti lytiškai plintančias infekcijas. Kai kurie net nežino ar yra užsikrėtę ir tokiu būdu toliau nieko neįtardami platina jas kitiems asmenims. Tai dažnai yra pačios prostitutės, vengiančios atlikti tyrimus dėl lytiškai plintančių infekcijų. Pagal prostitučių hierarchinę struktūrą, t. y. nuo moterų alkoholikių, ieškančių klientų gatvėse, geležinkelio ir autobusų stotyse, iki privačių firmų, masažo salonų, viešbučių darbuotojų, privačią klientūrą turinčių aukščiausios klasės prostitučių, galima išskirti didžiausiai rizikai priklausančias prostitutės, kurios yra pavojingiausios lytinių infekcijų perdavimo atžvilgiu. Tai yra dirbančios gatvėje bei geležinkelio ir autobusų stotyse prostitutės. Jos medicinos įstaigose nesilanko ir menkai nusimano apie galimybes užsikrėsti lytiškai plintančiomis ligomis, be to, dažna iš jų visiškai nesirūpina savo sveikata. AIDS centro duomenimis privačiose firmose bei viešbučiuose dirbančios prostitutės geriausiai informuotos apie ŽIV/AIDS bei lytiškai plintančias ligas, daugelis jų mėgina naudoti prezervatyvus, tačiau šitai dažniausiai nusprendžia klientas arba lemia pasiūlytas papildomas užmokestis - arbatpinigiai, kuriuos prostitutė pasiima sau. Be to, Lietuva jau tampa ir sekso turizmo šalimi: užsieniečiai, tikėdamiesi, kad Lietuvoje tikimybė užsikrėsti ŽIV nedidelė, važiuoja ieškoti malonumų su vietos prostitutėmis be apsaugos priemonių.⁸⁰ Tai reiškia, kad rizika būti užkrėstoms ar užkrėsti klientus lytiškai plintančiomis ligomis didės, jei nebus susirūpinta rizikos grupių švietimu ir prevencija.

⁸⁰ Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2000 m. sausio 13 d. nutarimas „Dėl valstybės lytiškai plintančių ligų profilaktikos programos“ // Valstybės žinios, 2000, Nr. 5 – 151.

III. TYRIMAS

3.1. TYRIMO ORGANIZAVIMAS

Atliekant tyrimą „Prostitucija besiverčiančių moterų požiūris į socialines deviacijas ir jų daroma įtaka pačių moterų gyvenimui“, vadovautasi pagrindiniais tyrimo principais: teisiniu, susijusiu su tiriamųjų apsauga bei tyrimo duomenų konfidencialumu, tyrimo reikšmingumo – temos aktualumą grindžiantis principas, tai pat etiniu, sąžiningumo bei glaustumo principais.

Tyrimo metodai parinkti siekiant geriausiai atskleisti pagrindinį darbo tikslą – nustatyti ryšius tarp prostitucijos ir kitų socialinių deviacijų. Tyrime buvo naudoti mokslinės analizės bei statistiniai metodai, siekiant palyginti gautus tyrimo rezultatus, apibendrinimo metodas, skirtas apdoroti gautus duomenis, lyginamasis metodas. Vienas svarbiausių metodų, naudotų tyrime, buvo kiekybinis – apklausta 50 moterų, besiverčiančių prostitucija, empiriniams duomenims surinkti buvo sudarytas klausimynas (anketinė apklausa) atskiros jo dalys apėmė klausimų blokus, susijusius su socialinėmis deviacijomis. Taip pat labai svarbus kokybinis metodas – pusiau struktūrizuotas interviu - pokalbis, siekiant geriau suprasti tiriamųjų požiūrį į socialines deviacijas bei geriau suprasti jų aplinką bei jausmus.

Tyrimo kontingentas – moterys, besiverčiančios prostitucija. Siekiant gauti kokybiškesnius duomenis buvo apklausiamos (anketa bei interviu) skirtingose prostitucijos formose dirbančios moterys, kurios vertėsi prostitucija: tai yra gatvėje dirbančios moterys, butuose besiverčiančios prostitucija bei „elitinės“ prostitutės. Taip pat pokalbio metu (interviu metodu) buvo apklausiami pareigūnai, kurie taip pat padėjo išsiaiškinti tiriamąją versiją, pareigūnai buvo apklausiami tam, kad būtų išvengta melagingų duomenų, taip pat pareigūnų pagalba buvo filtruojama informacija tyrimo tema. Gatvėse bei butuose dirbančių tiriamųjų prostitučių kontingentas parinktas atsitiktinai, Vilniaus miesto vyriausiojo policijos komisariato Ekologijos ir teisės pažeidimų prevencijos skyriaus pareigūnų reido metu bei kita dalis moterų parinktos neatsitiktinai, turint duomenų, kad jos verčiasi prostitucija ir priklauso „elitinėms prostitutėms“. Iš viso buvo apklausta 50 moterų: 4 „elitinės“ prostitutės, 20 butuose dirbančių prostitučių bei likusios 26 moterys – gatvėje besiverčiančios prostitucija.

Empirinių duomenų rinkimas buvo pokalbio metu gaunamos informacijos sisteminimas, tiesiogiai kontaktuojant (pokalbio metu) su prostitute. Buvo renkami duomenys, kurie turėjo patvirtinti arba paneigti iškeltas hipotezes:

- Pirmiau prostitucijos yra narkotikai ir alkoholis, o tik po to prostitucija.
- Prostitucija besiverčiančios moterys suvokia, kad yra prekybos žmonėmis aukos.
- Rizika užsikrėsti lytiškai plintančiomis ligomis nuo prostitučių mažėja.

- Nedarbas turi daugiau įtakos vertimuosi prostitucija nei narkotikai ar alkoholis.

Tyrimo tikslas – išsiaiškinti, kas prostitucija besiverčiančių moterų gyvenime buvo pirmiau: prostitucija ar socialinės deviacijos? Ir nustatyti, kuri priežastis svariausia renkantis vertimąsi prostitucija.

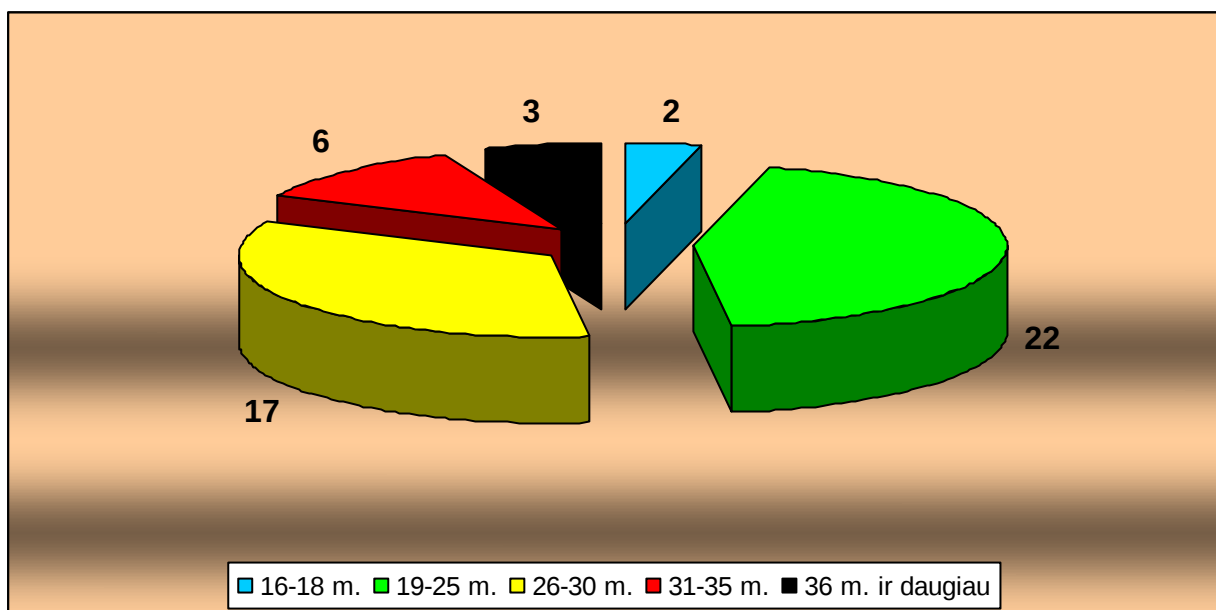
Vėliau iš pateiktos informacijos buvo statistiškai apdorojami duomenys. Pagal išryškėjusias tendencijas tyrimo analizėje pateikiama prostitučių požiūrio charakteristika ir bendri tarpusavio (koreliaciniai) ryšiai. Buvo tiriami kokybiniai požymiai: elgesys, pažiūros, interesai, vertybinės orientacijos bei tiriamųjų subjektyvus požiūris į prostituciją bei socialines deviacijas.

Tyrimo rezultatų analizei buvo naudojama kokybinė tyrimų analizė: sisteminimas, klasifikavimas, priežastinių, funkcinių ir struktūrinių ryšių analizė.

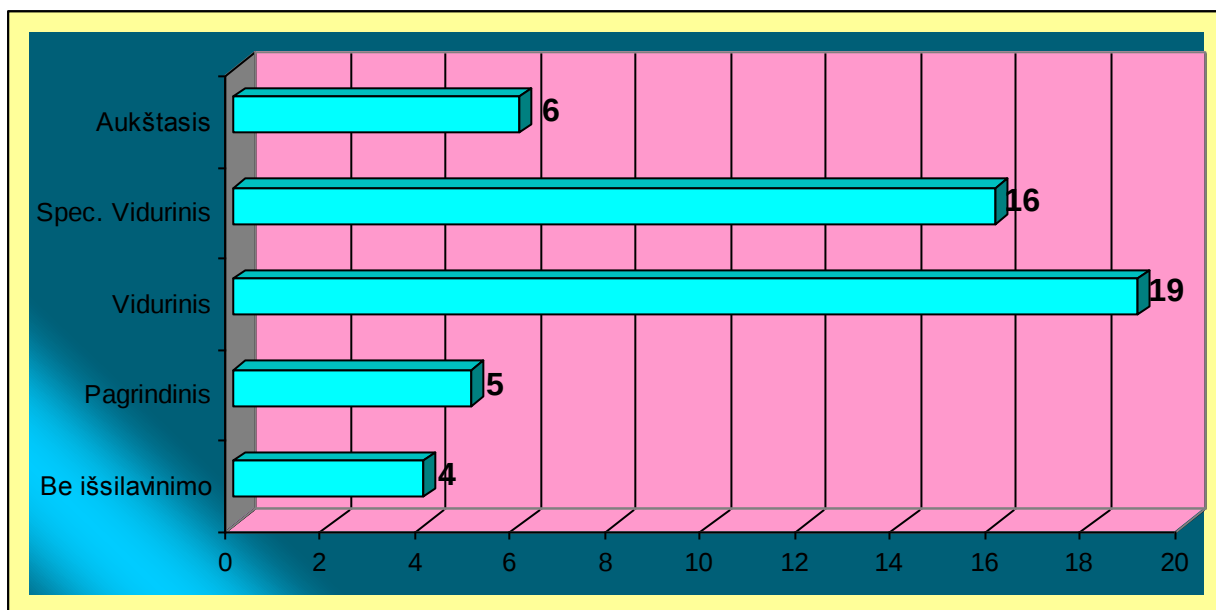
3.2. TYRIMO REZULTATŲ ANALIZĖ

Visame baigiamajame darbe didelis dėmesys buvo skirtas daugiau atskiroms socialinėms deviacijoms, tačiau būtina nepamiršti, kad visas šias socialines negeroves jungė viena deviacija – prostitucija. Apie prostituciją sukosi visas kompleksas su ja susijusių reiškinių, darančių neabejotiną įtaką tiek pačiai prostitucijai, kaip socialinei deviacijai, tiek visai visuomenei. Šių elementų sąveiką patvirtino gauti empiriniai duomenys.

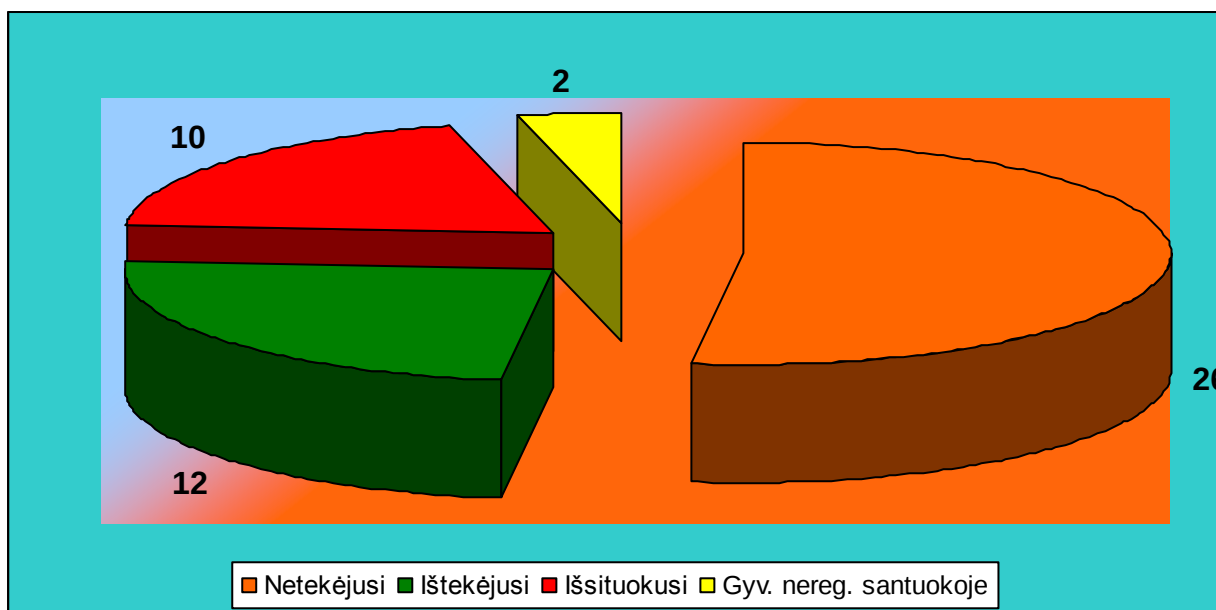
Tyrimo metu buvo nustatinėjama tiriamųjų socialinė demografinė padėtis, duomenys apie jas.

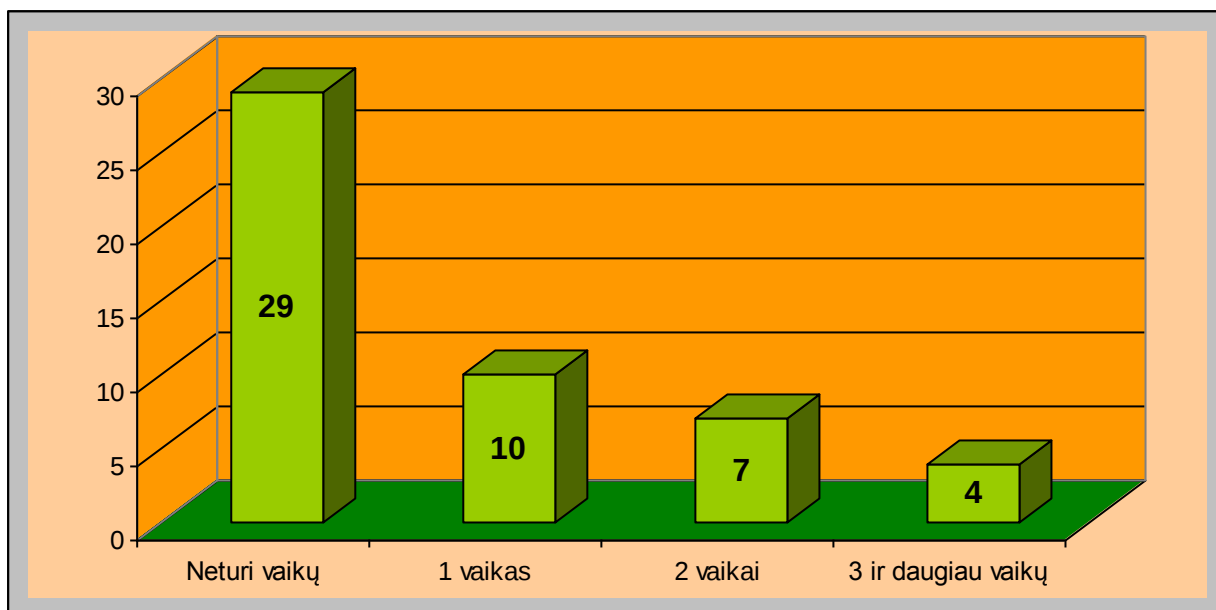
1 pav. Prostitučių amžius pagal tyrimą atliktą Lietuvoje 2010 m. gegužės – spalio mėn. (skaičius).

2 pav. Prostitučių išsilavinimas pagal tyrimą atliktą Lietuvoje 2010 m. gegužės – spalio mėn. laikotarpiu (skaičius).

3 pav. Prostitučių šeiminė padėtis pagal tyrimą atliktą Lietuvoje 2010 m. gegužės – spalio mėn. laikotarpiu (skaičius).

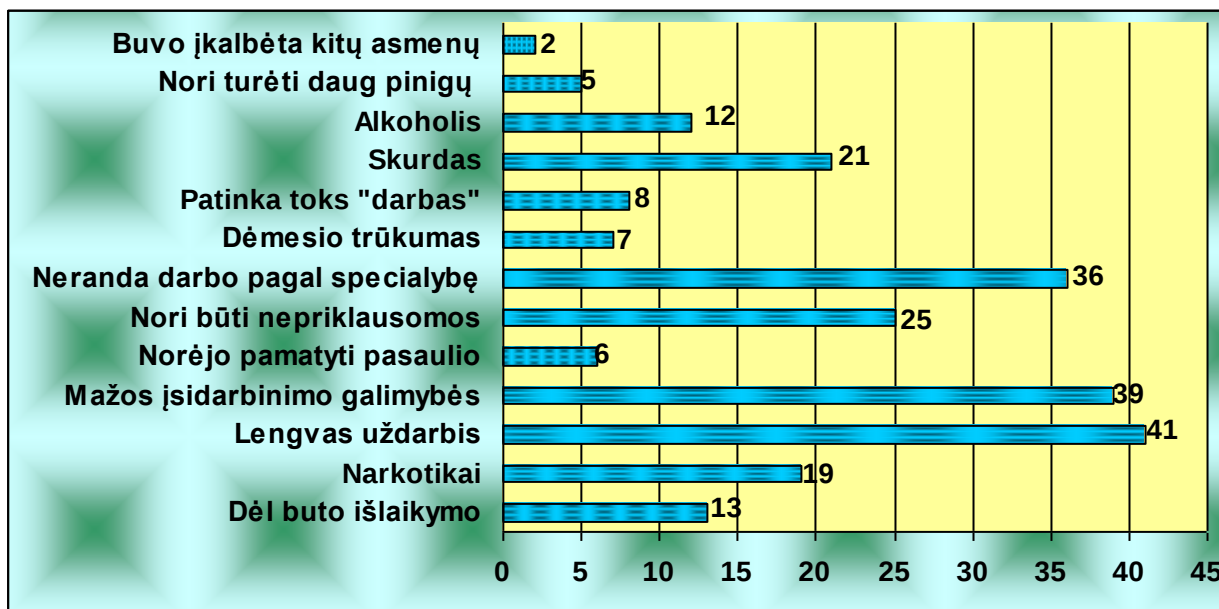

4 pav. Prostitucių turimų vaikų skaičius pagal tyrimą atliktą Lietuvoje 2010 m. gegužės – spalio mėn. laikotarpiu (skaičius).

Socialiniai – demografiniai duomenys apie prostitutas leidžia daryti išvadas, kad daugiausia tiriamųjų yra 19 - 25 metų amžiaus, patraukliausio po nepilnamečių klientams amžiaus. Jaunas amžius yra svarbus dėl išvaizdos (kuo jaunesnė prostitutė, tuo ji geriau atrodo). Tirtų prostitučių tautybė pasiskirstė taip, kad daugiausia tirtų moterų – 24 buvo lietuvės, 16 – rusių, 6 - lenkės ir 4 čigonės. Turimas prostitučių išsilavinimas pasiskirstė taip: 4 prostitutės, tarp jų dvi čigonės, neturėjo jokio išsilavinimo. Pavyzdžiui, čigonės teigė, kad jautė diskriminaciją dėl savo tautybės, todėl joms buvo nepriimtina eiti į mokyklą, 19 prostitučių turėjo vidurinį (12 klasių) išsilavinimą, tai išsilavinimas, kurį turėjo daugiausiai tirtų moterų. Pagrindinį išsilavinimą (10 klasių) turėjo 5 prostitutės, specialų vidurinį (prof. techn. mokyklą) turėjo 16 prostitučių, aukštąjį išsilavinimą turėjo 6 prostitucija besiverčiančios moterys. Reikia pažymėti, kad aukštąjį išsilavinimą turėjo visos 4 „elitinės“ prostitutės ir 2 prostitutės dirbančios butuose. Galima daryti išvadą, kad nuo „elitinių“ prostitučių išsilavinimo priklauso jų „karjera“, kadangi „elitinėms“ prostitutėms be fizinių duomenų pravartu turėti išsilavinimą, kad atitiktų įtakingiausių klientų poreikius bei galėtų būti ne tik sekso paslaugų teikėjomis. Visos kitos prostitutės yra menkai išsilavinusios su viduriniu ir specialiu viduriniu išsilavinimu. Todėl susirasti kitokį nei prostitucija užsiėmimą yra sunkiau nei turinčioms aukštąjį išsilavinimą. Šeiminė prostitučių padėtis parodė, kad dauguma jų netekėjusios net 26 respondentės, išsituokusios – 10, ištekęsios – 12, gyvena neregistruotoje santuokoje – 2. Keista tai, kad netgi santuokoje gyvenančioms prostitutėms tenka verstis prostitucija. Dažnai girdimi prostitučių pasiteisinimai esą jos verčiasi prostitucija dėl to, kad reikia išlaikyti vaikus, parodo, kad tai yra tik viena savęs teisinimo priežasčių, nes daugiau nei pusė – 29 prostitutės – neturėjo nė vieno

vaiko, 1 vaiką turėjo – 10 moterų, 2 vaikus turėjo 7 respondentės, 4 prostitutės turėjo daugiau nei 3 vaikus, iš kurių viena respondentė jais nesirūpina, nes visi auga su senele. Todėl galima daryti pagrįstą išvadą, kad vaikai nėra tas rodiklis dėl kurio verčiamasi prostitucija.

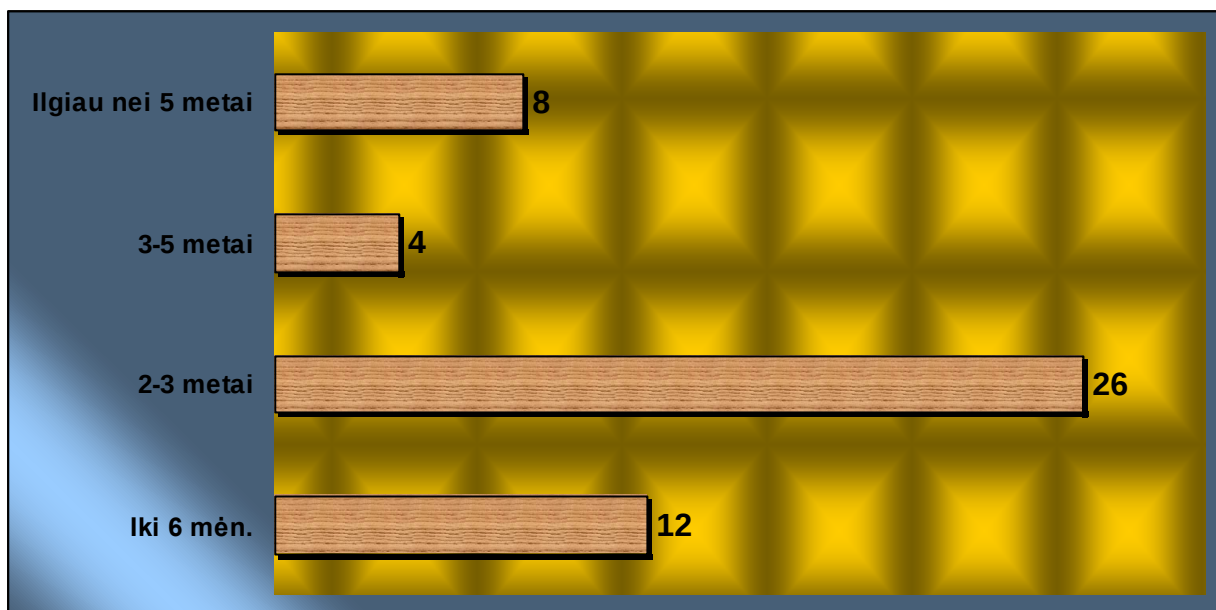
Toliau tyrime užduodami klausimai buvo susiję su prostitučių požiūriu į kitas socialines deviacijas, ir kiek įtakos tai realiai turi jų gyvenime ir veikloje. Į klausimą, kokios priežastys lėmė respondenčių pasirinkimą verstis prostitucija, buvo prašoma nusakyti svarbiausias, jų manymu, priežastis. Tarp dažniausiai besikartojančių atsakymų buvo: lengvas uždarbis, neranda darbo pagal specialybę, mažos įsidarbinimo galimybės, toliau buvo minimos tokios priežastys: dėl buto išlaikymo, nori turėti daug pinigų, nori pamatyti pasaulio, patinka toks „darbas“, dėmesio trūkumas iš artimųjų, net 19 prostitučių paminėjo, kad verčiasi dėl narkotikų ir alkoholio. Gatvėje ir butuose dirbančių prostitučių atsakymai buvo susiję su neviltimi dėl negalėjimo būti reikalingoms darbo sektoriuje, negalėjimas būti konkurencingomis, nes neturi specialybės, iš atsakymų buvo galima jausti susitaikymo su tokiu gyvenimo būdu jausmą, savęs pasmerkimą ir toliau dirbti tokį darbą. Bendra buvo tai, kad daugiau nei pusė paminėjo, jog tai lengvas uždarbis, nereikalaujantis specialių įgūdžių ar kvalifikacijos. Ne viena bandė slėpti, kad pinigų reikia narkotikams, tačiau vėliau pokalbio metu spėjimai pasiteisino. „Elitinių“ prostitučių pateikiamos priežastys skyrėsi: prostitucija verčiasi tam, kad susikurtų nepriklausomą pinigų atžvilgiu gyvenimą nuo tėvų ar vyrų, jų užmojai yra turėti ir pamatyti daug brangiai perkančio sekso paslaugas kliento sąskaita, be to, neslėpė, jog tai daro, nes „patinka“. Pasiskirstę respondenčių atsakymai pavaizduoti 6 pav.

6 pav. Vertimosi prostitucija priežastys ir jų atsakymų pasikartojimų skaičius pagal tyrimą atliktą Lietuvoje 2010 gegužės – spalio mėn. (skaičius)

Tyrimo metu respondenčių buvo klausiama: kaip dažnai jos verčiasi prostitucija ir kiek mėnesių, metų tai daro. Prostitucijų atsakymai buvo tokie: 37 moterys nurodė, kad prostitucija verčiasi nuolat, 10 – prostitucija verčiasi tik kai baigiasi pinigai, o 3 moterys nurodė, kad prostitucija užsiima tik atsitiktinai. Vėliau uždavus kontrolinį klausimą, ar prostitucija yra pagrindinė veikla, net 44 moterys atsakė, kad prostitucija yra vienintelė veikla iš kurios gauna pajamas, o tik 6 moterys pažymėjo, kad jos turi dar ir kitą darbą. Taip buvo norima sužinoti, kiek laiko moterys verčiasi šia veikla, atsakymai pasiskirstė taip, kad daugiausia prostitučių (26) šia veikla verčiasi jau daugiau nei 2 metus, net 8 moterys šia veikla užsiima daugiau nei 5 metus. Tai rodo, kad toks gyvenimo būdas jau yra priimtinas ir ne viena paklausta, ar planuoja keisti požiūrį ir imtis kitokios veiklos (legalaus darbo, mokytis ir pan.) atsakė, jog teikti sekso paslaugas yra tai, ką jos geriausiai išmano ir ateityje nesiruošia keisti savo užsiėmimo, tai padaryti žada tik „elitinės“ prostitutės, kadangi jos turi išsilavinimą. 7 pav. matomas prostitučių „išdirbtas“ laikas teikiant sekso paslaugas. Beveik visos prostitutės – 26 moterys verčiasi prostitucija daugiau nei 2 metus, 2 respondentės teigė dirbančios jau daugiau nei 12 metų, kitos dvi daugiau nei 10 metų, kas rodo ilgą patirtį užsiimant tokia veikla. Galima daryti išvadą, kad toks gyvenimo būdas daugeliui tapo priimtinas.

Tyrimu buvo siekiama išsiaiškinti prostitučių požiūrį į vertimąsi prostitucija ne Lietuvoje. Į klausimą, ar kada nors teko verstis prostitucija užsienyje, tik 6 respondentės pažymėjo, jog teko dirbti užsienyje, likusios 44 moterys teigė, kad neteko. Tarp 6 prostitučių buvo 2 gatvėje dirbančios prostitutės, kurias į užsienį vykti paskatino didesnės klientų paklausos paieškos ir 4 „elitinės“ prostitutės, kurios buvo patenkintos, kad jų darbas nusidriekė už Lietuvos ribų. „Elitinėms“ prostitutėms darbas užsienyje išimtinai reiškia geresnes sąlygas – turtingesnius klientus, didesnę galimybę užsitikrinti geresnes sąlygas ne tik darbui, bet ir poilsiui. Kitos 2 moterys, teigusios, kad yra tekę verstis prostitucija užsienyje, jos dirbo gatvėje, taip įvyko todėl, kad ieškojo geresnių sąlygų nei Lietuvoje. Paklausus, ar tokio pobūdžio darbą susirado pačios, teigė, kad niekas kitas joms nepadėjo. Šiuo klausimu buvo tikimasi išgirsti, jog šios moterys buvo kieno nors įkalbėtos verstis prostitucija ir iš jų pelnosi kiti asmenys, kas būtų artima prekybos žmonėmis nusikaltimui, tačiau moterys teigė tai dariusios savo noru, niekieno neverčiamos važiuoti į užsienį ir niekieno neišnaudojamos. Vėliau uždavus klausimą, ar apskritai, pasitaikius galimybei, moterys sutiktų verstis prostitucija užsienyje, netgi 36 moterys teigė, kad sutiktų, tik 8 prostitutės atsakė „ne“, o 6 – neturėjo nuomonės. Tai rodo, kad, pasitaikius progai, dauguma moterų vyktų į užsienį uždarbiauti ir teikti sekso paslaugas, o tai rodo, kad vis dar trūksta informacijos apie galimus pavojus ir išnaudojimą. Vertimasis užsienyje daugeliui atrodo patrauklus dėl didesnio užmokesčio, geresnio pragyvenimo lygio ir nepagrįsto įsivaizdavimo klientų gerumu.

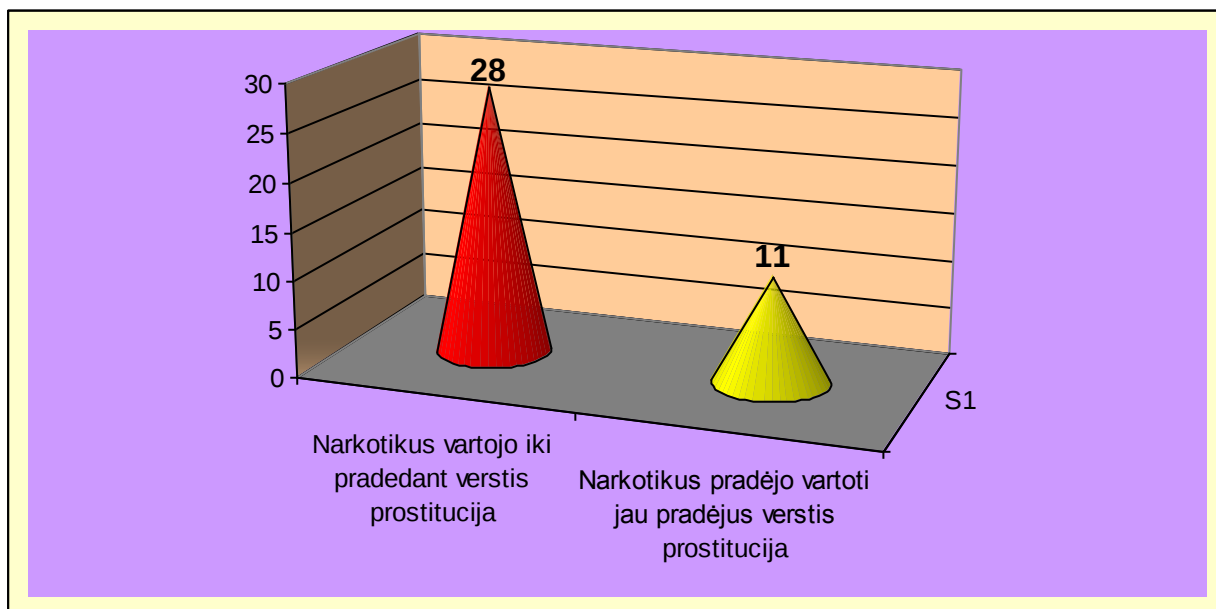

7 pav. Vertimosi prostitucija trukmė pagal tyrimą atliktą Lietuvoje 2010 m. gegužės – spalio mėn. (skaičius)

Prieš užduodant prostitutėms klausimą dėl prekybos žmonėmis nusikaltimo, buvo išaiškinta prekybos žmonėmis sąvoka ir norėta išsiaiškinti respondentų požiūrį, ar jos laiko save prekybos žmonėmis aukomis. Tačiau nė viena respondentė į klausimą neatsakė teigiamai, 41 respondentė neabejodama atsakė „ne“, 9 respondentės atsakė, kad „neturi nuomonės“. Tai rodo, kad šios „profesijos“ atstovės negalvoja, jog prostitucija yra moterų išnaudojimas. Be to, į klausimą, ar joms yra tekę per visą laikotarpį patirti smurtą iš savo klientų, pusė – 25 prostitutės atsakė, kad yra tekę patirti smurtą ir netgi kelis kartus, o smurtas pasireiškė įvairiais veiksmais: tokiais kaip sumušimas, daiktų atėmimas, ir vertimas santykiuoti su keliais klientais iš karto, ir visi šie veiksmai kartu, tačiau nepaisant to, jos nėra kompetentingos priskirti save prie prekybos žmonėmis aukų, kadangi jos įsivaizduoja, kad tokia veikla jos verčiasi niekieno neverčiamos, uždirba pinigų, o smurtas tėra prostitucijos kasdienybė. Kiek kitokią nuomonę išdėstė „elitinės“ prostitutės, sakydamos, kad jei klientai naudotų smurtą prieš jas, jos būtų laisvos ir atsisakytų teikti paslaugas, nes joms tai nepriimtina, bet nei viena iš 4 „elitinių“ nepriskyrė savęs prekybos žmonėmis nusikaltimo aukomis.

Siekiant išsiaiškinti požiūrį į narkotikus bei nustatyti, kas yra pirmiau prostitutės gyvenime: narkotikai ar prostitucija, bei kiek įtakos prostitučių kasdienybei turi narkotinės medžiagos, rezultatai buvo tokie: narkotikus per visą savo gyvenimą iš apklaustų 50 prostitučių teigė bandžiusios 39, narkotinių medžiagų yra nebandžiusios tik 11 respondentų. Tai rodo, jog iš 50 respondentų, narkotines medžiagas per savo gyvenimą yra pabandžiusios daugiau nei pusė moterų ir žinančios narkotikų daromą poveikį organizmui. Narkotikų jau paauglystėje pabandė 20 prostitučių iš 39 bandžiusių narkotikų, o kitos 19 iš 39 daugiau nei prieš dvejus metus. 28 iš

jų teigė, kad narkotikus pradėjo vartoti prieš pradėdamos verstis prostitucija, o 11 prostitučių teigė, kad pradėjo vartoti narkotikus jau pradėjusios šią veiklą. Daroma išvada, kad šioms 28 respondentėms, kurios atsakė, kad narkotikus pradėjo vartoti iki prostitucijos, narkotikai buvo viena iš paskatų užsiimti šia veikla. Pagal duomenis taip pat darytina išvada, kad narkotikai moterų gyvenime atsirado anksčiau nei prostitucija.

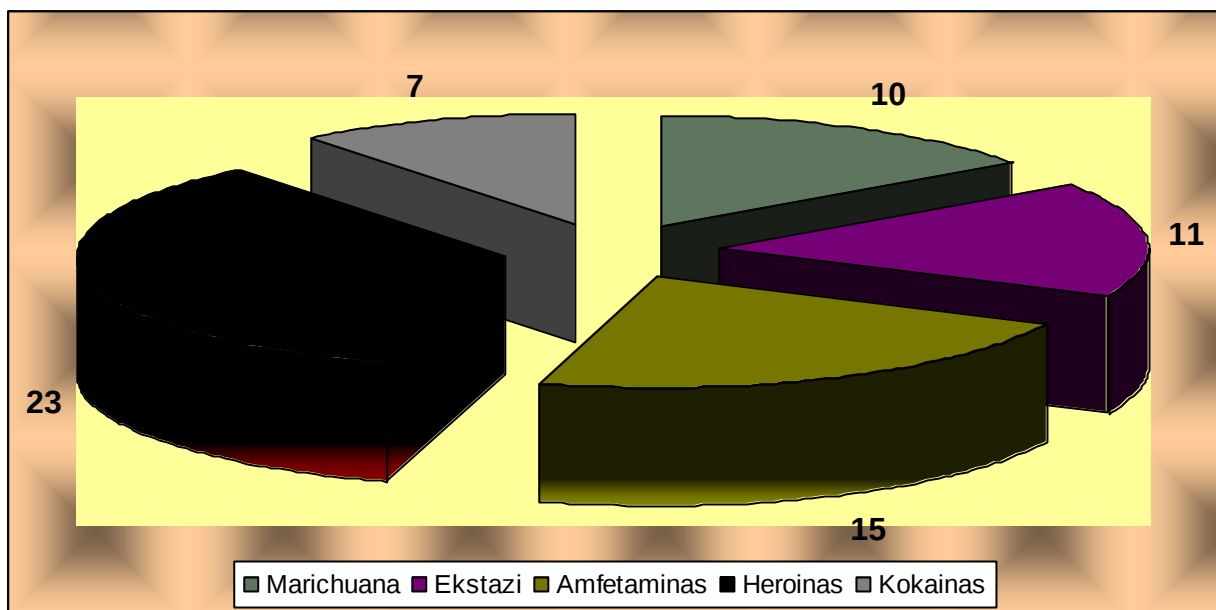

8 pav. Narkotinių medžiagų vartojimo pradžia pagal atskaitos tašką pradėjimo verstis prostitucija laiką pagal tyrimą atliktą Lietuvoje 2010 m. gegužės – spalio mėn. (skaičius).

Kalbant apie jaučiamą priklausomybę nuo narkotinių medžiagų iš 39 prostitučių, kurios vartoja narkotines medžiagas, jaučiančios priklausomybę nuo jų prisipažino 22 moterys, 17 prostitučių teigė jokios priklausomybės nejaučiančios, tačiau, uždavus kontrolinį klausimą, ar norėtų daugiau nebevartoti narkotinių medžiagų, iš tų pačių, kurios teigė, kad nejaučia priklausomybės buvo net 11 respondenčių, kurios atsakė „taip“. „Taip“ atsakė ir kitos 19 moterų, nuomonės neturėjo 2 respondentės ir tik 7 moterys atsakė „ne“. Tai rodo, kad narkotikų vartojimas prostitučių gyvenime palieka pėdsaką, ir anksčiau ar vėliau yra susimąstoma apie narkotikų daromą įtaką jų gyvenimui. Tos, kurios atsakė, kad nenorėtų mesti, yra susitaikiusios su narkotikų poveikiu ne tik jų socialiniam gyvenimui, bet ir sveikatai, moterys prisipažinusios, kad nenorėtų nebevartoti narkotikų, kas logiškai reiškia, jog iš tiesų ir toliau nori vartoti narkotines medžiagas, buvo gatvės prostitutės, kurios, kaip jau ne kartą minėta, yra susitaikiusios ne tik su prostitucija, bet ir su narkotikais. Siekiant išsiaiškinti, ką jaučia prostitutės, kai jos vartoja narkotikus ir kam juos vartoja, 11 respondenčių atsakė, kad joms narkotikai nieko nereiškia ir jos apie tai nėra net susimąsčiusios, kitos – 28 teigė, kad narkotikai ypač sekso paslaugų teikimo metu padeda atsipalaiduoti, pamiršti viską aplinkui, ypač nebematyti kliento

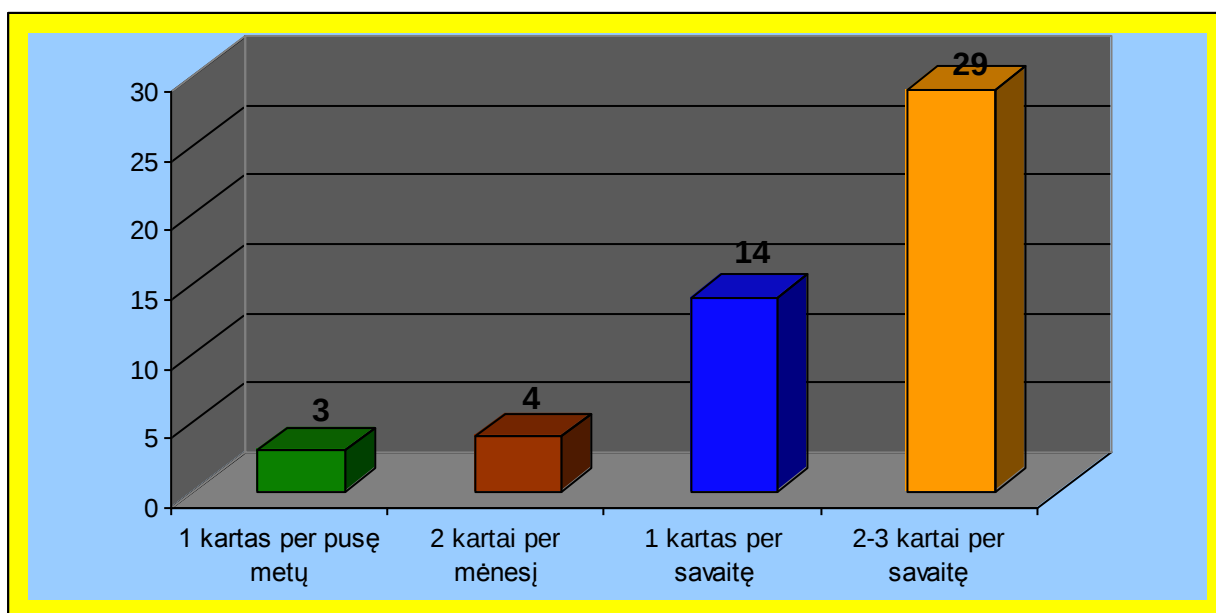
veido ir nejauti patiriamo šleikštulio jausmo, kas, moksliniais terminais kalbant, ir yra minėtoji disociacija – žmogaus sielos susidvejinimas, sielos atsiskyrimas nuo kūno, kad nebūtų jaučiami nemalonūs jausmai. Kai kurios prostitutės vartoja narkotikus ne tik sekso paslaugų teikimo metu, bet ir po jų, ar net tuo metu, kai tokių paslaugų neteikia, todėl šioje vietoje galime kalbėti apie psichologinę arba net fizinę priklausomybę nuo narkotinių medžiagų. Vartojamos narkotinės medžiagos yra įvairios: nuo pačių silpniausių – kanapių, iki stipriausių – heroino. Kai kurios moterys vartoja kelis narkotikus, tai esą priklauso nuo to, ką tuo metu veikia, kuo užsiima, kokia yra nuotaika ir būseną. Didžiausią priklausomybę jaučiančios tos, kurios vartoja heroiną, nes pasiekti normalią būseną kiekvieną kartą šios narkotinės medžiagos reikia vis daugiau, o ji kaip žinia daug kainuoja. Todėl tenka parduoti kuo daugiau sekso paslaugų. „Elitinės“ prostitutės teigė vartojančios narkotikus tik kaip afrodiziaką, jam neteikiančios didelės reikšmės, tačiau turint omenyje klastingą narkotinių medžiagų poveikį, galima įtarti psichologinę priklausomybę. „Elitinės“ prostitutės dažniausiai vartoja kokainą, ekstazi – tokius narkotikus, kurie apyvartoje yra brangesni ir dažnai visuomenėje priskiriami prie prabangos dalykų, vartojami diskotekos ir vakarėlių aplinkoje. Tokią nuomonę buvo galima išgirsti iš pačių „elitinių“ prostitučių, nors joms narkotikai nėra prioritetas prostitucijoje. Kalbant apie vartojimo dažnumą 18 prostitučių teigė, vartojančios narkotikus daugiau nei 3 kartus per dieną (heroiną vartojančios prostitutės), kurios neslėpė, kad narkotikų „reikia nuolat“, nuo 1 – 2 kartų per dieną iki 1 – 2 kartų per savaitę narkotines medžiagas vartoja visos likusios 19 respondenčių, 2 prostitutės teigė vartojančios tik retsykais. „Demetros“ duomenimis, 80% stoties prostitučių vartoja narkotikus⁸¹, tai iš dalies patvirtina gauti tyrimo rezultatai, nes beveik visos apklaustos gatvėje užsiimančios prostitucija moterys teigė vartojančios narkotikus.

⁸¹ Vilniaus stoties rajone – prostitučių užuovėja: rūsys, kuriame jos gerbiamos. Prieiga per internetą: http://www.panele.lt/lt/naujienos/top_temos/vilniaus_stoties_rajone_prostituciu_uzuoveja_rusys_kuriame_jos_gerbiamos_foto/ [žiūrėta 2010-12-02].

9 pav. Prostitucių skirtingų narkotinių medžiagų rūšių vartojimas ir jų pasikartojimų skaičius pagal tyrimą atliktą Lietuvoje 2010 m. gegužės – spalio mėn.

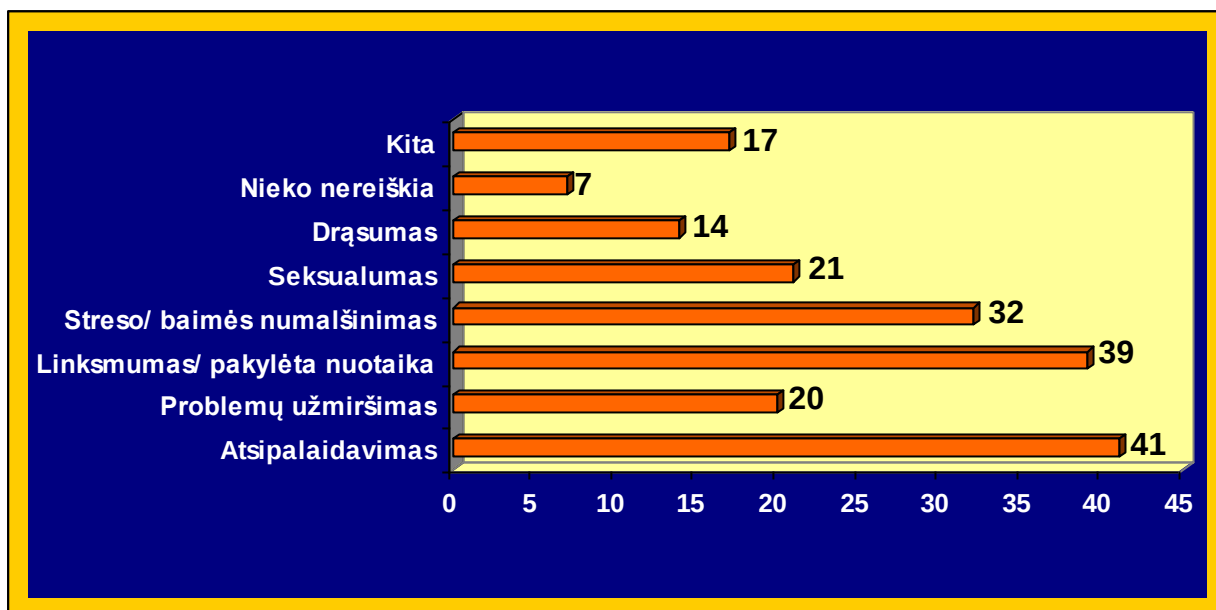
Kiek kitoks įspūdis susidarė apie alkoholį ir jo vartojimą. Pagal atsakymus apie alkoholį ir jo vartojimą, o galbūt apie priklausomybę kalbėti galima tik nusistačius kriterijus, nuo kada alkoholio vartojimas yra priklausomybė, o nuo kada tai tik buitinis vartojimas – girtuokliavimas, nes prostitučių atsakymai apie alkoholio vartojimą nustebino. Visos 50 prostitučių teigė, kad vartoja alkoholį. 3 prostitutės - 1 kartą per pusę metų, taip pat 2 moterys maždaug pora kartų į mėnesį, dar 14 respondentų 1 kartą per savaitę, o visos kitos 29 prostitutės teigė, kad vartoja alkoholinius gėrimus 2 – 3 kartus per savaitę.

10 pav. Prostitucių alkoholio vartojimo dažnumas pagal tyrimą atliktą Lietuvoje 2010 m. gegužės – spalio mėn. (skaičius).

Vartojimo dažnumo intervalai paimti kaip santykiniai, jie neparodo, kiek kartų tiksliai yra vartojamas alkoholis, be to svarbu ir suvartojamo alkoholio vienetai bei stiprumas, tačiau pati tendencija vartoti alkoholinius gėrimus 2 – 3 kartus per savaitę yra signalas, kad paprastas girtuokliavimas gali išsivystyti į priklausomybę nuo alkoholio. Spręsti, ar apklaustosios prostitutės serga alkoholizmu, yra neįmanoma, nes kaip jau buvo minėta, išgėrimas nuo priklausomybės šiek tiek skiriasi, be to, norint ištirti priklausomybės buvimą derėtų ilgiau pabūti kiekvienos respondentės aplinkoje, kas nėra įmanoma. Paaiškėjęs faktas tas, kad, paklausus, ar, jų manymu, pagrindinis motyvas dėl kurio verčiamasi prostitucija, yra alkoholis ir paskata gauti pinigų būtent alkoholiui įsigyti, 37 prostitutės teigė, kad „ne“, o kitos 13 pažymėjo atsakymą „iš dalies“. Įsivaizduoti esant bent menką potraukį alkoholiui galima sprendžiant iš respondenčių atsakymų, tačiau tvirtas išvadas daryti yra sunku, nes pagal atsakymus jos labiau linkusios vartoti narkotikus nei alkoholį. Prostitučių buvo klausiama, kuriuo metu vartoja alkoholį, šiuo klausimu buvo siekiama išsiaiškinti, ar prostitutės alkoholį vartoja dėl to, kad tai susiję su sekso paslaugų teikimu. Prostitučių atsakymai pasiskirstė taip: vartoja alkoholį tik tada, kai neteikia paslaugų – 12 prostitučių, 8 – vartoja alkoholį tą pačią dieną tik vėliau, praėjus tam tikram laikui po paslaugų teikimo, iškart po sekso paslaugų teikimo alkoholį vartoja – 8 moterys, net 22 prostitutės geria prieš paslaugų teikimą. Peršasi tik dvi išvados: geriama po paslaugų suteikimo, nes gaunamas atlygis, iš kurio perkamas alkoholis, antra, geriama tam, kad bent kiek sumažinti blogą savijautą, antroji išvada, kad geriama prieš suteikiant paslaugas, siekiant sumažinti stresą ar baimę, arba tai yra šiokios tokios priklausomybės apraiškos. Paklausus, ar galėtų be alkoholio prostitutės užsiimti sekso paslaugų teikimu, net 25 moterys atsakė „taip“, ne – 11 respondentės, ir nežino – 14 prostitučių. Daroma išvada, kad tos, kurios atsakė, kad galėtų teikti sekso paslaugas be alkoholio, manoma, kad vertimasis prostitucija šioms moterims arba asocijuojasi tik su pelno gavimu, alkoholis nėra pirminė paskata verstis prostitucija, be to, tos moterys lengviau susidoroja su viduje patiriamais blogais jausmais, kylančiais dėl vertimosi prostitucija. Moterys, atsakiusios, kad negalėtų be alkoholio, arba turi priklausomybę nuo jo, arba negali pakelti įtampos, streso ir baimės, kurią patiria, teikdamos sekso paslaugas.

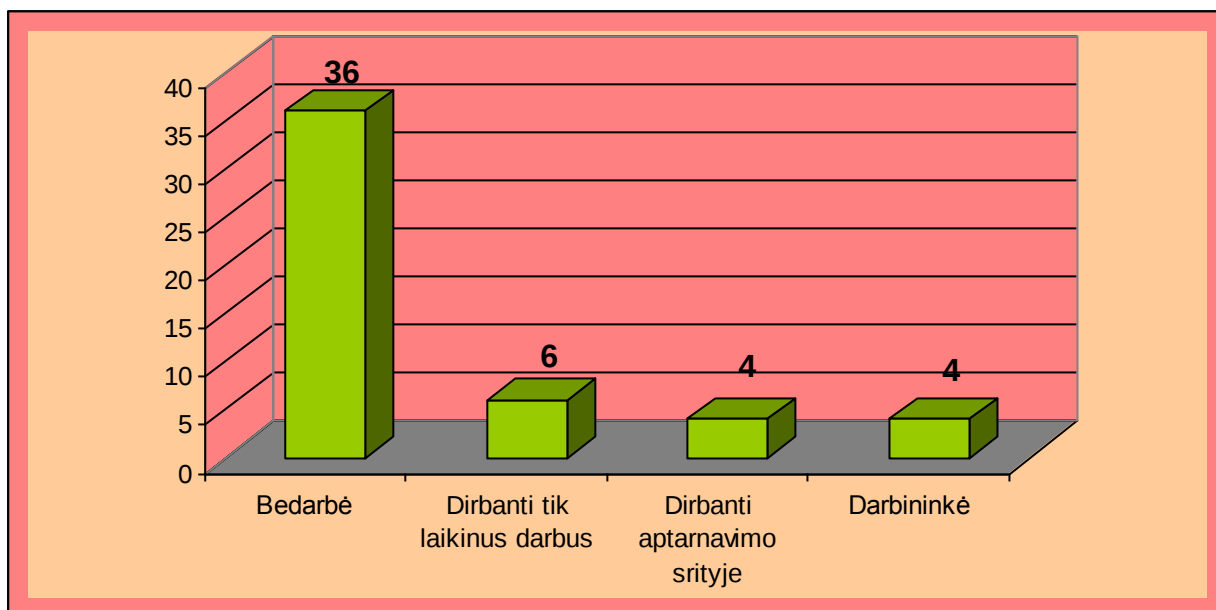
Taigi, siekiant išsiaiškinti, ką alkoholis reiškia kiekvienai iš prostitučių, buvo prašoma pažymėti, su kuo joms apskritai asocijuojasi alkoholis.

11 pav. Prostitučių alkoholiui teikiama reikšmė ir dažniausiai pasikartojančių atsakymų skaičius pagal tyrimą atliktą Lietuvoje 2010 m. gegužės – spalio mėn.

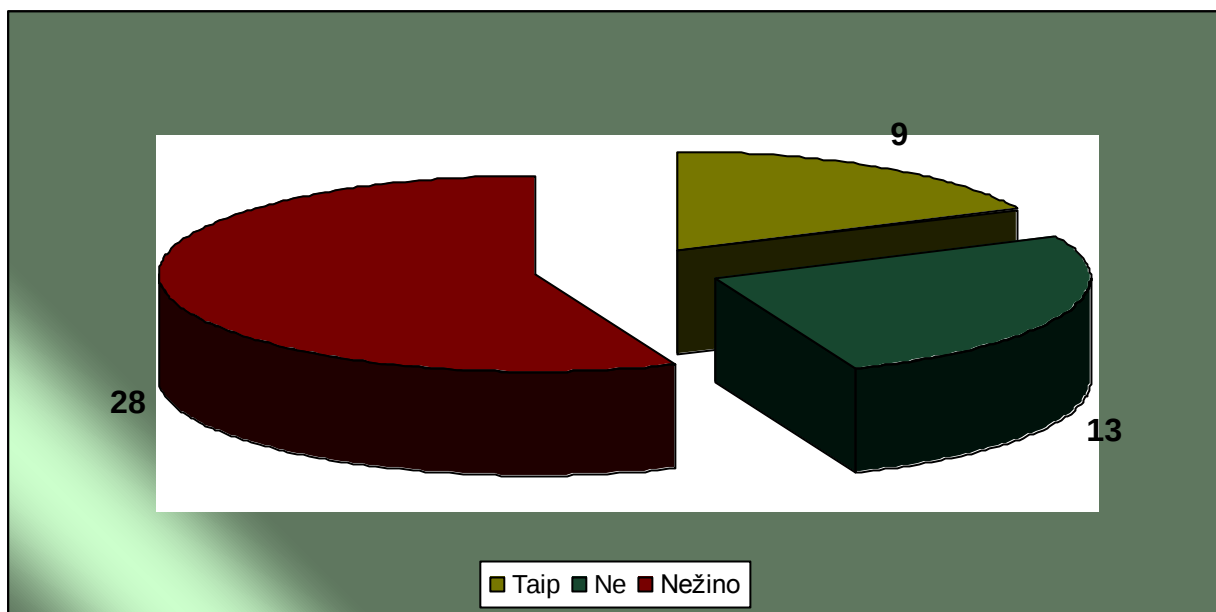
Pagal alkoholiui suteikiamą reikšmę, daugiausia kartų buvo paminėti linksmumas / pakylėta nuotaika, atsipalaidavimas bei streso ir baimės numalšinimas. Taigi alkoholis prostitutėms siejasi su atpalaiduojamu poveikiu (beje kaip ir daugeliui kitų vartojančiųjų alkoholi), todėl galima tik iš dalies patvirtinti tai, kad prostitucija ir alkoholizmas vienas kitą sąlygojantys veiksniai, alkoholis greičiau yra tik prostitucijos palydovas.

Kiek prostitucija siejasi su nedarbu, iš dalies buvo galima atsakyti tada, kai buvo užduotas klausimas, kas respondentės paskatino verstis prostitucija. Tuomet buvo paminėta viena iš priežasčių tai, kad moterys negali rasti darbo pagal specialybę (tos kurios turi specialybę) bei mažos įsidarbinimo galimybės. Apklausus, koks yra prostitučių užimtumas, 36 moterys nurodė, jog šiuo metu yra bedarbės, 4 prostitutės dirba aptarnavimo sferoje, 6 nurodė dirbančios tik laikinus darbus ir tik 4 iš 50 prostitučių turi pastovų darbą. Uždavus kontrolinį klausimą, ar vertimasis prostitucija yra pagrindinis respondenčių užsiėmimas, 14 prostitučių nurodė, kad turi dar ir kitą darbą, o likusios 36 pažymėjo, kad vertimasis prostitucija yra pagrindinė jų veikla.

12 pav. Prostitucių užimtumas pagal tyrimą atliktą Lietuvoje 2010 m. gegužės – spalio mėn. (skaičius).

Didžioji dalis prostitučių neturi jokio darbo, tai rodo, kad negalėjimas gauti pajamų legaliu darbu verčia pasukti prostitucijos keliu, o turinčios kitą darbą prostitutės teigia esą „prisiduriančios“ prie pagrindinio atlyginimo, kai baigiasi pinigai. Mažėjanti darbo rinka, užimtumas, kvalifikacijos nenaudojimas verčia moteris jaustis bevertėmis, todėl pristigus pinigų, kuriuos darbą turintys žmonės gauna legaliai, kai kurioms, kaip ir respondentėms, tenka rinktis sekso paslaugų pardavimą. Tačiau galima pastebėti, kad tarp respondenčių yra moterų, kurios teigė, kad jeigu ir turėtų pastovų, legalų darbą, pajamų šaltinį, vistiek verstųsi prostitucija. Tai rodo, kad toks gyvenimo būdas yra priimtinas, ir jos teigė esą iš prostitucijos gaunamos pajamos neprilygsta jokiame legaliam darbui (kyla retorinis klausimas kokiomis sąnaudomis ir, ar kai kurios yra dirbę bent kokį legalų darbą). Be to mano, kad pinigai gaunami iš prostitucijos, yra daug didesni nei iš legalaus darbo. Kita dalis teigė nežinančios, ar nustotų verstis šia veikla, jei turėtų pastovų darbą, ir tik 13 moterų teigė, kad jei turėtų legalų darbą, nebeteiktų sekso paslaugų. Respondenčių atsakymai, ar sutiktų verstis prostitucija, jei turėtų legalų, pastovų pajamų šaltinį pavaizduoti 13 pav.

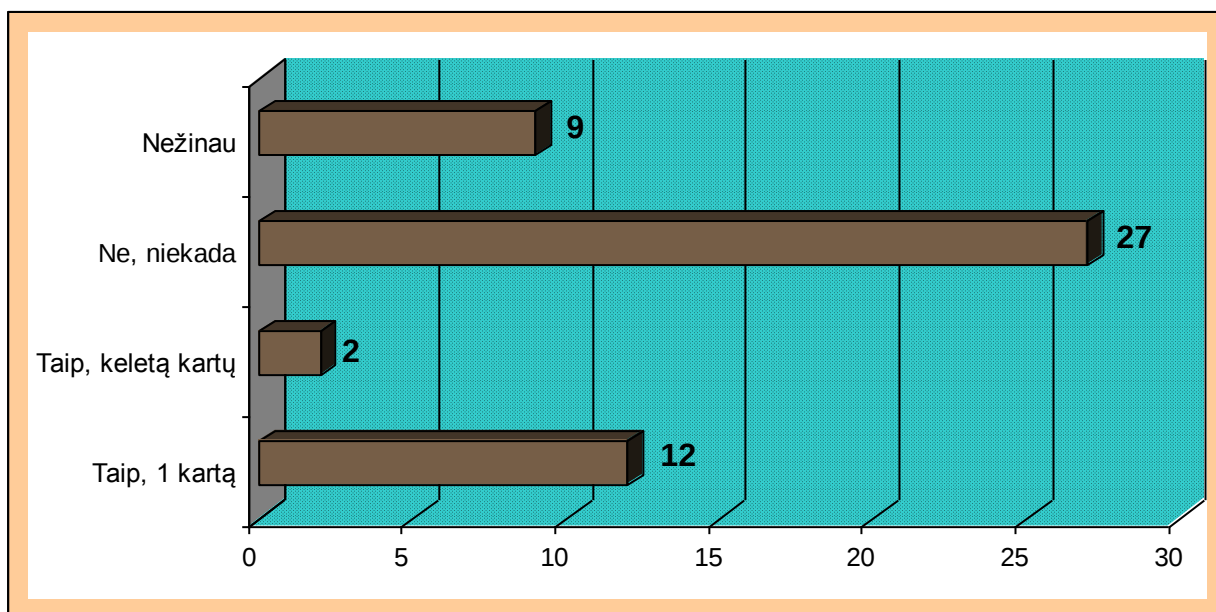
13 pav. Prostitučių atsakymai į klausimą „Ar sutiktų verstis prostitucija, jei turėtų pastovų legalų darbą?“ pagal tyrimą atliktą Lietuvoje 2010 m. gegužės – spalio mėn. (skaičius)

Požiūrį į prostituciją per nedarbo prizmę galima nusakyti taip: nedarbas kaip reiškiny, nulemiantis tai, kad moteris atsidūrusi beviltiškoje padėtyje neišvengiamai pasirenks būti prostitute, tik pačioje pradžioje, kai pirmą kartą susiduriama su realiu nedarbu, negalėjimu rasti darbo, negalėjimu pretenduoti į darbo vietą dėl neturėjimo reikiamos kvalifikacijos. Tai yra tas atskaitos taškas, kuomet dilema išsprendžiama taip, jog moteris spaudžiama būtiniausių poreikių tenkinimo pati pasirenka tokį pinigų uždirbimo būdą. Vėliau negalėjimas rasti darbo ar neužimtumas neturi jokios įtakos, todėl, kad nesėkmės ar bet koku atveju yra vėl ir vėl grįžtama prie prostitucijos. Tai tampa savotiška „kvalifikacija“, atitinkamu gyvenimo būdu, kurio nėra taip lengva atsisakyti. Paklausus tiriamųjų, ar jų manymu, nedarbas ir išsilavinimo neturėjimas yra pagrindinė priežastis dėl kurios jos verčiasi prostitucija, atsakymai pasiskirstė taip: net 18 moterų teigė, kad tai nėra susiję su jų pasirinkimu, 8 – iš dalies, ir tik 24 prostitutės sakė, kad jei tik turėtų išsilavinimą ir bent menkiausią darbą, niekuomet nebūtų pradėję verstis prostitucija, tai rodo, kad egzistuoja ryšys su nedarbu. Tačiau nedarbas, negalėjimas rasti darbo tėra viena iš dviejų priežasčių, dėl kurių pasirenkama verstis prostitucija.

Ar prostitucija ir lytiškai plintančios ligos yra neatsiejami reiškiniai, ne kartą buvo patvirtinta įvairiais tyrimais, nes prostitutės yra viena iš potencialių grupių perduoti lytiškai plintančias infekcijas. Tačiau respondentės apie lytiškai plintančias ligas kalba labai nenoriai. Tai yra labai asmeniškai ir intymūs dalykai. Įdėjus kiek pastangų, kai kurie atsakymai šia intymia tema buvo išgirsti iš respondenčių lūpų. Iš visų 50 respondenčių tik 20 moterų yra nors kartą gyvenime atlikusios tyrimus dėl lytiškai plintančių ligų, tačiau didesnė jų dalis to nėra dariusi nė karto. Rezultatai rodo, kad daugiau nei pusė tiriamųjų nežino, kokiomis ligomis serga ir ar jų

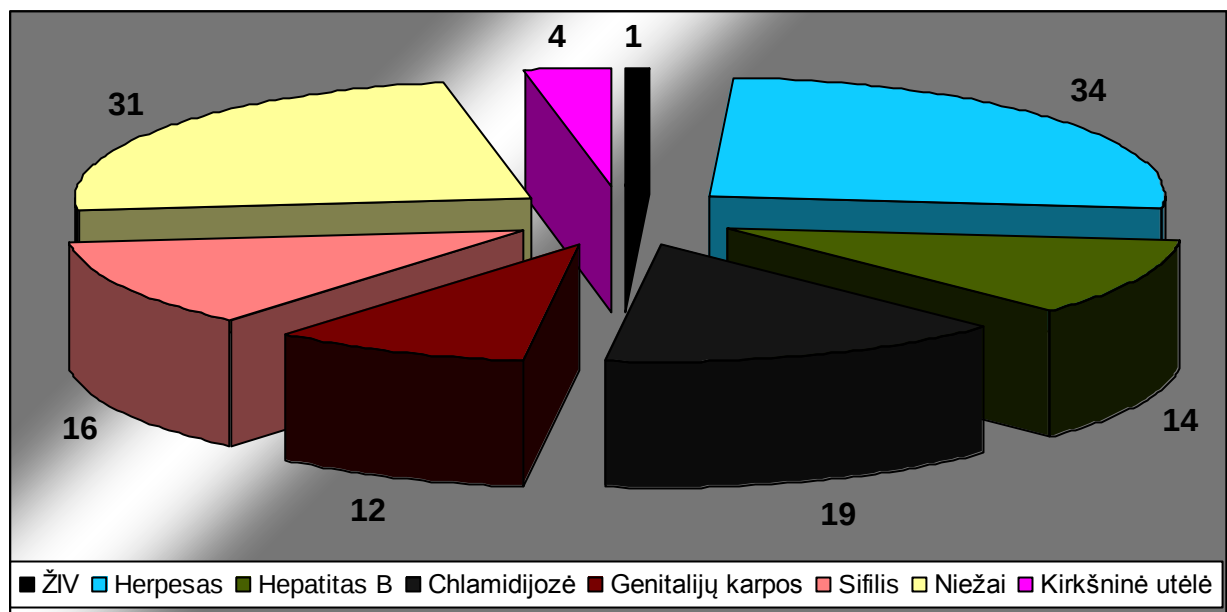
neplatina klientams. Iš tų 20 moterų, atliekančių tyrimus dėl lytiškai plintančių ligų, tik 11 moterų teigė tai darančios reguliariai, o visos likusios – 9 tai daro rečiau, tiksliau, pajutusios kokius nors simptomus arba sunegalavusios.

Kaip jau buvo minėta, respondentės nenoriai atsakinėjo į klausimus, susijusius su lytiškai plintančiomis ligomis, kelios bandė meluoti, išsisukinėti, tačiau vėlgi, uždavus kontrolinį klausimą, kai kurios sakė, kad bent kartą savo gyvenime sirgusios kokia nors lytiškai plintančia liga. Atsakymai pasiskirstė taip, kaip pavaizduota 14 pav.

14 pav. Prostitucių sirgimas lytiškai plintančiomis ligomis per visą gyvenimą pagal tyrimą atliktą Lietuvoje 2010 m. gegužės – spalio mėn. (skaičius).

Atsakymai atspindėjo taip, kaip pavaizduota 14 pav., tačiau, kai kurios prostitutės teigusios, kad niekada neturėjo problemų dėl lytiškai plintančių infekcijų, joms uždavus kontrolinius klausimus, vėliau netiesiogiai pasakė, kad yra turėjusios problemų. Tai rodo respondenčių nesąžiningumą šiuo klausimu. Dažniausiai iš prostitučių teko išgirsti, kad jos turėjo problemų dėl šių lytiškai plintančių infekcijų: herpeso, niežų, hepatito B, sifilio, chlamidijozės. Dažniausiai nuskambėję atsakymai pavaizduoti 15 pav.

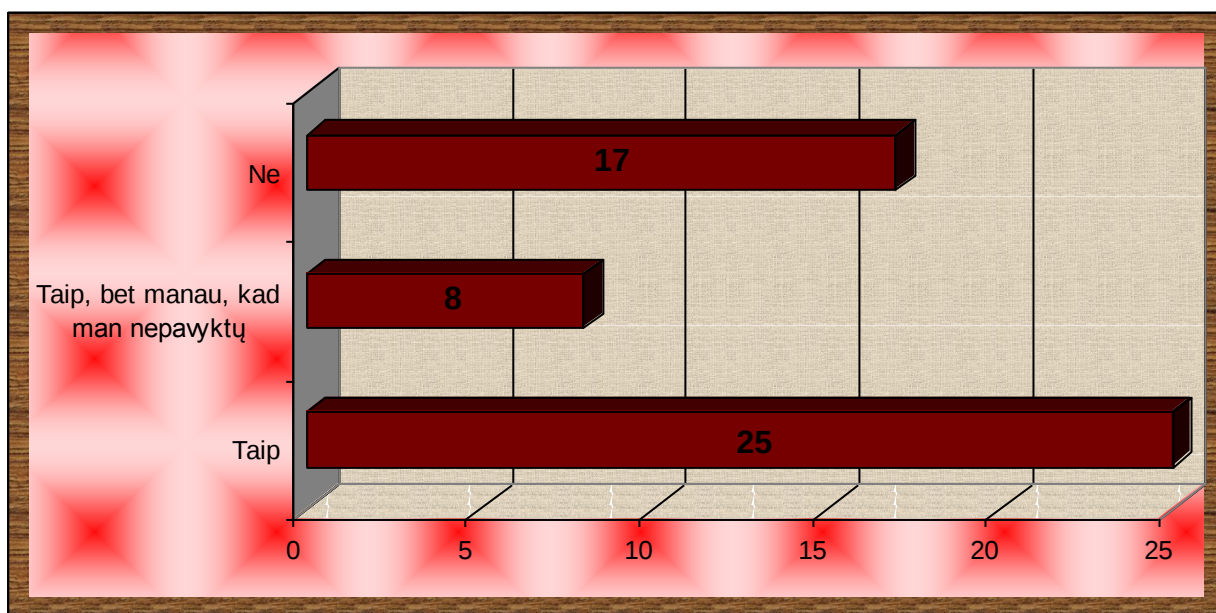

15 pav. LPL rūšys ir pasikartojančių atsakymų skaičius LPL sirgusiųjų prostitučių pagal tyrimą atliktą Lietuvoje 2010 m. gegužės – spalio mėn.

Apsisaugojimo priemonės svarbios prostitučių gyvenime, nes jų atsisakymas gali būti pavojingas ir netgi žalingas ne tik jų klientams, bet ir joms pačioms. Visos respondentės su būtinybe saugotis, teikiant lytines paslaugas sutinka, pripažįsta, kad tai yra būtina, tačiau atsakymai rodo, kad ne visuomet nuo LPL yra saugomasi. Tik 27 prostitutės užtikrina, kad visuomet naudoja apsaugojimo priemones ir nepasiduoda jokiems klientų įkalbinėjimams, 8 moterys saugosi visada, išskyrus kai klientas to reikalauja, 7 respondentės saugosi kartais, ir 8 teigė, kad „ne, niekada“. Tai rodo, kad šimtaprocentė apsauga iš tikrųjų neveikia, barjeras lytinėms infekcijoms plisti nėra sudaromas, todėl tai yra puiki terpė LPL. Iš to galima daryti išvadą, kad galimybė užsikrėsti lytiškai plintančiomis infekcijomis per prostitutas iš tikrųjų nemažėja. Nors visos apklaustosios sutinka su saugojimosi būtinybe ir yra pakankamai apsišvietę šioje srityje. Pagal duomenis matyti, kad rizika vistiek nemažėja.

Paskutinis išreikštas prostitučių požiūris buvo į tai, ar prostitutės primygtinai prašant nenaudoti apsaugojimo priemonių, sutiktų jų atsisakyti. Buvo pastebėti šie dalykai: 25 moterys tvirtai atsakė, kad nesutiktų jokių būdu, 17 respondenčių atsakė „ne“. Tai reiškia, kad jos nesisipriešintų, jei klientas reikalautų nenaudoti apsaugojimo priemonių, o paskutinis variantas, kuris parodė, kad iš tikrųjų primygtinai liepiančios ar prašančios, prostitutės vis dėl to paklūsta – 8 moterys pasirinko atsakymą „taip, priešinčiausi, bet manau, kad man nepavyktų“. Iš šio atsakymo galima suprasti, kad kai kurios yra psichologiškai arba net fiziškai pažeidžiamos ir silpnos. O tai be abejo turi įtakos LPL, nes kuo daugiau atvejų, kai neveikia apsaugos barjerai, ir į tai nekreipiama dėmesio, yra pavojus, kad LPL bus perduota klientui arba prostitutei, kuris ar

kuri savo ruožtu toliau, platins šias infekcijas. Pagal respondenčių atsakymus matyti, kad daugiau nei pusė moterų turi potencijos perduoti LPL.

16 pav. Prostitucių požiūris į kliento reikalavimą nenaudoti apsaugos priemonių pagal tyrimą atliktą Lietuvoje 2010 m. gegužės – spalio mėn. (skaičius).

Apibendrinant atliktą tyrimą, galima pastebėti pagrindines tendencijas dėl tiriamųjų kontingento ir tyrimo rezultatų. Atliekant tyrimą, nebuvo siekiama išgauti tendencingų atsakymų, tačiau kalbant apie tirtas prostitutas, dažnai iš tiriamųjų atsakymų matyti, kad jos meluoja. Pavyzdžiui moteris, kuri teigė esą gerianti kartą per pusę metų, tyrimo metu buvo apsvaigusi ne tik nuo narkotikų, bet ir nuo alkoholio. Kita respondentė buvo apsvaigusi nuo heroino, todėl keitė nuomonę apie tuos pačius dalykus, dar trečia, melavo apie lytiškai plintančias ligas, tačiau vėliau palaikant pokalbį, prasitarė kokių problemų yra turėjusi su sveikata dėl hepatito B. „Elitinės“ prostitutės pokalbio metu stengėsi pavaizduoti tik teigiamas prostitucijos puses, tačiau apie skaudžius dalykus stengėsi nutylėti, tai matėsi iš pačių respondenčių atsakymų. Nepaisant to, kai kuriais klausimais, respondentės buvo atviros. Kai kurios interviu metu gėdijosi tokios savo veiklos, kaltino save dėl to, kad dėl visko kalti narkotikai, kurie atvedė iki prostitucijos, kitos priešingai - teisingai save, juokėsi iš teisinės sistemos ir teisėsaugos pareigūnų, teigė niekuomet nedirbsiančios legalaus darbo ir nemesiančios tokio savo užsiėmimo. Atliktas tyrimas parodė, kad kiekviena prostitutė turi savo likimą, tačiau kartu bendrai ir priklauso tai socialinei grupei, kuri nejučiomis pradėjo save stigmatizuoti ir užsidaryti savo gyvenimo būde. Toks požiūris nesijautė tik tarp „elitinių“ prostitučių, nes iš tikrųjų, iš pokalbio metu susidarytos nuomonės, jaučiasi optimizmas, ir kad jos galbūt gyvenime atsisakys tokio „darbo“ sukūrus šeimą, bent jau to labai tikisi. „Elitinės“ prostitutės jokia būdu

savęs nepriskiria toms prostitutėms, kurios dirba gatvėje arba butuose, savęs nestigmatizuoja ir nelaiko aukomis, nebent ta prasme, kad pagal išsilavinimą jos reikiamu laiku negalėjo surasti darbo.

Apibendrinant tyrimą iškeltų hipotezių prasme, iš gautų tyrimo rezultatų galima sakyti, kad hipotezės pasitvirtino iš dalies. Nepasitvirtino ta hipotezė, kad moterys save laiko ir suvokia, kad yra prekybos žmonėmis nusikaltimo auka. Akivaizdu, kad šioms moterims ne tik trūksta informacijos apie prekybos žmonėmis nusikaltimą, bet ir savikritikos, realistiško mąstymo. Galima paminėti ir tai, kad Vidaus reikalų ministerijos užsakymu atliekamų visuomenės nuomonės apklausų duomenimis, Lietuvoje 2005–2008 metais itin padaugėjo žmonių, žinančių apie prekybos žmonėmis keliamą pavojų, tačiau sumažėjo tokių, kurie bijo tapti šio nusikaltimo aukomis. Teorijoje moterys, priverstinai besiverčiančios prostitucija, yra priskiriamos aukoms, jei jos yra išnaudojamos. Gatvėje dirbančios, taip pat ir butuose užsiimančios prostitucija moterys, yra išnaudojamos, nes didžiąją pelno dalį atiduoda suteneriams ir kitiems išnaudotojams, be to, už tai jos dar patiria smurtą. Tačiau tyrimo duomenimis, tirtosios prostitutės nepriskiria savęs prekybos žmonėmis aukomis, kai kurios nelaiko savęs netgi prostitutėmis.

Kita hipotezė, kad narkotikai ir alkoholis yra pirmiau už prostituciją – pasitvirtino. Prostitucija besiverčiančios moterys pagal duomenis savo gyvenime pirmiau pradėjo vartoti narkotikus, tapo nuo jų priklausomomis, o tik vėliau pradėjo verstis prostitucija tam, kad užsidirbtų pinigų narkotikams. Tiesa, kaip jau buvo minėta, kalbėti apie alkoholizmą, kaip apie priklausomybę yra anksti, nes alkoholis vartojamas buitinio išgėrinėjimo atveju, skiriasi nuo priklausomybės gerti. Dažniausiai tokie žmonės išvis nebeatlieka socialinių funkcijų. O prostitutės atlieka tiesioginę savo funkciją. Tendencija gerti 2 – 3 kartus per savaitę rodo, kad tikimybė, jog priklausomybė nuo alkoholio yra viena pagrindinių paskatų, yra didelė. Kalbant apie narkotikų vartojimą, rezultatai atskleidė, kad yra ryški narkotikų vartojimo tendencija tarp prostitučių, ir kad vienoms narkotikai reikalingi, kad galėtų be didesnių išgyvenimų verstis prostitucija, kitoms narkotikai yra varomoji jėga, dėl kurios jos pardavinėja savo kūną, trečioms narkotikai yra lydimasis afrodiziakas, skirtas atsipalaiduoti teikiant paslaugas. Minint priklausomybę nuo narkotikų, galima sakyti, kad beveik didžioji dalis prostitučių ją turi, ir netgi dalis jų pripažįsta, kad yra priklausomos nuo narkotikų. O priklausomybė matyti ir ne kurių veiduose bei išvaizdoje, mąstyme.

Iškelta hipotezė, kuri teigė, kad nedarbas yra svarbesnė priežastis nei narkotikai ar alkoholis, pasitvirtino iš dalies. Negalėjimas rasti darbo pagal specialybę bei apskritai mažos įsidarbinimo galimybės yra dažniausiai tyrime pasikartojantys atsakymai, į klausimą, kas paskatino verstis prostitucija. Tačiau be su nedarbu susijusių priežasčių, veikia ir kitos ne mažiau

reikšmingos priežastys – pačių prostitučių savęs stigmatizavimas bei, kaip jau buvo minėta, viena svarbiausių priežasčių, matomų netgi tiriamųjų veiduose - narkotikai. Interviu metu, susidarė vaizdas, kad tik nedaugelis vis dar ieško darbo, ir kad jo apskritai ieškos. Nedarbas kaip priežastis, nulemti tokį moterų pasirinkimą, yra tik pačioje pradžioje, kai priimamas toks sprendimas, o vėliau tai įtakos neturi, nes toks prostitucijos „darbas“ vėliau tampa įpročiu, kurio sunku atsisakyti.

Kad rizika užsikrėsti nuo prostitučių lytiškai plintančiomis ligomis mažėja, negalima tvirtinti remiantis atlikto tyrimo rezultatais. Nepaisant to požiūris dėl saugojimosi būtinybės jaučiamas dėl to, kad kai kurioms įtaką padarė nevyriausybinės organizacijos., konkrečiai „Demetros“ daroma įtaka. Tam tikrų specialių įstaigų duomenimis pasikliaujant galima spėti apie tikrąjį užsikrėtusiųjų skaičių. Manoma, kad tyrimo metu gauti atsakymai neparodė, kad rizika užsikrėsti lytiškai plintančiomis ligomis nuo prostitučių mažėja. Pasitvirtino tik šalutinis spėjimas, kad prostitutės vis dar yra ta socialinė grupė, kuri yra priskirtina rizikos grupei, ir kuri yra potenciali perduoti lytiškai plintančias infekcijas. Iš prostitučių požiūrio į saugojimąsi teikiant sekso paslaugas, darytina išvada, kad jos yra potencialios lytiškai plintančių infekcijų nešiotojos, nes nėra šimtaprocentinių atsakymų, jog prostitutės saugosi apsaugos priemonėmis. Maža to dar ir pasitaikius aplinkybėms, kai jų bus reikalaujama nenaudoti apsaugos priemonių, yra reali tikimybė, kad prostitutės ir nesisaugos.

IV. PREVENCIJA

Prostitucijos prevencijos būdų ieškota visais žmonijos gyvavimo laikais. Socialinio reiškinio gyvavimas iki šių dienų rodo, kad kova su prostitucija ar jos prevencija yra menka. Dar 1990 metais profesoriai V. Skapcevičius ir V. Maksimaitis nagrinėdami prostitucijos socialinius, teisinius ir istorinius aspektus pažymėjo, kad esminis problemos sprendimas priklauso nuo realių visuomenės norų: iš tikrųjų kontroliuoti ir neutralizuoti prostituciją ar tik sudaryti tokią regimybę. Jie teigė, kad pirmiausiai reikia sukurti moksliskai pagrįstą asocialaus reiškinio įveikimo koncepciją, pagal ją rengti specialią programą, kurioje dominuotų socialinės ir ekonominės priemonės, o teisinės priemonės turėtų atitekti antraeilis, tačiau efektyvus vaidmuo.⁸² Valstybėje kas keleri metai sudaromos ir Lietuvos Respublikos Vyriausybės patvirtinamos įvairios prevencijos programos, skirtos kovai su prostitucija bei prekyba žmonėmis, kiekviena jų yra senosios programos tąsa, tačiau realių pokyčių pastebėti sunku. Tai rodo, kad vien kovos su prostitucija ir prekyba žmonėmis, nepakanka. Kaip jau ne kartą minėta, prostitucija turi neabejotinus ryšius su prekyba žmonėmis. Ji taip pat turi ryšius ir su kitomis deviacijomis. Manytina, kad sukūrus vieningą sistemą kovai su prostitucija, taip pat kovojant su kitomis socialinėmis deviacijomis, galbūt pasiektume geresnių rezultatų.

Šiai dienai valstybėje sukurtų pavienių programų pagalba sprendžiamos atskirų socialinių deviacijų problemos, kaip antai: alkoholizmo bei narkomanijos prevencija, užkrečiamųjų ligų prevencija, su nedarbu kovojama be specialių programų, kadangi tai yra visos valstybės reikalas ir su tuo kovojama visa laiką priimant tam tikrus sprendimus įvairiose valstybės gyvenimo srityse. Taip pat valstybėje rengiamos vis naujos programos skirtos kovai su prostitucija ir prekyba žmonėmis, kaip to reikalauja tarptautiniai įsipareigojimai ir Europos Tarybos sprendimai bei direktyvos.

Valstybėje kovai su prostitucija ir prekyba žmonėmis veikia valstybės institucijos ir nevyriausybinės organizacijos. Vienu bene svarbiausiu Lietuvos valstybinių institucijų ir nevyriausybinių organizacijų veiklos rezultatu laikytina mūsų šalyje sukurta pakopiniu principu veikianti koordinavimo sistema. Ši sistema susideda iš trijų pakopų, kurių pirmoji – visos šios sistemos veiklą organizuojantis nacionalinis koordinatorius prekybos žmonėmis prevencijos ir kovos su šiuo reiškiniu klausimais, antroji pakopa – taip pat vidaus reikalų ministro sudaryta tarpžinybinė darbo grupė (į šią darbo grupę įeina Lietuvos Respublikos vidaus reikalų ministerijos bei kitų institucijų, įgyvendinančių Vyriausybės prekybos žmonėmis kontrolės ir

⁸² Skapcevičius V., Maksimaitis V. Prostitucijos socialiniai, teisiniai, ir istoriniai aspektai.// Teisės apžvalga. 1990, Nr. 3. P. 24.

prevencijos 2009-2012 metų programos priemonės atstovai) bei trečioji pakopa – 10 policijos pareigūnų teritorinėse policijos įstaigose (po vieną kiekvienos apskrities policijos įstaigoje) kovai su prekybos žmonėmis nusikaltimu. Paskirtieji policijos pareigūnai bendradarbiauja su savivaldos lygmens institucijų atstovais, NVO bei pavieniais fiziniais asmenimis (socialiniais darbuotojais, pedagogais ir kt.). Pažymėtina, kad pagrindinio šios sistemos ir jos pakopų koordinatoriaus veiklą atlieka LR Vidaus reikalų ministerija, rengianti programą, kontroliuojanti jos įgyvendinimą.⁸³ Ši koordinavimo sistema reikšminga tuo požiūriu, jog keliais lygmenimis (nuo nacionalinio iki savivaldybių ir jų institucijų, teritorinių įstaigų) sukuriamas, teoriškai, efektyvus mechanizmas kovai su prekyba žmonėmis. Vis dėl to, šis mechanizmas įvardytų trijų lygmenų bendradarbiavimo prasme yra pakankamai fragmentiškas. Kiekvienas lygis funkcionuoja ganėtinai „atsiskyrėliška“ savo nustatytame veiklos lauke ir funkcijų ribose, trūksta sąsajų ir kontaktavimo tarp visų sistemos pakopų. Galima manyti, jog tai lemia ganėtinai didelis koordinavimo sistemos aparatas, išsidėstęs visoje valstybės teritorijoje, jos administraciniuose vienetuose, skirtingos pačių sistemos lygių veiklos sferos (policija, savivaldybės, socialiniai darbuotojai), kurie sunkiau mezga tarpusavio dialogą. Ši koordinavimo sistemos kritika suprantama, nes pati sistema yra dar labai neseniai sukurta, todėl jos veikla turi palaipsniui nusistovėti.⁸⁴

Su prostitucija ir prekyba žmonėmis kovojama nuolat, o taip pat tobulėja ir prevencinės programos, pavyzdžiui, naujausioji prevencijos programa yra prieš tai buvusių programų, Prekybos žmonėmis ir prostitucijos kontrolės bei prevencijos 2002–2004 metų programos, kuriai pritarta Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2002 m. sausio 17 d. nutarimu Nr. 62, ir Prekybos žmonėmis prevencijos bei kontrolės 2005–2008 metų programos, patvirtintos Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2005 m. gegužės 19 d. nutarimu Nr. 558, nuosekli tęsia. Ši programa parengta atsižvelgiant į Prekybos žmonėmis prevencijos bei kontrolės 2005–2008 metų programos įgyvendinimo rezultatus, problemas, poreikį toliau vykdyti pasiteisinusias minėtos programos priemones, taip pat naujas prekybos žmonėmis tendencijas Lietuvoje ir užsienyje. Ieškant geriausių prekybos žmonėmis prevencijos ir kontrolės priemonių, atsižvelgta į geriausių užsienio valstybių ir tarptautinių organizacijų patirtį ir rekomendacijas, kaip kovoti su prekyba žmonėmis. Pagrindiniai naujausios Prekybos žmonėmis 2009 – 2012 metų programos tikslai yra šie: užkirsti kelią prekybai žmonėmis ir kovoti su ja, apsaugoti nukentėjusiųjų nuo prekybos žmonėmis teises ir teikti jiems kompleksinę pagalbą, užtikrinti pagalbos nukentėjusiesiems nuo prekybos žmonėmis ir liudytojų apsaugos sistem veikimą, užtikrinti

⁸³ Vidaus reikalų ministerijos ataskaita. Prekyba žmonėmis: situacija Lietuvoje 2009 m. Preiga per internetą: http://www.vrm.lt/fileadmin/Padaliniu_failai/Viesojo_saugumo_dep/naujas/Prekyba_zmonemis_-_situacija_Lietuvoje_2009.pdf [žiūrėta 2010-11-13].

⁸⁴ Ten pat.

veiksmingą tarptautinę Lietuvos Respublikos ir užsienio valstybių kompetentingų institucijų ir įstaigų, nevyriausybinių organizacijų bendradarbiavimą kovojant su prekyba žmonėmis. Tobulinti prekybos žmonėmis prevencijos ir kontrolės teisinį reguliavimą, savivaldybių lygmeniu stiprinti tarpžinybinį bendradarbiavimą prekybos žmonėmis prevencijos ir kontrolės klausimais, gerinti prekybos žmonėmis ir priverstinės prostitucijos prevenciją, tobulinti socialines paslaugas teikiančių specialistų, taip pat specializuotų teisėsaugos pareigūnų, teisėjų ir kitų specialistų kvalifikaciją prekybos žmonėmis prevencijos ir kontrolės klausimais, išanalizuoti ir įvertinti baudžiamosios atsakomybės už prekybą žmonėmis taikymo problemas, plėtoti kompleksinės pagalbos nukentėjusiesiems nuo prekybos žmonėmis teikimą, tobulinti tikslinės pagalbos teikimo nukentėjusiesiems nuo prekybos žmonėmis koordinavimą, didinti informacijos apie tikslinės pagalbos teikimo galimybes prieinamumą, plėtoti regioninį ir tarptautinį bendradarbiavimą prekybos žmonėmis prevencijos ir kontrolės klausimais, keitimąsi geriausia šios srities patirtimi.⁸⁵ Už šios programos įgyvendinimą atsakinga Vidaus reikalų ministerija. Tačiau lyginant visas prieš tai buvusias programas, galima pastebėti, kad visų programų tikslai yra bene vienodi ir vienodai deklaratyvūs, bėga tik laikas, o pagal ištiriamų bylų ir realiai nuteisiamų asmenų skaičių (2008 m. nuteisti 64 asmenys), ir realiai atliekančių bausmę, galima sakyti, kad tai tėra tik lašas jūroje. Netgi teisinimasis prekybos žmonėmis latentiskumo ypatumu, čia nepadės, nes autoriaus manymu, didžiausia problema yra tai, kad teisėsauga neretai dangsto asmenis, kurie pardavinėja žmones, ir nėra garantuojama liudytojų apsauga bei aukų teisės ir interesai.

Užkrečiamųjų bei lytiškai plintančių ligų prevencija valstybėje taip pat reguliuojama LR Vyriausybės patvirtintomis prevencijos programomis. Prie jų įgyvendinimo prisideda ne tik valstybinės institucijos, tokios kaip Valstybinis AIDS centras, bet kovoje su lytiškai plintančiomis infekcijomis veikia ir nevyriausybinių organizacijų „Demetra“ ir kitos. Naujausia LR Vyriausybės parengta programa – Valstybinės ŽIV/AIDS profilaktikos ir kontrolės 2003–2008 metų programos, patvirtintos Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2003 m. spalio 14 d. nutarimu Nr. 1273, ir Valstybinės lytiškai plintančių infekcijų profilaktikos ir kontrolės 2006–2009 metų programos, patvirtintos Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2005 m. lapkričio 21 d. nutarimu Nr. 1253, tęsinys. Kadangi dauguma šių ligų priežiūros ir profilaktikos priemonių tokios pat, panašios ar labai susijusios, sujungus šias programas, bus galima efektyviau naudoti lėšas, skirtas ŽIV/AIDS ir LPI prevencijai. Šios programos tikslas yra mažinti ŽIV ir lytiškai plintančių infekcijų plitimą Lietuvoje, programoje keliami tokie uždaviniai: geriau informuoti visuomenę, ypač jaunimą, ir didelės rizikos užsikrėsti ŽIV ir LPI grupes apie

⁸⁵ LR Vyriausybės 2009 m. rugsėjo 9 d. nutarimas Nr. 1104 „Dėl prekybos žmonėmis prevencijos ir kontrolės 2009 – 2012 metų programos patvirtinimo“. // Valstybės žinios. 2009, Nr. 112 – 4761 .

ŽIV/AIDS ir LPI profilaktiką, ugdyti socialinę toleranciją asmenims, gyvenantiems su ŽIV, užtikrinti ŽIV ir LPI profilaktiką tarp rizikos grupių asmenų, stiprinti perinatalinio užsikrėtimo profilaktiką, gerinti sveikatos ir kitų sektorių specialistų žinias ir kompetenciją ŽIV/AIDS ir LPI prevencijos klausimais, stiprinti prieinamą ir priimtina ŽIV ir lytiškai plintančių infekcijų ankstyvą nustatymą, tobulinti ŽIV/AIDS ir LPI epidemiologinę priežiūrą ir kontrolę, sukurti laboratorijų, kuriose atliekami ŽIV ir kitų LPI tyrimai, kokybės kontrolės sistemą, užtikrinti kraujo ir jo produktų, transplantuojamų organų ir audinių saugumą – stiprinti kraujo, organų ir audinių donorų tyrimų dėl ŽIV, sifilio, virusinių hepatitų kokybės kontrolę.⁸⁶ Turbūt labiausiai šioje programoje vertėtų atkreipti dėmesį į rizikos grupes ir reikėtų stiprinti tokių grupių profilaktiką bei tokias grupes šviesti intensyviau, nes tai yra grupės, kurios yra lytiškai aktyvios. Todėl labai svarbu yra sustabdyti galimą tokių ligų plitimą. Labai svarbu ne tik užkirsti kelią galimam ligų ir infekcijų platinimui, bet ir padėti diagnozuoti infekcijas bei jas gydyti. Pavyzdžiui, šiuo metu nevyriausybinėje organizacijoje „Demetra“ atliekami greitieji ŽIV testai nemokamai. Viena rizikos grupių – prostitutės gali nemokamai tikrintis nuo šios lytiškai plintančios infekcijos, reikia tik daugiau informacijos, kad ji būtų prieinama visoms moterims ne tik besiverčiančiomis prostitucija, bet ir turinčioms daug ir rizikingų lytinių santykių. Autoriaus manymu, geriausia profilaktika nuo lytiškai plintančių ligų, yra prieinamumas tyrimams atlikti. Šiai dienai tyrimai AIDS centruose kainuoja, todėl ne visi gali sau leisti atlikti juos ir gydyti ligą. Idealiausia būtų, kad pirminė patikra – testavimas būtų prieinamas kiekvienam. Galbūt tai galėtų būti vienkartiniai testai parduodami vaistinėse arba rizikos grupių koncentracijos vietose, arba ieškoti būdų, kaip atlikti kuo pigiau testus nuo lytiškai plintančių ligų remiantis dabartiniu „Demetros“ pavyzdžiu dėl nemokamo ŽIV testavimo. O LR Vyriausybės priimtoje programoje deklaruojami uždaviniai turėtų būti nukreipti pirmiausiai į žmogų ir vykdomi atsižvelgiant į tai, kad ne visų rizikos grupių atstovai žino kur kreiptis, gali leisti sau atlikti brangius tyrimus, be to homofobiškoje visuomenėje iš dalies vyrauja nuomonė, kad netgi tikrintis nuo lytiškai plintančių ligų yra gėdinga ir tai be abejonės reiškia nuteisimą, etiketės klįjavimą sergant lytiškai plintančia liga. Todėl problema yra ir visuotinis švietimas, antireklamos, žinių nebuvimas bei netinkamas požiūris į savo bei kito sveikatą. Parengtos naujausios LR Vyriausybės programos įgyvendinimas ir kontrolė iš dalies greita – tarpinės ataskaitos apie veiksmingumą laukiama jau 2011 kovo mėnesį, tuomet ir bus aišku ar deklaratyvios nuostatos yra veiksmingos ir, ar parinktos priemonės iš tiesų padeda bent šiek tiek užkirsti rizikos grupių platinamas lytiškai plintančias infekcijas.

⁸⁶ Lietuvos Respublikos Vyriausybės nutarimas Dėl ŽIV/AIDS ir lytiškai plintančių infekcijų profilaktikos ir kontrolės 2010 – 2012 metų programos patvirtinimo Nr. 1012. Valstybės žinios. // 2010, Nr. 85 – 4464.

Pažangiausia prostitucijos ir kitų reiškinių prevencija valstybėje vykdoma nevyriausybinių organizacijų pagalba. Minėta nevyriausybinių organizacija „Demetra“, atlieka ne tik minėtą projektą dėl nemokamo ŽIV testavimo, tačiau pati organizacija teikia ir kitokią socialinę pagalbą prostitucija besiverčiančioms moterims. Organizacijos vadovė teigia, kad „Demetra“ teikia pagalbą prostitutėms ir vykdo ŽIV ir kitų lytiškai plintančių ligų prevenciją, be to, deklaruoja, kad nesiekia mažinti prostitucijos, nes tai seniausia profesija pasaulyje, ir nebėgdami nuo problemos, siekia ją spręsti padėdami prostitucija besiverčiančioms moterims, suteikdami savotišką užuovėją prostitutėms. „Demetros“ duomenimis, pagalbos centre kasdien reguliariai apsilanko per 300 merginų⁸⁷, tai rodo, tokios organizacijos reikalingumą bei siekį valstybei remti tokias organizacijas bei padėti joms išlikti valstybėje, kadangi tokio tipo organizacijos geriausiai supranta esamą padėtį, nes tiesiogiai bendrauja su pagalbos reikalaujančiais žmonėmis. „Demetroje“ ne tik galima konsultuotis su gydytoja, bet ir dalyvauti metadono programoje narkotikus vartojančioms prostitutėms, kurios to pageidauja. „Demetra“ vykdo prevenciją nuo lytiškai plintančių ligų ne tik prostitutėms, bet ir tolimųjų reisų vairuotojams, kurie taip pat yra rizikos grupė dėl savo mobilumo. Nuo šiol Lietuvos vežėjai taip pat saugomi prezervatyvais „Demetros“ asociacijos dėka. Pati įstaiga „Demetra“ – dešimt metų veikianti nevyriausybinių organizacijų, turinti partnerių Lietuvoje ir užsienio šalyse. Organizacija dirba su žmonėmis, kurie priklauso padidintai rizikos grupei. „Demetra“ teikia socialines ir medicinines paslaugas bei „lygus lygiui“ konsultacijas.⁸⁸

Viena didžiausių prevencijos problemų, susijusių su prostitucija ir su socialinėmis deviacijomis yra tai, kad prostitucija draudžiama įstatymiškai, todėl tokioms moterims, kurios nelegaliai verčiasi prostitucija, sunkiai prieinama medicininė pagalba. Kai kurios jų neturi net asmens dokumentų. Nevyriausybinių organizacijų nuomone, vienas aktualiausių, visuomenės sveikatos klausimas, negali būti sprendžiamas, nes pareigūnai nepadedą šioje srityje, užmerkia akis: esą prostitucija draudžiama įstatymiškai, todėl speciali pagalba, nemokamas gydymas ir tyrimai prostitucija besiverčiantiems asmenims negali būti teikiami.⁸⁹ Organizacijų atstovai viešai sako, kad tarp asmenų besiverčiančių prostitucija plinta tuberkuliozė, sifilis, ŽIV ir kitos lytiškai plintančios ligos ir kad jų gydymas kompensuojamas valstybės, bet rizikos grupėms jis neprieinamas. Tai rodo, kad šioje srityje vėlgi diskriminuojamos šios socialinės grupės atstovės,

⁸⁷ Vilniaus stoties rajone – prostitučių užuovėja: rūsys, kuriame jos gerbiamos. Prieiga per internetą: http://www.panele.lt/lt/naujienos/top_temos/vilniaus_stoties_rajone_prostituciu_uzuoveja_rusys_kuriame_jos_gerbiamos_foto/ [žiūrėta 2010-12-02].

⁸⁸ Lietuvos ŽIV prevencijos projektas pripažintas geros praktikos pavyzdžiu. Prieiga per internetą: <http://webcache.googleusercontent.com/search?q=cache:c6TTPBkNy3UJ:www.zebra.lt/lt/naujienos/lietuva/lietuvas-ziv-prevencijos-projektas-pripazintas-geros-praktikos-pavyzdziu-219348.html+demetra+organizacija&cd=7&hl=lt&ct=clnk&gl=lt> [žiūrėta 2010-12-10].

⁸⁹ Sekso paslaugų teikėjos valstybei skolingos tūkstančius. Prieiga per internetą: http://www.alfa.lt/straipsnis/10415857/?Sekso.paslaugu.teikejos.valstybei.skolingos.tukstancius.=2010-10-13_18-14 [žiūrėta: 2010-12-03].

nes klientai, apsikrėtę lytiškai plintančiomis infekcijomis nuo prostitučių, gali gauti kompensuojamą valstybės pagalbą, o prostitutėms ji neprieinama.

Valstybėje prostitucija besiverčiančių moterų socialinę pagalbą teikia ir prevenciją nuo lytiškai plintančių infekcijų praktiškai vykdo nevyriausybinės organizacijos, valstybės įtaka prevencijoje yra deklaratyvi, todėl derėtų atkreipti dėmesį į nevyriausybines organizacijas ir jas remti bei skatinti ir toliau vykdyti prevencinę veiklą, nes pačių prostitučių nuomonė ir praktika rodo, kad jų teikiama socialinė pagalba yra daug efektyvesnė nei valstybės deklaruojamas prevencinis programų paketas.

IŠVADOS

1. Prostituciją reglamentuojantys valstybės įstatymai deklaruoja, kad yra imamasi visų priemonių įtvirtinti kuo didesnę prostitučių apsaugą, aukų, nukentėjusių nuo priverstinės prostitucijos, pačių prostitučių baudžiamumą bei asmenų, besinaudojančių paslaugomis ar išnaudojančių prostitutas baudžiamumą, tačiau įstatymai yra menkai veikiantys, o greičiau yra deklaratyvūs, taikant juos praktikoje susiduriama su daugeliu praktinio taikymo sunkumų įstatymų spragų.
2. Iki šiol valstybėje nėra apsisprendžiama kokią koncepciją pasirinkti prostitucijos legalizavimo atžvilgiu. Šiuo metu prostitucija pagal galiojančius šalies įstatymus yra nelegali. Atsiranda vis daugiau prostitucijos legalizavimo šalininkų, įvairių teorijų, ginančių legalizavimą tačiau yra abejotina, ar prostitucijos legalizavimas pagerintų šio socialinio reiškinio problemišumą, padarytų jį pažabojamu ir galutinai išspręstų visas su prostitucija susijusias problemas.
3. Prostitucija yra susijusi su prekybos žmonėmis nusikaltimu. Seksualiai išnaudojamas žmogus yra prekybos žmonėmis nusikaltimo auka, kuri priverstinai ir išnaudojamai teikia seksualines paslaugas.
4. Pagal atliktą tyrimą buvo gautos tokios išvados: 1) Prostitutės neidentifikuoja bei nepriskiria savęs prekybos žmonėmis nusikaltimo aukoms 2) Narkotikai ir alkoholis yra pirmiau nei prostitucija. Įklimpimas į narkomaniją verčia moteris verstis prostitucija. 3) Nedarbas ir narkomanija – dvi pačios didžiausios priežastys, verčiančios moteris verstis prostitucija 4) Rizika apsikrėsti lytiškai plintančiomis infekcijomis nuo prostitutės nemažėja, nors jos yra pakankamai apsišvietusios šioje srityje 5) Didžiosios dalies prostitučių gyvenime narkotikai, alkoholis bei nedarbas (socialinės deviacijos) yra pirmesni reiškiniai nei prostitucija. Tai yra pagrindinės priežastys verstis prostitucija.
5. Prostitucijos ir kitų socialinių deviacijų prevencija vykdoma valstybės institucijų ir nevyriausybinių organizacijų pagalba pagal LR Vyriausybės priimtas įvairias prevencijos programas. Didžiausią indėlį į prevenciją su lytiškai plintančiomis infekcijomis bei pagalbą prostitucija besiverčiančioms moterims teikia nevyriausybinių organizacijų.

PASIŪLYMAI

1. Derėtų sukurti efektyvią antireklamą, paminėti grėsmes susijusias su prostitucija sveikatai, paveikti psichologiniais bei doroviniais aspektais tą visuomenės dalį, kuriai reikalingas prostitucijos egzistavimas.
2. Visuomenės švietimas: propaguoti dviejų žmonių heteroseksualių santykių be užmokesčio ir moters pirkimo – mažinti mokamų sekso paslaugų paklausą, parodant tamsiąsias prostitucijos puses, rengti visuotines konferencijas ir panašius renginius.
3. Prekybos žmonėmis aukų apsaugos didinimas bei anonimiškumo garantavimas teisiniame procese.
4. Skatinti darbo vietų kūrimą, skatinti prostitucija besiverčiančių moterų mokymus, kvalifikacijos kėlimą, specialybės įgijimą, ir minimalių darbo vietų garantavimą. Darbdaviams už tokių moterų integraciją į darbo rinką galėtų būti skiriamos skatinamosios priemonės (panašiai kaip darbdaviams suteikiantiems darbo vietas jaunimui).
5. Siūlymas įstatymų leidėjams pagaliau parengti prostitucijos koncepciją Lietuvoje, nes tai, kad prostitucija nelegali ir įstatymiškai, deklaratyviai ji yra uždrausta, nėra problemos išsprendimas, nes neveikia visa įstatyminė bazė.

NAUDOTA LITERATŪRA:

Teisės aktai:

1. Lietuvos Respublikos Konstitucija, 1992 10 25 priimta Lietuvos piliečių referendume. Valstybės žinios, 1992, Nr. 33 – 1014.
2. Lietuvos Respublikos baudžiamasis kodeksas. Devintoji papildyta laida. LR Teisingumo ministerija, Vilnius: teisinės informacijos departamentas, 2008.
3. Lietuvos Respublikos administracinių teisės pažeidimų kodeksas. Valstybės žinios, 1985, Nr. 1 – 1. (2009 m. liepos 15 d. įstatymo Nr. ADM redakcija).
4. Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodeksas. Aštuntoji papildyta laida. LR Teisingumo ministerija, Vilnius: teisinės informacijos departamentas, 2008.
5. 2002 m. . liepos 19 d. Tarybos pagrindų sprendimas 2002/629/TVR dėl kovos su prekyba žmonėmis (Ol 2004 m. Specialusis leidimas, 19 skyrius, 6 tomas.
6. Lietuvos Respublikos įstatymas dėl Protokolo dėl prekybos žmonėmis, ypač moterimis ir vaikais, prevencijos, sustabdymo bei baudimo už vertimąsi ja, papildančio jungtinių tautų organizacijos konvenciją prieš tarptautinį organizuotą nusikalstamumą, ratifikavimo // Valstybės žinios. 2003. Nr. 49-2157.
7. Lietuvos Respublikos narkotinių ir psichotropinių medžiagų kontrolės įstatymas. //Valstybės žinios. 1998, Nr. 8 – 161.
8. Lietuvos Respublikos užimtumo rėmimo įstatymas.// Valstybės žinios. 2006, Nr. 73 – 2762.
9. Lietuvos Respublikos nedarbo socialinio draudimo įstatymas.//Valstybės žinios. 2004, Nr. 4 – 26.
10. Lietuvos Respublikos Vyriausybės nutarimas Dėl ŽIV/AIDS ir lytiškai plintančių infekcijų profilaktikos ir kontrolės 2010 – 2012 metų programos patvirtinimo Nr. 1012.// Valstybės žinios. 2010, Nr. 85 – 4464.
11. Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2000 m. sausio 13 d. nutarimas „Dėl valstybės lytiškai plintančių ligų profilaktikos programos“.// Valstybės žinios, 2000, Nr. 5 – 151.
12. Lietuvos Respublikos žmonių užkrečiamųjų ligų profilaktikos ir kontrolės įstatymas.// Valstybės žinios. 1996, Nr. 104 – 2363.
13. LR Vyriausybės 2002 m. sausio 17 d. nutarimas Nr. 62 „Dėl prekybos žmonėmis ir prostitucijos kontrolės bei prevencijos 2002 – 2004 metų programos“. // Valstybės žinios. 2002, Nr. 6 – 231.
14. LR Vyriausybės 2005 m. gegužės 19 d. nutarimas Nr. 588 „Dėl prekybos žmonėmis prevencijos bei kontrolės 2005 – 2008 metų programos patvirtinimo“. // Valstybės žinios. 2005, Nr. 65 – 2333.

15. 1998 metų JTO konvencija „Dėl kovos su neteisėta narkotinių priemonių ir psichotropinių medžiagų apyvarta“. // Valstybės žinios. 1998, Nr. 38 – 1004.
16. 2000 metų Protokolas dėl prekybos žmonėmis, ypač moterimis ir vaikais, prevencijos, sustabdymo bei baudimo už vertimąsi ja, kuris papildo JTO konvenciją prieš tarptautinį organizuotą nusikalstamumą. Valstybės žinios, 2003, Nr. 49-2166.
17. Niujorko konvencija dėl kovos su žmonių prekyba ir trečiųjų asmenų prostitucijos išnaudojimu. 1950.
18. Nacionalinė narkotikų kontrolės ir narkomanijos prevencijos 2004–2008 metų programa, patvirtinta Lietuvos Respublikos Seimo 2004 m. balandžio 8 d. nutarimu Nr. IX-2110. // Valstybės žinios. 2004, Nr. 58 – 2041.
19. LR Vyriausybės 2009 m. rugsėjo 9 d. nutarimas Nr. 1104 „Dėl prekybos žmonėmis prevencijos ir kontrolės 2009 – 2012 metų programos patvirtinimo“. // Valstybės žinios. 2009, Nr. 112 – 4761 .

Specialioji literatūra:

20. Pruskus V. Prostitucijos fenomenas. Gatvės prostitucija Lietuvoje: raiška, sklaida ir kontrolė. – Vilnius: Vilniaus pedagoginio universiteto leidykla, 2010.
21. Durkheim E. Theories of society. Foundations of modern sociological theory. – New York: Free press, 1965.
22. Leliūgienė L. Žmogus ir socialinė aplinka. – Kaunas: Technologija, 1997.
23. Forel G. Die sexuelle Frage. – Munchen, 1923.
24. Lietuviškoji tarybinė enciklopedija. 9 T. Vilnius, 1982.
25. Leonavičius J. Sociologijos žodynas. – Kaunas, 1993.
26. Minkevičius P. Metodai ir priemonės kovai su prostitucija. – Kaunas, 1938.
27. Skapcevičius V., Maksimaitis V. Prostitucijos socialiniai, teisiniai, ir istoriniai aspektai.// Teisės apžvalga. 1990, Nr. 3.
28. Acus A. Marginalinės grupės tapsmas (sociologiniai prostitucijos tyrinėjimai). Sociologija, 2001, Nr. 3-4.
29. V. Pruskus. Sociologija. – Vilnius: VĮ Vilniaus verslo ir teisės kolegija, 2004.
30. Socialinės deviacijų problemos. Vadovėlis. – Vilnius: Eugrimas, 2007.
31. Leliūgienė I. Socialinė pedagogika. Vadovėlis. – Kaunas: Technologija, 2003.
32. Sumner C. The sociology of deviance: An obituary, Buckingham: Open university press, 1994.
33. V. Leonavičius. Sociologija. Vadovėlis. - Kaunas: Vytauto Didžiojo universitetas, 2004.
34. Goffman E. (1968a) Asylums, Harmondsworth: Penguin.
35. Smelser N. Sociologija. Moskva. 1994. P. 125 – 129.

36. Prekyba moterimis ir vaikais: metodiniai patarimai pedagogams prevencinės veiklos aspektais. Vilnius, 2003.
37. Monica O'Connor. Grainne Healy. Ryšys tarp prostitucijos ir prekybos žmonėmis seksualinio išnaudojimo tikslams. Informacinis vadovas. 2006.
38. Bulotaitė L. Priklausomybių anatomija. – Vilnius: Tyto alba, 2009.
39. Lietuviškoji tarybinė enciklopedija. Vilnius : Mokslas, 1976.
40. Valstybinio sveikatos psichikos centro 2005 – 2008 metų statistinių duomenų apie priklausomybes apžvalga.
41. Bulotaitė L. Priklausomybių psichologiniai aspektai. Vilnius, 1998.
42. Bronius Neverauskas, Algimantas Sakalas. Kauno technologijos universitetas. – Kaunas: Technologija, 2000.
43. MRU autorių kolektyvas. Darbo teisė. Vadovėlis. Vilnius: teisinės informacijos centras, 2008.
44. Rūta Brazienė. Jūratė Guščinskienė. Socialinės atskirties modeliai Lietuvoje. Filosofija. Sociologija, 2004. Nr. 4. P. 50-56.
45. Vosyliūtė A. Varguomenė: buitis ir egzistenciniai išgyvenimai. Filosofija. Sociologija. 2002, Nr. 4. P. 23 -30.
46. Sipavičienė A., Gaidys V. Prekyba moterimis Baltijos šalyse: visuomenės požiūris ir informuotumas. Vilnius: Tarptautinė migracijos organizacija, Socialinių tyrimų institutas. Vilnius, 2002.
47. Čaplinskas S. ŽIV ir AIDS atvejo valdymo modelio diegimas Lietuvoje: teorija ir praktika. Užkrečiamųjų ligų ir AIDS centras, 2009.
48. Palavinskienė B. Gatvių prostitucijos Vilniaus mieste kriminologinė analizė./ Jurisprudencija. Mokslo darbai. Nr. 61(53), Vilnius, 2004.
49. Valickas S. Moksleivių ir studentų požiūris į prostituciją.// Teisės apžvalga. Vilnius, 1993, Nr. 3.
50. Babachinaitė G. Nusikalstamumo prevencijos organizavimo viktimologiniai aspektai. Lietuvos teisės akademija. Vilnius, 2000.
51. Clinard M. B., Meyer R. F. Sociology of deviant behavior. – New York, 2003.
52. Christie Nils. Nusikaltimų kontrolė kaip pramonė. – Vilnius, 1999.
53. Giddens A. Sociologija. Vilnius: Poligrafija ir informatika, 2005.
54. Tidikis R. Socialinių mokslų tyrimų metodologija. Vilnius. 2003.
55. Fedosiuk O. Prekyba žmonėmis kaip nusikaltimas žmogaus laisvei // Jurisprudencija. Vilnius, 2003. Nr. 45 (37).

56. Bazylevas I. Prekybos žmonėmis prevencija (taip pat ir prostitucijos klausimas). Prieiga per internetą: <http://www3.lrt.lt/owa-bin/owarepl/inter/owa/U0073012.doc> [žiūrėta 2010-08-16].

Šaltiniai internete:

57. Prostitucijos aukso amžius – moters laisvėjimo pradžia. Prieiga per internetą: <http://www.delfi.lt/news/daily/lithuania/prostitucijos-aukso-amzius--moters-laisvejimo-pradzia.d?id=26228603> [žiūrėta 2010-04-09].
58. Sekso paslaugų teikėjos valstybei skolingos tūkstančius. Prieiga per internetą: http://www.alfa.lt/straipsnis/10415857/?Sekso.paslaugu.teikejos.valstybei.skolingos.tukstancius.=2010-10-13_18-14 [žiūrėta: 2010-12-03].
59. Monica O'Connor. Grainne Healy. Ryšys tarp prostitucijos ir prekybos žmonėmis seksualinio išnaudojimo tikslams. Informacinis vadovas. 2006. http://www.lygus.lt/ITC/files_smurtas/Rysys%20tarp%20prostitucijos%20ir%20prekybos%20zmonemis%20seksualinio%20isnaudojimo%20tikslams%20%20Informacinis%20vadovas.pdf [žiūrėta 2010-08-25].
60. Vilniaus stoties rajone – prostitučių užuovėja: rūšys, kuriame jos gerbiamos. Prieiga per internetą: http://www.panele.lt/lt/naujienos/top_temos/vilniaus_stoties_rajone_prostituciu_uzuoveja_rusys_kuriame_jos_gerbiamos_foto/ [žiūrėta 2010-12-02].
61. Lietuvos ŽIV prevencijos projektas pripažintas geros praktikos pavyzdžiu. Prieiga per internetą: <http://webcache.googleusercontent.com/search?q=cache:c6TTPBkNy3UJ:www.zebra.lt/lt/naujienos/lietuva/liuvos-ziv-prevencijos-projektas-pripazintas-geros-praktikos-pavyzdziu-219348.html+demetra+organizacija&cd=7&hl=lt&ct=clnk&gl=lt> [žiūrėta 2010-12-10].
62. Valstybinio sveikatos psichikos centro 2005 – 2008 metų statistinių duomenų apie priklausomybės apžvalga. http://www.vpsc.lt/senaversija/pl_statistika.htm [žiūrėta 2010-10-28].
63. Vidaus reikalų ministerijos ataskaita. Prekyba žmonėmis: situacija Lietuvoje 2009 m. Prieiga per internetą: http://www.vrm.lt/fileadmin/Padaliniu_failai/Viesojo_saugumo_dep/naujas/Prekyba_zmonemis_-_situacija_Lietuvoje_2009.pdf [žiūrėta 2010-11-13].
64. 2005 - 2009 metų statistinių duomenų apie priklausomybės ligas apžvalga. Prieiga per internetą: http://www.vpsc.lt/index.php?option=com_content&view=article&id=30:2005-

[2008-m-statistini-duomen-apie-priklausomybs-ligas-apvalga-ggg&catid=11:priklausomybs-lig-statistika&Itemid=22](#) [žiūrėta 2010-11-29].

65. Moteris ir alkoholis. Prieiga per internetą: http://www.sos03.lt/Sveikas_gyvenimas/Psichine_sveikata/Moteris_ir_alkoholis [žiūrėta 2010-10-27].
66. Pagrindiniai ekonomikos terminai ir sąvokos. Prieiga per internetą: <http://www.pajamos.lt/zodynas/index.php> [žiūrėta 2010-11-05].
67. ŽIV testavimas. <http://www.demetra.lt/lt/ziv-testavimas> [žiūrėta 2010-11-18].
68. Tyrimo ataskaita: užsikrėtusių ŽIV/ sergančių AIDS pažeidžiamumo įvertinimas Lietuvoje. Prieiga per internetą: http://www.undp.lt/index.php?page=leidiniai&hl=lt_LT [žiūrėta 2010-10-29].
69. Lietuvos AIDS ir užkrečiamųjų ligų centro prieiga per internetą: <http://www.ulac.lt/ataskaitos/ZivLpi/zivlpi2008.pdf> [žiūrėta 2010-11-14].
70. European commission. Eurostat. Prieiga per internetą: <http://epp.eurostat.ec.europa.eu/portal/page/portal/eurostat/home> [žiūrėta 2010-11-03].
71. Socialinė atskirtis ir skurdas permainų laikotarpiu. Prieiga per internetą: <http://www.spg.lt/images/stories/dokumentai/tyrimai/get.pdf> [žiūrėta 2010-11-04].
72. Alkoholizmas. Prieiga per internetą: <http://www.sos03.lt/Ligos/Psichikos/Alkoholizmas> [žiūrėta 2010-10-18].
73. www.iom.lt
74. Prekybos žmonėmis prevencija ir kontrolė. Informacinis konsultacinis tinklapis. Prieiga per internetą: http://sos.vrm.lt/mod_richtext.php?pid=12 [žiūrėta 2010-08-16].
75. www.lygus.lt
76. www.vplc.lt
77. www.nkd.lt
78. www.nplc.lt
79. www.narkomanija.lt
80. http://www.vpsc.lt/senaversija/pl_statistika.htm [žiūrėta 2010-10-28].
81. <http://www.hi.lt/>
82. www.spg.lt
83. www.socmin.lt
84. www.sam.lt
85. www.vilnius.vvspt.lt
86. <http://www.demetra.lt/>

Šukytė V. Prostitucija ir jos ryšys su kitomis socialinėmis deviacijomis: baudžiamosios teisės ir kriminologijos specialybės magistro baigiamasis darbas. Vadovė lekt. Brigita Palavinskienė. – Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, Teisės fakultetas, 2010.

ANOTACIJA

Magistro baigiamajame darbe analizuota bendra prostitucijos charakteristika bei socialinės deviacijos. Pirmoje dalyje analizuojama prostitucijos samprata ir prostitucijos reglamentavimo bei teisės problema valstybėje. Antroje darbo dalyje analizuojamos atskiros socialinės deviacijos bei kiekvienos jų ryšys su prostitucija. Trečioje darbo dalyje tiriama, kokios didžiausios priežastys paskatinusios verstis prostitucija ir tiriamas prostitučių požiūris į socialinių deviacijų įtaką jų gyvenimui, analizuojama, kas yra pirmiau: prostitucija ar socialinės deviacijos. Remiantis tyrimo rezultatais pateikiamos išvados bei analizuojama prevencija prostitucijos ir kitų socialinių deviacijų klausimais.

Pagrindiniai žodžiai: prostitucija, socialinė deviacija, narkotikai, lytiškai plintančios infekcijos, prekyba žmonėmis.

ANNOTATION

In this Master's thesis were analyzed the general characteristics of prostitution and social deviances. The first part of master's thesis analyzes the concept of prostitution and prostitution in the regulatory and legal problems. The second part deals with social deviance as well as social deviance connection with prostitution. In the third part of master's thesis there is an investigation, which has the aim to find out the main reasons for prostitution and identify what goes first: prostitution or a social deviance. Based on investigating there are given findings and analysis of prostitution and other social deviance prevention.

Main words: prostitution, social deviance, drugs, sexually transmitted infections, trafficking in human beings.

SANTRAUKA

Prostitucija – socialinis fenomenas, turintis neabejotinus ryšius su prekyba žmonėmis bei kitomis socialinėmis deviacijomis – alkoholizmu, narkomanija, lytiškai plintančiomis infekcijomis, bei nedarbu.

Kiekviena socialinė deviacija savaip susijusi su prostitucija, tačiau atlikus tyrimus darytina išvada, kad narkomanija, alkoholizmas bei nedarbas yra prostitucijos priešistorė, t. y. prostitucijos priežastys. Lytiškai plintančios infekcijos viena iš prostitucijos pasekmių. Kiekviena iš socialinių deviacijų daro neabejotiną įtaką žmogaus savęs realizavimo pasirinkimui.

Daugeliu tyrimų nustatyta, kad prostitucijos kelią renkasi moterys, kurios vaikystėje patyrė fizinę, psichinę bei seksualinę prievartą bei smurtą, augo skurde, stokojo dėmesio. Tačiau šio darbo ir tyrimo tikslas parodyti, kad tai nėra visa lemiančios priežastys, o be jų egzistuoja ir kitos - socialinės deviacijos, turinčios neabejotiną įtaką prostitucijos pasirinkimui.

Tyrimo tikslas – nustatyti, kuri deviacija labiausiai daro įtaką prostitucijos reiškinio gimimui, kokios didžiausios priežastys skatina rinktis prostituciją ir kaip jos susiję su prostitucija.

Tyrimo objektas – prostitucijos ir socialinių deviacijų charakteristika.

Tyrimo uždaviniai: išanalizuoti teorinius aspektus, nagrinėjančius prostituciją ir jos tendencijas, išnagrinėti atskiras socialines deviacijas, nustatyti jų ryšius su prostitucija bei išsiaiškinti, kokia svarbiausia priežastis skatinanti verstis prostitucija bei nustatyti šių reiškinių prevencijos kryptis.

Tyrimo rezultatai. Prostitucijos priežasčių ieškoti gilinantis į prostitucija besiverčiančių moterų praeitį nėra tikslinga, nes tyrimo rezultatai parodė, kad didžiausios priežastys yra nedarbas, negalėjimas įsidarbinti, neturėjimas pastovaus legalaus pajamų šaltinio bei narkotikai ir priklausomybė nuo jų. Pagal tyrimą tai yra dvi pagrindinės priežastys lemiančios moters pasirinkimą, kartu tai yra tos socialinės deviacijos, kurios tiesiogiai sąveikauja su prostitucijos reiškiniu. Prostitutės yra atskira socialinė grupė ne tik visuomenės manymu, bet ir pačių prostitučių nuomone. Šios socialinės grupės atstovės nelaiko savęs prekybos žmonėmis nusikaltimo aukomis. Prostitutės taip pat yra socialinė rizikos grupė tiesiogiai platinanti ir galinti perduoti lytiškai plintančias ligas. Prostitutės yra apsišvietę šioje srityje, deda bent minimalias pastangas sumažinti riziką apkrėsti ar būti apkrėstomis savo klientų, tačiau tyrimas parodė, kad rizika vis dar išlieka didelė.

Vykdanč prostitucijos ir kitų socialinių deviacijų prevenciją dalyvauja Vyriausybė bei nevyriausybinės organizacijos, kurios vykdo pažangias prevencijos bei visokeriopos pagalbos programas.

SUMMARY

Prostitution is a social phenomenon which has certain relationship to human trafficking and other social deviances such as alcoholism, drug addiction, sexually transmitted infections and unemployment.

Each social deviance is related to prostitution in its own way. However, research done in this field shows that drug addiction, alcoholism and unemployment is the prehistory of prostitution, i. e. causes of prostitution. Sexually transmitted infections are one of the consequences of prostitution. Each social deviance has an influence on human self-realization choice.

Many studies show that women who choose prostitution have suffered physical, psychological, sexual abuse and violence during their childhood. Also, they grew in the grip of poverty and were lacking attention. Though, the aim of this work is to demonstrate that these are not the only reasons determining the choice of prostitution. There are some other social deviances that have an impact on this.

The aim of this study is to determine which deviance has the most considerable impact on the rise of prostitution phenomenon. Also, the aim is to find out what the main reasons for choosing prostitution are and how those reasons are related to prostitution.

The object of this study is the characteristic of prostitution and social deviances.

The tasks of this study are as follows: to analyze theoretical aspects that deal with prostitution and its tendency; to investigate particular social deviances and to determine how they are related to prostitution; to find out which cause is the most important one stimulating to start to hustle and to set down the prevention directions of these phenomena.

The results of this study are as follows. It is not purposeful to search for the causes of prostitution in the women's past life because the results of the research show that the core reasons are unemployment, inability to employ, destitution of permanent legal source of income, drugs and drug addiction. According to the research, these are two main reasons determining the woman's decision. These also are those social deviances which directly interact with the phenomenon of prostitution. Prostitutes are considered a separate social group not only by the society but also by themselves. Representatives of this group do not reckon themselves victims of human trafficking crime. Prostitutes are also a social risk group that directly distributes and can transfer sexually transmitted diseases. Prostitutes are aware of that, so they put at least

minimal effort to reduce the risk of transferring the diseases. However, the research shows that the risk is still high.

The government and some of non-governmental organizations take part in prevention of prostitution and other social deviances by performing advanced programs of prevention and every kind of help.

PRIEDAI

ANONIMINĖ ANKETA

Mielas respondente,

Atliekamas tyrimas, kurio tikslas išsiaiškinti prostitucijos ryšį su kitomis socialinėmis deviacijomis.

Jūsų nuoširdūs atsakymai padės geriau suprasti, ar prostitucija tiesiogiai siejasi su kitomis socialinėmis deviacijomis. Anketa yra anoniminė. Visi atsakymai bus konfidencialūs ir naudojami tik moksliniams tikslams.

1.Lytis

- Moteris
- Vyras

2.Amžius

- 16-18 m.
- 19-25 m.
- 26-30 m.
- 31-35 m.
- 36-45 m.
- 45 m. - ir daugiau

3.Tautybė

- Lietuvė
- Rusė
- Lenkė
- Baltarusė
- Čigonė
- Kita:(tinkamą įrašyti)

4.Išsilavinimas

- Pradinis (4 klasės)
- Pagrindinis (10 kl.)
- Vidurinis (12 kl.)
- Spec. vidurinis (prof. techn. m-kla)
- Aukštesnysis (technikumas)
- Aukštasis

5. Šeiminė padėtis

- Netekėjusi
- Ištekėjusi
- Išsituokusi
- Gyvenu neregistruotoje santuokoje
- Našlė

6. Vaikų skaičius_____ (tinkamą įrašyti)

7. Kas paskatino Jus verstis šia veikla (prostitucija)? pažymėti 3 labiausiai tinkamus variantus
- Skurdas
 - Seksualumas
 - Draugai
 - Dėmesio trūkumas
 - Buvau įkalbėta kitų asmenų
 - Patinka toks „darbas“
 - Nerandu darbo pagal specialybę
 - Neturiu jokios specialybės, todėl nerandu darbo
 - Mažos įsidarbinimo galimybės
 - Lengvas uždarbis
 - Skolos
 - Narkotikai
 - Alkoholis
 - Noras būti nepriklausomai finansiškai
 - Reikia išlaikyti vaikus
 - Kita_____ (tinkamą įrašyti)
8. Kaip dažnai verčiatės šia veikla?
- Nuolat
 - Kai tik baigiasi pinigai (pvz. dirbate kitą darbą ir neužtenka pajamų iš jo)
 - Atsitiktinai
9. Kiek laiko verčiatės šia veikla?
- Iki 6 mėn.
 - 1-2 metus
 - 2-3 metus
 - 3-5 metus
 - Ilgiau nei 5 metus
10. Ar kada nors teko verstis šia veikla užsienyje?
- Ne (pereikite prie 12 klausimo)
 - Taip (tada atsakykite į 11 klausimą)
11. Ar sutiktumėte verstis šia veikla užsienyje?
- Ne
 - Taip
 - Neturiu nuomonės
12. Ar manote, kad esate prekybos žmonėmis auka?
- Ne
 - Taip
 - Neturiu nuomonės
13. Jei galite ir sutinkate, parašykite su keliais vidutiniškai klientais tenka bendrauti per vieną dieną?
- _____

14. Ar pasitikite svetimais žmonėmis?

- Taip
- Ne
- Ne visada
- Neturiu nuomonės

15. Ar buvote nukentėjusi nuo klientų smurto? (jei bent vienas atsakymas taip, tai atsakykite į 17 klausimą)

- Ne
- Taip, vieną kartą
- Taip, kelis kartus

16. Kokiais veiksmais pasireiškė smurtas?

- Buvau sumušta
- Buvau verčiama santykiuoti su keliais klientais
- Atėmė pinigų ir asmeninius daiktus
- Kita _____ (tinkamą įrašyti)

17. Ar esate bandžiusi vartoti narkotinių medžiagų?

- Ne (pereikite prie 28 klausimo)
- Taip (tuomet atsakykite į 20 klausimą)

18. Kada pirmą kartą pabandėte narkotinių medžiagų?

- Būdama paauglė
- Prieš pusę metų
- Prieš metus
- Daugiau nei prieš 2 metus
- Kita _____ (tinkamą įrašyti)

19. Ar šiuo metu vartojate narkotikus?

- Ne (jei ne, pereikite prie 26 klausimo)
- Taip

20. Kaip dažnai vartojate narkotikus?

- 1-2 kartus į dieną
- 1-2 kartus į savaitę
- Retsykais

21. Kada pradėjote vartoti narkotikus?

- Prieš pradėdant verstis šia veikla
- Jau pradėjus verstis šia veikla
- Kita _____ (tinkamą įrašyti)

22. Ar narkotikai turi įtakos Jūsų užsiėmimui (klientų aptarnavimui)?

- Taip, aš atsipalaiduojau, galiu verstis šia veikla
- Ne, tai neturi įtakos
- Tai nesusiję su tokiu mano užsiėmimu

- Niekada apie tai nesusimasčiau

23. Ar jaučiate priklausomybę nuo narkotikų?

- Ne
- Taip
- Neturiu nuomonės

24. Jei vartojate/ vartojote narkotikus, tai gal galite nurodyti kokius narkotikus vartojate? (gali būti keli variantai)

- Marichuana
- Heroinas
- Kokainas
- Amfetaminas
- Ekstazi
- Kita _____(tinkamą įrašyti)

25. Ar norėtumėte nebevartoti narkotikų?

- Taip
- Ne
- Neturiu nuomonės

26. Ar vartojate alkoholinius gėrimus?

- Ne
- Taip
- Kartais

27. Jei vartojate, atsakykite kaip dažnai vartojate?

- Kasdien
- 2-3 kartus per savaitę
- 1 kartą per savaitę
- 2 kartus į mėnesį
- Retai (1 kartą į pusę metų)

28. Ką Jums reiškia alkoholis? (pažymėti Jums tinkamus)

- Atsipalaidavimą
- Problemų užmiršimą
- Linksmumą/pakylėtą nuotaiką
- Streso/baimės numalšinimą
- Drąsumą
- Seksualumą
- Nieko nereiškia
- Niekad apie tai nesusimąsčiau
- Kita _____(tinkamą įrašyti)

29. Jeigu vartojate, tuomet atsakykite, kada jį vartojate?

- Prieš pradedant teikti paslaugas
- Iškart po paslaugų suteikimo
- Vėliau po paslaugų suteikimo (pvz. tą pačią dieną vakare)

- Vartuju alkoholį tik tada, kai neteikiu paslaugų
30. Ar manote, kad verčiatės tokia veikla būtent tam, kad gautumėte pinigų alkoholiui?
- Ne
 - Taip
 - Iš dalies
 - Neturiu nuomonės
31. Ar galėtumėte verstis šia veikla nevartojus alkoholio?
- Taip
 - Ne
 - Nežinau
32. Ar esate bent kartą savo gyvenime atlikusi tyrimą dėl lytiškai plintančių ligų?
- Taip
 - Ne
33. Ar atliekate tyrimus reguliariai (pvz. 2 kartus į pusę metų)?
- Taip
 - Ne darau tai rečiau
 - Ne, išvis neatlieku tyrimų
34. Ar esate kada nors sirgusi lytiškai plintančiomis ligomis?
- Taip, 1 kartą
 - Taip, keletą kartų
 - Ne, niekada
 - Nežinau
35. Jei sutinkate atsakyti, pažymėkite, kokiomis lytiškai plintančiomis ligomis sirgote.
- ŽIV
 - AIDS
 - Herpesas
 - Genitalijų karpos
 - Hepatitas B
 - Sifilis
 - Chlamidijozė
 - Kandidamikozė
 - Niežai
 - Kirkšninė utėlė
 - Kita _____(tinkamą įrašyti)
36. Ar naudojate apsisaugojimo priemones?
- Taip, visada
 - Taip, išskyrus, kai klientas reikalauja nenaudoti
 - Kartais
 - Ne, niekada

37. Ar esate dariusi abortą?

- Ne
- Taip. Jei taip, tai kiek kartų? _____(tinkamą įrašyti)

38. Ar priešintumėtės klientui, jei lieptų nenaudoti apsisaugojimo priemonių?

- Taip, nesutikčiau
- Taip, bet manau, kad nepavyktų
- Ne

39. Jūsų užimtumas :

- Darbininkė
- Dirbanti aptarnavimo sferoje (kirpėja, pardavėja...)
- Dirbanti tik laikinus darbus
- Bedarbė
- Kita _____(tinkamą įrašyti)

43. Ar vertimasis šia veikla yra pagrindinis Jūsų užsiėmimas?

- Ne, turiu dar ir kitą darbą
- Taip

44. Ar manote, kad jei turėtumėte pastovų, legalų darbą/ gerą pajamų šaltinį, vistiek verstumėtės šia veikla?

- Ne
- Taip
- Nežinau

45. Ar manote, kad nedarbas ir išsilavinimo neturėjimas yra pagrindinė priežastis dėl kurios verčiatės šia veikla?

- Taip, iš dalies
- Ne, tai nėra susiję ir neturi jokios įtakos mano pasirinkimui
- Taip, jei turėčiau išsilavinimą ar kitokį darbą neužsiimčiau šia veikla

Dėkojame už sugaištą laiką.